kovara hunerî, çandî û lêkolînî ya kurdên anatoliya navîn

bîrnebûn

HAVÎN 2002

17

bîrnebûn

ISSN 1402-7488

TIDSKRIFTEN UTKOMMER 4 NUMMER PER ÅR.
SÊ MEHAN CARÊ DERDIKEVE/ÜÇ AYDA BIR ÇIKAR.

UTGES AV APEC-FÖRLAG AB

HEJMAR 17, HAVÎN 2002

ANSVARIG UTGIVARE
Ali Çiftçi

REDAKSIYON
A. Çiftçi, B. Darı, Dr. Mikaîlî, H. Erdoğan, M.Bayrak, Î. Türkmen
M. Duran, Muzaffer Özgür, Nuh Ateş, Sefoyê Asê, Vahit Duran

ADRESS
NAVNÎŞANA LI SWÊDÊ
Box: 8121, SE 163 08, Salagatan 20 Spånga/Sverige
Telefaks: 0046-(0)8-761 24 90

E-POST
info@birnebun.com

INTERNET
www.birnebun.com

NAVNÎŞANA LI ALMANYAYÊ:
M. Özgür
Bîrnebûn Postfach 900348, 51113 Köln/Almanya
Telefaks: 0049-(0)2203-301630

BIHA/FIYATI:
Europa: 5 Euro • Türkiye: 2 500 000 TL.
(Bu fiyat eski dergiler içinde geçerlidir)

ABONE (2 yıllık bedeli):
İsveç: 400 SEK • Ewropa: 40 Euro

TÜRKIYE BANKA HESAP NUMARASı:
F. Yıldız Vakıf Bank Polatlı Şubesi
Hesap No: 00158001 445398272

İSVEÇ HESAP NUMARASI:
(Bîrnebûn) postgiro: 468 65 12-7

ALMANYA HESAP NUMARASI:
M. Özgür, Stichwort "Bîrnebûn" Deutsche Bank-Köln
Konto Nr: 5912662 BLZ: 37070060

BELAVKIRIN / DAĞITIM
Türkiye: Toplum Kitabevi / Remzi İnanç
Bayındır sok. 22/1, 0642 Yenişehir /**Ankara**
Tel: 0312/434 25 43

Medya Kitapevi/Selahattin Bulut
İstiklal Caddesi, Elhamra Pasajı No: 258/6 Beyoğlu-**İstanbul**

HOLLANDA
Neçîrvan Qilorî
Tel: 0031-62 4663655

ÇAP / BASKI
Apec-Tryck AB

Her nivîskar berpirsiyarê nivîsa xwe ye. Mafê redaksiyonê heye ku nivîsên ji Bîrnebûnê re tên, serrast û kurt bike. Nivîs ger çap nebin jî, li xwedî nayên vegerandin.

www.arsiv.org

Naverok / İçindekiler

Nivîsên bi kurdî

Ji Bîrnebûnê 2
Du rojên kulturi yên kurdên Anatoliya Navîn li Fittjayê 4
Fehmiyê Bîlal *(Sekreterê Şêx seîd)* 13
Klîma û ziman 18
Îda Qurbanê - Qurbana serjêkirin 20
Tirsa Gulcanê 24
Bêrîvan 27
Ûsivê Mihecir -II, 28
Hevpeyvînek bi kevneserokê Belediya Omera, Mistik Barlas re 34
Çarîn ji hêla Sarizê 36
Kurtejiyana min-III, 9
Heykî Heykî 45
Ma gur biçe loqantê 48
Gûlîzer 50
Kê got kê negot 54
Helbest 55
Folklor 56

Türkçe Yazılar

Avrupa Konseyi'nın, Kültürel Haklarla.... 61
Atatürk, Orta Anadolu ve Kelhasanlı Abbas 67
Kuşaklar değişiminde Orta Anadolu Kürtleri 70
Reşwaniler Üzerine Rapor 74
Reşvaniler Üzerine Rapor'un Orjinali 81
Kopenhag Kriterleri 87
Anket 89
Köyümüzü, Kasabamızı Nasıl Tanıtabiliriz? 93

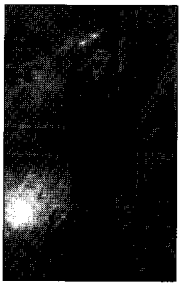

www.arsivkurdi.org

JÎ BÎRNEBÛNÊ

Ali Çiftçi

Xwendevanên giranbiha!

Ev hejmara di germa havînê de hat hazir kirin. Havîna îsal bi taybetî, li welatên Ewropa pir germ derbas bû. Ji ber hewa germ li navçê Ewropayê baran gelek barîn û çend bajarên wek Pragê yên dîrokî, di bin avê de man. Welatên Skandînavyayê piştî zêdeyî 50 salî havînek wiha germ didîtin. Rewşa hewayê li gor lêkolînên di wî warî de hene, nişan didin ku 3 derece hewa bi giştî germtir bûye. Li welat jî germa havînê, wek her sal ji bo hinekan dilşahî û ji bo hinekan jî dilşewatî bû.

Piraniya însanên me yên Anatoliya Navîn ji ber bê îstikrariya rejima Tirkiyê derketine derveyî welêt, li welatên Ewropa bi cîh bûne. Lê wan ti bendê xwe ji welêt nebirîne. Her sal di mehên havînê de terin îznê, meriv û xismên xwe dibînin, hesretên xwe yên bi salan li ser xwe davîn, dilê wan bi hev şa dibe û bi dilekî rihet vedigerin ser îş û karên xwe. Lê ji bo hinekan jî ev mehên havînan dibe dilşewatî û malwêranî! Hinek bi xeberên xweş û dilekî rihet, hinek jî bi dilşewatî vedigerin.

Ew 22 sal in ku ez bi xwe li xerîbiyê dimêm. Hetanî niha min havînek bê xeberê reş, derbas nekiriye. Her sal, yan bi qeza trafîqê yan bi nexwaşiya dil însan çûne ser dilowaniya xwe.

Di vê havînê de min jî du hevalên xwe yên hêja wenda kir. Neco (Necati Pekerman) ji gundê Korkmazlara û Beko (Bekir Çakmak) ji Kelhesen li dû hev, ji ber ew germa havînê, ji nexwaşiya dil çûn rehmetê. Herdû jî însanên di mesela netevî de têgîhiştî û welatparêz bûn. Em li vir ji malbata Beko û Neco re dibên serê we sax be! Ew du însanên ku ji bo Kurd û Kurdistanê fedakar bûn, dê her tim di dilê me de bin.

XWENDEVANÊN HÊJA, dema ew hejmara ji bo çapê dihat hazir dikirin, bûyerên balkêş, hem li welêt û hem jî li derveyî welêt çê dibûn. Amerika ji bo ku li rejîma İraqê xe, di haziriyeka berfireh de ye. Trafika xwe ya welatên rojhilat û muhalîfên İraqê zêde dike. Amerika dîsa dixwaze ji bo ku alîgirên xwe zêde bike, mesela kurda li navçê bi kar bîne!

Xuyaye kurd êdî, ne kurdên sed an dused salî berê ne. Kurdan jî hêdî politika dinyayê fêm kirine û xwedî tercûbên giranbiha nin. Kurdan heta niha bedelên pir mezin dane. Divê hêdî zû bi zû neyên lîstikên politikayên rojane. Di pêşerojê de buyerên pir muhîm dikarin li Kurdistana Başûr biqevimin. Divê hemû însanên me yên kurd hişyar bin. Hetanî niha destkevtiyên ku li Başûr çêbûne, bên parastin û berfireh kirin.

Rewşa kurdan ya îro dîsa di kunjûktura dinyayê de baş nayê xûya kirin. Divê kurd di her aliyî de çav vekirî bin!

Li bakûrê welêt û Tirkiyê jî gelek dek û dolab ji aliyê tirkan ve têne kirin. Tirkiye ji bo ku rewşa xwe ya aborî serrast bike, tenê çarê di endametiya Ewropayê de dibîne. Ji bo ku bikaribe xwe nêzî Ewropayê jî bike, divê di mesela demokrasiyê û mafên însanan de hinek be jî, gav bavêje û ji bo wê yekê jî di meha Temûsê

www.arsivakurd.org

Divê em vê yekê baş bizanibin; dema di rewşên wiha de, em wek netew xwedî plan û programên yekgirtî bin, dek û dolabên tirka, îcar dê vala derkevin.

de meclisa tirka, TBMM li ser vê meselê, ji bo di kanûnên xwe de hinek guhartina bikin, çend biryar girtin. Di nav wan biryarande mesela demokrasiyê û serbestbûna zimanê kurdî jî, heye. Heta niha tirkan di masmedya xwe de ew biryara pir mezin kirin. Hineka wek şoreşeka mezin bi nav kirin.

Lê ya rast ti guhartinek mezin nîne. Hîn jî zimanê kurdî bi resmî naynin ser lêvên xwe. Tirkiye dixwaze rûyê xwe yê qirêj paqij bike ku bikaribe here tev cemaata Ewropayê bibe. Bi rûye paqij derketina nav cemaatê helbet tiştekî rind e. Divê dest û rûyên xwe bi aveka paqij şûştî bin, dakû bihna paqijiyê lê were. Xûya ye, Tirkiye bi rastî dixwaze dest û rûyên xwe bişo, lê ne bi aveka paqij, bi aveka genî dişo û ji ber wê yekê jî bihna qirêj hîn lê tê. Ji bo vê jî dê nikaribe di nav cemaata ku dixwaze tevê bibe, ji xwe re cîh bibîne!

Li ser endametiya Yekîtiya Ewropayê û mafên mînoriteyan komîsyona YE yê ya ji bo mafên mînorîteyan, hinek biryar stendibûn. Ji ber aktualiya mijarê me di vê hejmarê de nivîsa birêz Kemal Uzun ya bi sernivîsa *Avrupa Konseyi'nin, Kültürel Halklarla İlgili Yaptığı, İki Önemli Sözleşme* û herwiha Krîterên Kobenhangê, *Kopenhag Kriterleri* jî bi zimanê tirkî weşand. Bi hêviya ku dê ji bo rojeva ku niha li Tirkiyê, bi taybetî li ser mesela perwerdeya bi zimanê kurdî ku tê munaqeşe kirin, bibe alîkar. Divê, em wek kurd di vê meselê de xwedî daxwaz û programên pir ber biçav bin. Gelo, ew tiştên ku niha li Tirkiyê têne rojevê, ji bo me kurdan têne çi maneyê? Divê her kurdek vê pirsê li xwe bike û li gor vê tevî rojevê be! Her malbatek, gundek, belediyek, partiyek û rêxistinên kurda divê pir vekirî daxwaza mafê xwe yê kulturî û bi zimanê kurdî perwerdeya zarokên xwe li gor biryarên Yekîtiya Mîletan (YM) û Yêkîtiya Ewropayê (YE) li Tirkiyê daxwaz bikin, daku ev ji rojevê nekeve.

Dereng be jî, divê hemû rêxistinên kurda; çi yên siyasî û çi jî yên sîvîl bin, bêyî ku li çûk û meziniya hev binêrin, werin bav hev, li ser wê meselê dîtinên hev guhdarî bikin, dakû diyalogek çêbe!

Bêdengî, bê plan û program dê zerara kurdan be. Divê em vê yekê baş bizanibin; dema di rewşên wiha de em wek netew xwedî plan û programên yekgirtî bin, dek û dolabên tirka, îcar dê vala derkevin. Rewşa kurdan ya îro di konjûktura dinyayê de wek her gav dîsa tenik e, lê kurdên îro li gor do hindik be jî xwedî tercûbe û îmkanên mezin in. Îroj her çiqas bi kêmasî bin jî, kurd xwediyê masmedyayeke rojane ne. Ev yeka tiştekî biçûk nîne! Tenê divê em bigihên hev û berî dijmin divê em destên hev bigrin û xwedî biryarbûna xwe hem bo dostên xwe û hem jî bo dijminên xwe pir vekirî nişan bidin. Tiştê ku îro ji kurdan tê xwastin ev e!

Heta hejmareka din di xêr û xwaşiyê de bimînin!

www.arsivkurdi.org

Ali Çiftçi

Du rojên kulturi yên kurdên Anatoliya Navîn li Fittjayê

Li Stockholmê, li taxa Fittjajê piraniya rûniştvanên ku li wir dijîn ji kurdên Anatoliya Navîn in. Bi vê munasebetê di daviya payîza 2001ê de bi bêşniyaziya kovara Bîrnebûnê, li lokala Mångkulturellt centrumê, li Fittjayê, bi mesûlên Mångkulturellt centrum, Södertörns Högskola, mamostên zimanê kurdi li Fittjayê, çend keçên kurd ku li dibistanên bilind dixwînin û jînên kurd ku li belediya Botkyrkayê rûdinin ve civînek pêk hatibû. Di vê civînê de biryara ku du rojên kurdî yên kulturî li taxa Fittjayê bêt kirin hatibû girtin.

"Piraniya însanên li dinê duzimanî yan jî pirzimanî ne. Ew hem ji bo meriv bi xwe û hem jî, ji bo civatê tiştekî pir bi qîmet e."

Di payîza 2001ê de didu û di bihara 2002an de jî pênç civîn li ser vê meselê hatibûn kirin. Di her civînekê de 12-15 kes beşdar dibûn. Ew civînana hem ji bo ku organîza ev herdû rojan bên kirin û hem jî, ji bo ku ew kesên ku di civînan de beşdar dibûn hevdû ji nêz de nas bikin, dihatin kirin. Di van civînan de, li ser pêwistiya semîner û danasîna Kurdên Anatoliya Navîn dihat qise kirin. Di dawiya van civînan de hemû di mesela armanca projê de hemfikir bûn.

Armanca van rojên kulturî; pêşxistina kesayetî, xwebawerî û xwenasîna Kurdên Anatoliya Navîn bû. Li gor vê armancê jî programek hat qebul kirin û kar hat belav kirin. Çar grubên kar hatin çêkirin.

1. Gruba seminera zimên.
2. Gruba ciwana.
3. Gruba aktîvîte ji bo zarokan.
4. Gruba şeva şahiyê.

Kovara Bîrnebûnê jî dê li ser kurdên Anatoliya Navîn yên li Swêdê hejmareka taybetî bi swêdî û kurdî amede bikira.

Rojnameya herêmî ya bi navê *Mitt i Botkyrka*yê jî bi ferehî li ser ev herdû rojana sekinî. Di rojnamê de li ser girîngiya wê xebatê bi Hatice Demirci re hevpeyvînek dirêj çêkir û du roj berî aktîvîtan weşandin. Di rojnamê de hatibû nivîsandin ku çara yekem e, kurdên Anatoliya Navîn rojên kulturî çêdikin.

Semînera li ser ziman ji bo mamostan, di roja 3ê Gulanê li dibistana Fittjaängsskolanê, bi beşdariya nêzikî 40 kesan ve hat kirin. Semînerdar KARI FRAURUD bû. KARI FRAURUD yek ji van expertên zimannasiyê û dûzimaniyê ye. Wek lêkolînvan li Universita Stockholmê kar dike. KARI FRAURUD bi giranî li ser zimanê ku li ma-

www.arsivkurd.org

Vikten av att kunna

SPRÅKET

Ge inte upp!
Kämpa med språket!
Det budskapet vill Hatice Demirci ge de kurdiska skolbarnen i Fitlja.
Hon är en av få anatoliska kurder som har läst vidare.
På fredag och lördag är det kurdiska kulturdagar.
Då ska Hatice berätta om sin språkliga resa.

Med andan i halsen

Det är synd att det inte bor fler svenskar i Fitlja, säger Hatice Demirci som under de första åren i Sverige bodde i Brandbergen. "Där fanns det många svenskar i skolan och därför gick det lättare att lära sig svenska."

Hevpeyvînek bi Hatice Demirci re. Ji *Mitt i Botkyrka* (30/04/2002),

lê tê qisekirin (zimanê dê û bavê) sekinî. Di pêşketina kesayetiya zarokan de girîngiya zimanê dê û bavan anî rojevê. Herwiha di hînbûna zimanê diduyan de jî dîsa zimanê malê çiqas muhîm e, bi mînakan li ser sekinî. Di navbera semînerê de carcar pirsên ku dihatin jî, bi nimûneyên ji tercûbên xwe bersiv dida.

Beşdarên semînerê hem mamostên zimanê kurdî û hem jî yên swêdî bûn. Ji derveyî mamostan, kurdên ji belediya Botkyrkayê jî beşdar bibûn. Di dawiya semînerê de gotûbêjên germ çêbûn. Hinek ji beşdaran serpêhatî û tercûbên xwe gotin. Ew beşa yekê ya semînerê bi gotûbêjên germ qediya.

Beşa duyem jî dîsa li ser duzimanî, lê ji bo dêûbavan bû. Ji ber semînerê pir bala beşdaran kişand, piraniya beşdarên beşa yekê ji bo beşa diduyan jî sekinîn. Bi xêra wan dîsa hejmara beşdarên beşa diduyan jî, kêmî 30 kesî nebûn.

Mala dê û bavan ava be, bi beşdariya dêyeka tenê me dest bi beşa diduyan jî kir. Tiştekî dîn yê balkêş jî ew bû, ku qesî 15-20 şagird beşdariya semînerê bûn û bi

Ji civîna gruba ciwanan, li dibistana Fittjaängsskolanê bi şagirdên kurd re.

aramî guhdariya gotûbêjan kirin. Carcar bi xwe jî tevî gotûbêjan dibûn.

Ew dêya ku hat, bi pirsên muhîm tevî gotûbêjan bû. Yek ji pirsên wê;

– Ez her bi kurdî zarokê xwe re qise dikim, lê ew bi swêdî bersiva min dide û carcaran jî kurdiya min têrê nake û ez bersiva zarokê xwe bi kurdî bidim. Dema zimanê min têrê neke ma ez divê çi bikim?

Li ser vê pirsê gotûbêjên pir germ û geş çêbûn. Hinek ji beşdaran digotin; divê meriv siftê bi zimanê ku meriv baş dizane (qesta wan zimanê swêdî bû) bi zarokê xwe re qise bike daku zarok bikaribe di dibistanê de bi serkeve.

Hinekan jî digotin; na, divê meriv tenê bi zimanê dê û bavê yanê bi zimanê malê qise bike. Dema zarok zimanê xwe yî dê baş fêr bibe ew dikare zimanê diduyan û sesêyan jî hîn hêsantir fêr bibe. Di wî zarokî/ê de hisên kurdîtî çêdibin. Ew sibê bi rihetî dikare muzika xwe bi kurdî guhdar bike, kultur û folklora xwe hîn baştir fêm bike. Dema ew zarok kultur, ziman û keseyatiya xwe baş zanî dikare bi rihetî zimanên din jî rind fêr bibe. Gotûbêj bi dîtinên wiha yên cihê cîhe berdewam bûn.

Bersiva semînerdarê ji bo pirsa ew dêya ev bû: ***Divê wek dê tu her bi zimanê xwe bersiva zarokê xwe bide. Ji bo zarok ya herî girîng ew e, ku kodên zimanê xwe baş bizanibe.***

Hinek ji beşdaran ji mesela kurdiya Kurdisanê û kurdiya Anatoliya Navîn anîn holê. Hinek ji şagirdan digotin ku em kurdiya resmî (rikskurdiska) baş nizanin. Li ser vê dîtinê mamostên zimanê kurdî ditinên xwe anîn ziman û gotin ku kurdiyeke

www.arsivakurdi.org

Dîmenek ji semînera zimên.

resmî (rikskurdiska ku şagirdan bi lêv dikirin) tuneye. Bilakîs kurdiya ku kurdên Anatoliya Navîn qise dikin, kurdiyeke pir paqij û gelek gotinên orjinal yên kurdi hene. Erê, di kurmanciya kurdên Anatoliya Navîn de gelek gotinên tirkî hene. Lê, ew nayê wê manê ku kurdiya kurdên Anatoliya Navîn ne rast e. Dema meriv ew gotinên tirkî ku ketine nav kurdiya kurdên Anatoliya Navîn derxîne û di şûna wan de gotinên kurdî bi karbîne, ev dem tu ferqiyeke mezin di navbeyna kurdiya Kurdistanê û kurdiya Anatoliya Navîn de namîne. Lê mixabin, îro li piraniya bajarên Kurdistanê yên li beşa Tirkiyê jî, gelek gotinên tirkî bi kar tînin. Heta ku ziman di resmiyetê de wek zimanekî perwerdê neyê bikar anîn ew problemana dê her hebin.

Hemû mamostên zimanê kurdî ku beşdarê civînê bibûn, di vê meselê de hemfikirbûn.

"Cara yekem e, ku ez hewqas zarokên kurda bi hev re dibînim. Hemû jî bi kurdî dizanin û ez jî îro li vir, bi wan re tenê bi kurdî qise dikim û ders didim. Ew ji bo min tiştekî pir mezin e!..."

Dîmenek ji aktîvîteya zarokan, li Fittjayê.

www.arsivakurdi.org

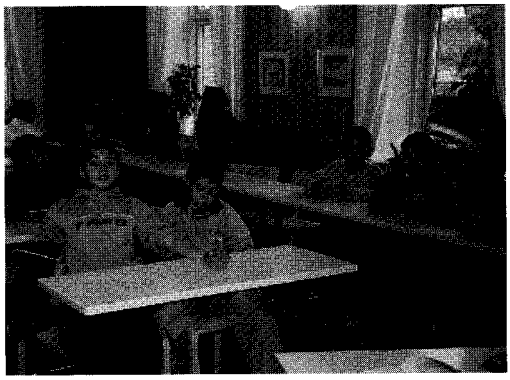

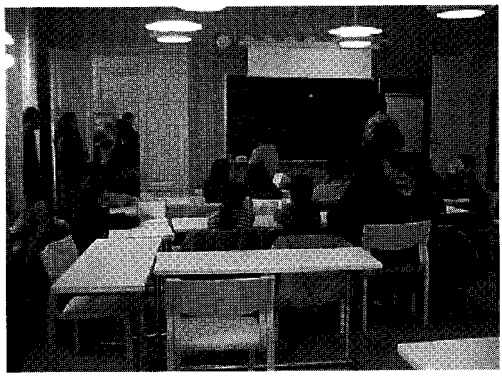

Çend dîmen ji aktîvîteyên zarokan, li Fittjayê.

Ji berhemên zarokan çend wêne.

Dîmenek ji govenda xatûnên li Fittjayê di şeva şahiyê de.

Gruba ciwana jî d i eynê rojê de li dibistana Fittjaängsskolanê ciwanên kurd berhevkribûn û bi wan re li ser rewşa dibistanê û xwendinê sohbet kirin. Du keçên kurd ku li universîtê dixwînin, bi şagirdên 12-16 salî re li ser girîngiya xwendinê û tercûbên xwe semîner dan. Bi wan re li ser pirsgirekên ciwanan sohbet kirin.

Di civînên ciwanan de jî di navbera 40-50 şagird beşdar bibûn.

Gruba aktivitên ji bo zarokan ji di 4ê Gulanê, ji danê sibê heta êvarê bi zarokan re aktîvîte organîze kirin. BEKIR DARI ji Almanya ji bo aktîvîteyên zarokan hatibû. Wê rojê qasî 60 zarok tewlî aktîvîta bûn. Birêz BEKIR DARI ji zaroka re hem çîrok, henek gotin û lîstikên ji hêla Anatoliya Navîn bi wan re lîst û hem jî hinek dersên wêne çêkirin û boyax kirinê dan wan. Ew aktîvîteyên BEKIR DARI ji aliyê zarokan ve pir hat hez kirin. Ew roj BEKIR DARI bi xwe jî pir kêfxweş bibû û digot; cara yekem e ku ez hewqas zarokên kurda bi hev re dibînim. Hemû jî bi kurdî

Samî Küçükkara û Apê Reşît, ji bajarê Göteborgê

www.alakurd.org

Piço ji Kelhesen, li Danîmarkê dijî.

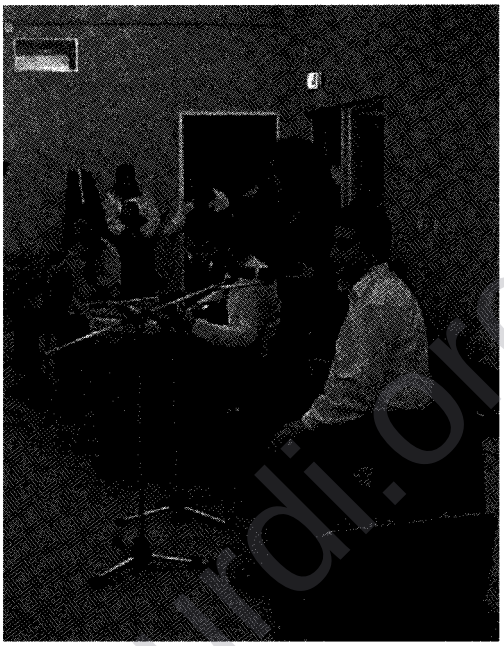

Fîgen û gruba muzîkê
Fîgen ji Hecîlera ye, niha li Danîmarkê dijî.

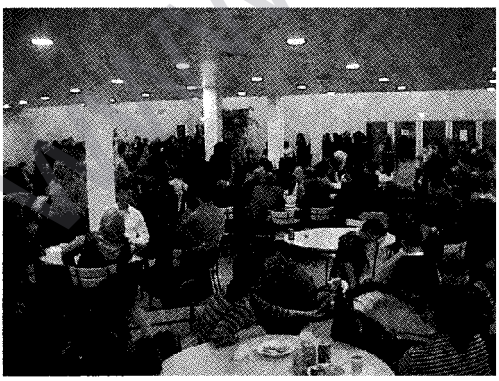

Foto: H. Balta

Ji şeva şahiyê çend dîmen

www.navkurdi.org

Dîmenek ji şeva şahiyê.

dizanin û ez jî îro li vir bi wan re tenê bi kurdî qise dikim û ders didim. Ew ji bo min tiştekî pir mezin e!.. Min nedikarî vî tiştî di xewnên xwe de jî bidîta. Piştî aktîvîtan hemû zarokan re şîranî hat belavkirin û ji her zarokekî/ê re kitêbek wek diyarî hate dayîn. Zarok pir bi kêf vegerîn mala xwe. Piraniya wan heta dawî sekinîn, destên wan ji me nedibûn!

Êvara 4ê Gulanê şeva şahîyê bû. Şeva şahiyê jî ji aliyê komîta şevê ve hatibû organîze kirin. Şeva şahiyê di salona mekteba Fittjaängsskolanê de çêbû.

Di şevê de ji dengbêjên Anatoliya Navîn ku li Swêd û Danîmarqê dimînin, çar kes beşdar bibûn. Ji bajarê Göteborgê **APÊ REŞÎT** û **SAMI KÜÇÜKKARA** û ji Danîmarqê jî **PIÇO** û **FÎGEN** bi kilamên ji Anatoliya Navîn rengeke kurdî dan şevê. Nêzikî 500 kes hatibûn şahiyê. Gîştika wek malbatekê heta derengiya şevê bi hev re govend kişandin.

Mamostên zimanê kurdî û Waqifa Kurdên Anatoliya Navîn heta dawî pişgiriya şevê kirin. Gelek însanên ji Anatoliya Navîn ku hatibûn şevê dilşahiya xwe nişan didan û şeva şahiyê bi dilekî şa dawî hat.

Di wan du rojên kulturî yên kurdên Anatoliyê de hem jî bo swêdiyan û hem ji ji bo kurdên me bi xwe jî, tiştek hat diyarkirin ku kurdên Anatoliya Navîn ji xwedî ziman, folklor, çand û dîrokeka dewlemend in. Divê ew jî wek her mîletekî din bi çand û dîroka xwe serbilind bin, folklor û zimanê xwe biparêzin û bi pêşbixin.

www.arsivakurdi.org

Ez îsal havînê çûm Amedê. Min ji du hevalên kevn ên Fehmiyê Bîlal tîka kir ku çi wêne û çi berhemên Fehmiyên Bîlal li cem wan an jî li cem kesekî din hene bidin min bi şertê ku ez wan biparêzim û biweşînim. Ji wan yek Mele Xalid û yê din jî Şêx Heybetê Hênê bû.

Çend roj piştî hevdîtina me Şêx Heybetê Hênê çû rehmetê. Mala van herdu kesan ava be, tîka min neşikandin, wêne û helbesteke Fehmiyê Bîlal dan min. Ev wêne û helbesta Fehmiyê Bîlal heta niha nehatine weşandin. Ji xwe heta niha ji derî wêneyeke wî yê ku bi grûbeke re hatiye kişandin tu tişt nehatiye çapkirin.

Ji bo ku hevalên Fehmiyê Bîlal arşîva xwe ji min re vekirin û ev wêne û helbesta wî dan min, ez ji wan re gelek spas dikim. Min jiyana Fehmiyê Bîlal ji xebateke Amed Tîgrîs ku li ser Licê dixebite, girt.

Seîd Guven

Fehmiyê Bîlal

(Sekreterê Şêx Seîd)

Fehmiyê Bîlal di sala 1887an de li navçeya Licê ji dayîk bûye. Ew di şerê Şêx Seîd de bi navê **Fehmiyê Licî** tê naskirin. Lê, Liciyan jê re **"Xalê Fehmî"** digotin.

Fehmiyê Bîlal li gor dema xwe mirovekî xwenda û zana bû, bi kurdî, tirkî û fransî dizanibû. Mirovekî rewşenbîr û materyalîst bû. Fehmiyê Bîlal di xortaniya xwe de ketiye nav têkoşîna netewî û bi awayekî aktîv xebitiye. Ew bûye endamê *Hêvî, Kurdistan Tealî Cemiyetî* û *Cemiyeta Serxwebûna Kurdistanê.*

Di sala 1922an de Fehmiyê Bîlal û çend hevalên xwe yên din *"Komeleya Azadiya Kurdistanê* Şaxê Amedê damezrandine.

Di şerê 1925an de Fehmiyê Bîlal ketiye *Komîteya Gişti ya Birêvebiriya Şer* û ew bûye Sekreterê Giştî. Loma jê re dibêjin **"***Katibê Şêx Seîd***"**.

Di dema sergirtin û dor lêpêçana Amedê de Emê Faro û gelek serokeşîrên din guhdariya biryar, talîmat û dîtinên Fehmiyê Bîlal nakin, dibêjin: *"Fehmiyê Licî ne xwedî eşîr û ne jî xwedî mirûd e. Kesekî wî tune. Mirovekî xwenda û rafizî ye. Nimêjê jî nake. Em çima guhdariya wî bikin."*

Radibin giliya wî bi Şêx Seîd re dikin. Şêx Seîd dixwaze wan îqna bike û dibêje: ***"Lê Fehmiyê Licî kurd e!"***

Dîsa tê gotin ku heger komutan û serokeşîran bi gotin û taktîkên Fehmiyê Bîlal bikirana, dê ne avêtina ser bajarê Amedê, bi tenê dor lê bigirtana, giraniya xwe bidana ser riyên ku ji Mêrdîn, Riha û Elezîzê tên Amedê. Rê li pêş eskerê Komarê bigirta, dîsîplîn û taktîkên gerîlayî bi kar baniyana.

www.arsivakurdi.org

Piştî têkçûna şerê Şêx Seîd, Fehmiyê Bîlal bi çend hevalên xwe ve derbasî Îraqê dibin. Wê demê Îraq di bin bandora Îngîlîzan de bû. Heta efûya giştî ew û lawê Şêx Seîd, Elî Riza û çend hevalên xwe yên din, li Îraqê dimînin. Elî Rîza û hevalên xwe ji bo avakirina rêxistineke Kurd, Fehmiyê Bîlal ji Îraqê şandine Suriye û Lubnanê ku wê demê ew jî di bin bandora Fransê de bûn. Gelek sîyasetmedar û ronakbîrên Kurd ên wek wan jî ji Bakur revîbûn û li wir dijiyan.

Fehmiyê Bîlal li wir, ji mala Bedirxaniyan, Celadet û Kamran û ji mala Cemîl Paşa jî, Qedrî Cemîl Paşa û Ekrem Cemîl Paşa û bi gelek kesên din re têkilî datîne û civînan çêdikin. Fehmiyê Bîlal jî di nav de, 15 kes di sala 1927an de bi navê ***Xoybûn*** partiyeke dadimezirînin.

Dem dema serhildana Agiriyê ye. Xoybûn biryar digire ku piştgiriya serhildana Agiriyê bike.

Tirk ji bo ku yekîtiya Kurdan xerab bikin, di sala 1928an de efûyeke giştî derdixin.

Fehmiyê Bîlal û Şêx Elî Riza dibin aliyekê din, Mala Cemîl Paşa û Bedirxanî jî dibin aliyek û Xoybûn dibe du beş.

Cigerxwîn, di vê mijarê de dide dîyar kirin ku rast e, Fehmiyê Bîlal ji bo damezrandina Xoybûnê ji Îraqê derbasî Suriyê bûye. Lê ew û Mala Şêx Seîd beşdarî damezirandina Xoybûnê nebûne û Seydayê Cigerxwîn di derheqê vê bûyerê de wiha dinivîse:

"... Her wek ku hin mirovên weke zarowên Şêx Seîd û Fehmî Efendiyê Licî jî, li Îraqê bûn ku serê pêşî xwestin bi hev re vê civatê (qest Xoybûn e.) çêkin. Lê dawî li ser mezinahiya civatê li hev nekirin û di dawî de tirkan têborînek (efûyek) derxist û Elî Riza û hevalbendên xwe çûne nav Kurdistana bindestê tirkan. Civat ji hevalbendên Mala Bedirxan re ma. Ji axayê mezin Haco Axa, Emînê Ehmed, Yado Axa, Sadîn Axa di Xoybûnê de mabûn. Her yek qamçiyekî zîvî bi diyarî dabûn wan. Lê Taşnaqan ji alîyekî ve alîkariya Kurdan dikir û ji alîyekî ve doza sê parên Kurdistanê dikirin.

Di xerîta welatê xwe de danîbûn û ji ermenan re digotin: "Erê em peran ji we distînin didin Kurdan lê em kûçik bi kûçik didin kuştin."

Û Cigerxwîn di heman nivîsara xwe de çûndina bira, zarokên Mala Şêx Seîd û Fehmiyê Bîlal a Tirkiyê di cîh de nabîne û wiha rexne dike:

"Bi rastî çûna hevalbendên Mala Şêx Seîd û zarowên wî ji kurdan re kêmasiyeke mezin nîşan dan. Bi her kesî dan zanîn ku kurd negihaye serxwebûnê, rast e, gunehkar û binbar e.

Herçiqas me ji wan re got, lê nexwestin bê perwa xwe avêtin bextê dijmin. Dev ji doz û daxwazên xwe berdan. Herwekî ku Fehmî Efendî ji min re got: Hêj tu zaro yî, bi pîşik vîlikên Mala Bedirxan Paşa nizanî, bi van re bi carek derbas nabî...." (Cigerxwîn, *Jînenîgariya Min,* rûpel 176, Weşanên Apec, Stockholm-1995)

Fehmiyê Bîlal, Şêx Elî Rîza û hevalên xwe di payîza 1928an de ji Îraqê vedigerin Tirkiyê. Dewlet wî digire û dişêne nav tirkan sirgûnê. Fehmiyê Bîlal sirgûnê bajarê Ispartayê dikin. Piştî sirgûnê ew vedigere Kurdistanê. Demeke li Darahênê, Xinûs û li Licê erzûhalvaniyê dike. Piştre kal dibe û rewşa wî ne baş dibe li Amedê li cem hin hevalê xwe dimîne.

Fehmiyê Licî di sala 1967an de, li Amedê diçe ser dilovaniya xwe û wî dibin

www.arsivakurdi.org

Fehmiyê Bîlal, di salên 1960î de li Amedê, li ber mizgefta Pêxember

www.arsivakurdi.org

Licê li cem ziyareta Şêx Îsmaîl binax dikin.

Fehmiyê Bîlal ji derî sîyasetê, bi karê edebî ve jî mijûl bûye. Tê gotin ku wî 12 çîrokên ku di nav xelkê de bi navê *Mamê Hîto* tên nasîn, berhev kiriye û nivîsandiye. Ji wan Yek *Giliya Daran* e. Çîrokên La Fonten ji fransî wergerandiye kurdî. Mixabin hemû berhemên wî an ketine destê polîs û hatine îmha kirin an jî wenda bûne. Ji helbesta Giliya Daran beşek di bîra hevalên Fehmiyê Bîlal de mabû. Ez li jêr vê beşê ji we xwendevanênan re pêşkêş dikim.

Giliya Daran*

Şevek ji şevan rojek ji rojan
Roj li ser çiyayê Cebexçûrê çû ava
Karwanên êzingvanan hatin
Di bin darekî mazî ya kevnar
Werîsên xwe danîn erdê
Û bivir danî ser kevirekî
Li benda ronahiya sibê sekinîn
Ew dara mazî gazî dor î berê xwe kir
Gote wan "Ev weha nabe
Bivir dîsa waye hatiye
Wê piştî qasekî wek hergavî
Dê serê me bibire
Divê em ji xwe re serokek bibjêrin
Da ku bi bivir re mijûl bibe
Jê hêvî û rica bike
Belkî li me rehmê bike
Wan wê dara mezin a kevnar
Ji bo xwe kirin wekîl
Wê darê gazî kir û got:
Begê min ma qey ne bes e?
Eva bi salan e, hûn serê me dibirin
Kokên me ji erdê radikin
Bi tevlî ku em bi darên mazî
Ji darê din gelekî fêdetir in
Her çi darên din salê berekî wan hene
Lêbelê yê me salê sê-çar berên me hene
Mazî, gangol, gijik, şepik, antûve, berzî
Pelên me dibin alifê pez
Şaxên me dibin şewata tenûran
Êzingên me dibin şewata zivistan,
Darên me dibin mirdiyaqên xaniyan
Rayên me avê ji bin erdê dikşînin
Dibe jiyan ji bo zeviyan
Bivir got: Heso tu bi du aliyan ve şaş î
Carekê tu hêviya însaf û merhemetê ji min dikî
Mixabin ew di cewherên min de tunin
Ya diduyan ez hêza xe ji te digrim
Serê te bi destê te dibirim
Ger nedî min destîbivir
Ha ez û ha kevir
Ev mesela kurdan e
Derdê serê derdan e
Hinek heramzade ne
Hinek nankor ewlad hene
Heta kurd destgir û piştgirên neyar bin
Hertim dê di bin nîr de bêçare û belengaz bin.

Fehmiyê Bîlal

*Ji devên Mele Xalid û Şêx Heybetê Hênê

www.arsiv.org

KOMELA ZIMAN Û KULTURA KURDÊN ANATOLIYA NAVÎN hate sazkirin.

Roja şemîyê 3 ê çiriya paşîn, komek Kurdên Anatoliyê li bajarê Kölnê (Elmanya) komcivînek çêkirin.

Ji Elmanyayê 35 kes beşdarî civînê bûn. Wan komela ziman û Kultura Kurdên Anatoliya Navîn saz kirin.

Amancên komelê li gora destûrê ev in:

1. Piştgiriya fikrî û malî dide projeyên ku parastin, hevisîn û pêşvabirina ziman û kultura kurdî û lêkolînên di heqê tarîx û jiyana civatî ya kurdên Anatoliyê dane pêş xwe.

2. Daxwaz dike ku îmkanên hînbûna zimanê kurdî, bi awayekî resmî li Tirkîyê û li welatên Ewrûpa bêne peydakirin.

3. Endamên xwe, kurdên koçer û multecî û zarokên wan ên li Ewrûpa, xasma yên li Elmanyayê têdigihîne ku hînbûna zimanê elmanî sewa bi hev ra jiyîneke bi aştî û perwerdekirineke serketî hewce ye.

4. Piştdayina xebat û hewldanên ji boyî hevdu baş famkirina gelan û aştî û dîyaloga navbera dîn û kulturan dike.

Kar û xebatên ku komelê dane pêş xwe ev in:

Pişgirtiya kovara Bîrnebûnê kirin, avakirina dersxane û mektebên zimanê kurdî li welêt û li Ewrûpayê, weşandina kitêb, CD, kaset û hwd.

Di komcivînê da wekî daxwaz û nêteke baş hate dîtîn ku komela her sal, roja **22ê Avrîlê** wekî Roja ziman û rojnamaveniya kurdî bi bîr bîne û pîroz bike.

Komcivînê, Mustafa Mıx, Yusuf Polat, Şevket Özcan, Vahit Duran, Fikret Yıldız, wekî endam, Yasemin Kutlay û Îhsan Türkmen jî wekî cîgirên komîta rêvabirina komelê hatin hilbijartin. Hatice Polat û Temelî Bayrak jî boyî organa, mufetîşên hesab kontrolkirinê hatin hilbijartinê.

Sazdarên komcivînê boyî carekê alikarî dane komelê. Bi vê rê, tevhev 12 hazar euro hat berhevkirin.

Sazdarên Komelê:

Mustafa **Mıh,** Yusuf **Polat**, Şevket **Özcan**, Vahit **Duran**, Ihsan **Türkmen**, Ecevit **Yıldırım**, Cahit **Duran**, Bekir **Darı**, Muzafer **Özgür**, Ali **Çiftçi**, Haci **Erdoğan**, Seyfoyê **Asê**, Nuh **Ateş,** Mehmet **Bayrak**, Ali **Yağcı**, Ali **Coşar**, Nedim **Ateş**, Ömer **Biçer**, Behram **Alabay**, Temeli **Bayrak**, Yusuf **Yıldız**, Hatice **Polat**, Fikret **Yıldız**, Esat Kenan **Alabay**, Nevzat **Taşkan**, Tahsin **Demirsoy**, Kemal **Harimci**, Efe **Apaydın**, Yasemin **Peker**, Yaşar **Ünlü**, Bilal **Yıldırım**, Hüseyin **Kişniş**, Yusuf **Yeşilöz**, Yusuf **Göktepe**, Özgür **Kara**, Faik **Balcı,** Nurşen **Gençağa Kaya**, Sultan **Dağ**.

Komela Ziman û Kultura Kurdên Anatoliya Navîn bi xêr û pîroz bê!

Bi navî komcivînê, ***Komîta rêvebir***

www.arsivakurdi.org

Ahmet Duydu

Klîma û ziman

Di pêşdeçûna axaftinê de, klîmayê bandoreke mezin li mirovî kir; mesela di klîmaya rojhilat û başurê de, hewcedarî ji hirsê dizê, lê di welatên bakûrê yên sar de, hirs ji hewcedarîyê dizê û zimanên welatên rojhilat û başûrê wek keçên bedew ên mecbûriyetê, bi tundî ji menşeya xwe, ji hirsê derdikevin.

Di klîmaya ku neh mehên xwe xwedî sermayeke tijî mirin de; ji bilî çend hefteyan, di bin hasreta tirêjên germ de, di cîhê ku tenha xwedî zahmetî û pêrîşanî de, meriv mecbûr dimîne ku bi kar û bar der û dorên xwe ve girêdayî be. Her tiştek di bin limîta hewlên fizîkî de ye. Li gel van dijwarîyan, hestên mirovî nikarin pêşde biçin. Va jî axaftinê sar û giran dike. Ziman ji bêjeyên mecbûrîyetê pêk hatiye, lewma ne helbestî ye. Tê de evîndarî tune, bêjeyên yekem ne ji min hez 'bike-aimez moi", lê alîkarî min bike'-aidez moi" ne. Ango civat bi hewcadarî û bi xebetê hev re girêda ye. Di bin hudûdên klîmaya ku ew civaka lê dijî de, jîyan tu alternatîvên din nabîne; sewa ku birçî nemîne û neqefile tim û tim dixebite lewma jî, bêjeyên evîniyê, hez û şefqetê nayên dîtin û bikaranîn.

Mîrovê bakûrê jî pir hirs e, lê di hirsên mîrovê rojhilat û başûrê de germahî, şefqet û şehwet heye û mêla wî, tim li evînê ye. Di têkiliyên merivên bakûr de, germahî û huzûr nîne. Bi vê bandorê di awazên dengên bakûr de, hişkî, têhdît û tirsank (tehlîke) çêdibe, va jî peyvan qebe û sert dike.

Zimanên Rojhilat û Başûrê ên kevn bi tevahî ne sîstematîk û ne jî rasyonel in. Zimanine jiyanî û mecazî ne. Zimanê kesên yekem, her çiqas zimanekî geometrîk be jî, bi qasî wê helbestî ye. Wek tê gotin bûyîna zimanî, îfadekirina hewcedariyê ye, berî vê hest hene, ango hewcedariya huzûrê û bandorên wê hene, paşê gotin tê.

Çatiya zimanê rojhilat û başûrê, di xwe de rastiyên bedew ên nedîtbar (abstrakt) dihewîne; tê de giyan mîna bîhn, ba û bahozî ye. Mevhûmên giştî, di nedîtbariya xwe; wek hay, xeyal û şibandinê pêş de çûne.

Dengên rojhilat û başûrê; zirav û sivik in, tê de eqsent û aheng hene. Lê li hemberî vê dengên bakûrê, giran, qebe, tîz û monoton in. Mesela ji zimanên bakûrê Almanî, Fransî û Îngilîzî her çiqas di herêmên xwe de li

www.arsivakurdi.org

pêş bin jî, dema ku Pêxemberên Xwedê dixwezin sirên xwe ên pîroz îlan bikin, kesên ku dixwezin zagonên mantiqî bidin gelê xwe û dîsa serokên ku dixwezin gelên xwe têxin bin bandora xwe, pê re bi erebî û Farisî dipeyivin. Lê, li gel vê xweşî û başiya xwe, zimanên başûr û ên rojhilatê, di nivîsandinê de zindîtî û germahîya xwe wenda dikin. Lewra di nivîsê de, herf nikarin dengan bi derxin û lewma jî bêje şunakin maneyên jidil, li xwe bar kin û şîrove bikin. Şîroveyên nivîskî wek sûfetên kesên mirî ne.

Bi nermî û germiya dengan, an jî, hişkî û sermiya dengan, ziman wek stran û axaftinê ji hev vediqetin. Di zimanên bakûrê de, stran tund, giran û sar in. Lewma jî van gelan, xwe bikujin jî, dengên wan ji dengên quxuyan xweştir bi der nakevin.

Zimanên Rojhilat û Başûrê; jiyana ku devê mirovî dertê, helmeke bê navber, helbesta ku resmê xwe hatî çêkirin û gîyan bi xwe ye. Nefesa ku tê guhan, a wek bayê hênik, a ku fermanên Xwedê bi lêv dike, bi van zimanina pêk hat. Û karekterên mirî; ên ku bi çalakiya xwendinê û hest û hirsên jiyanê ji nû ve zindî bûn, bi van zimanan hatin resmkirinê.

Eger kesek hindik be jî, bi Erebî bixwîne û bi evinî pelên Qûranê wergerîne; dê tê de dengên Muhammed ê ku bi rîtmeke xweş, bi awazeke nerm û bi eqsenteke sivik hîtab dike, bibîne. Di van zimanan de berê guh ber bi deng û awazê dibezin, dû re ji dil xwe digîhîne vê xweş ahengê. Di her hevokê de kelecan û coşeke ku bi bawerî, mirovî dihejîne, heye. Û meriv bêhemdî xwe diqîre û dibêje:

Pêxemberê mezin!, Nûçevanê Xwedê! Şan û şerefê û şehadetê bi nesîbî min ke, da ku ez an fetih bikim an jî, li rêya te bimirim.

Lê li hemberî vê, eger di dema nuha de Xwedê bi nebîyê xwe re biaxife, dibe ku bi Firansîya Parîsê an jî bi Almanîya Berlînê biaxife. Ji ber ku êdî hest azad bûne, bi pêşdeçûna teknolojîyê re tirsa birçîbûn û qefilînê nemaye û dîsa zengînîyê bi xwe re derîyê û rêxistinên bi her cûreyî ziman pêşda birinê. Lewra di zengînîya zimanî de nebaş hene, çand û çalakîya wî heye, bi kurtasî çendî ku mirov heye, ziman jî heye. Û ziman li her derê û bi her cûreyî, bi taybetî û bi cihêtîya xwe heye. Ango ziman bi qasî dîrok, sosyolojî, teknolojî û erdnîgarîya ku lê dijî heye.

Çavkanî: 'On the orijin of the Language' - *J.J. Rousseau, J.G. Herder*

Not: Ev nivîsa balkêş û hêja bi îdîayeke ilmî ve hatiye nivîsîn. Lê di nivîsê de meriv nizane ka kîjan hevok û dîtin yên çavkaniyê ne û kîjan yên niviskar in. (Red.)

www.arsivakurdi.org

Nuh Ateş

ÎDA QURBANÊ - QURBAN SERJÊKİRİN

Ji îdên qurbanê yeke din derbas bû. Muslumanan mîna hersal, dîsa xençerên xwe tûj kirin, pê hêştir, ga, mange, beran, mî û kavir serjê kirin. Berxên teze û çavbelek jî.

Carake din, xwîna berx û kaviran di henîya zarokan dan. Zar û zêçan dersek din ya xwînrijandin û serjêkirinê dîtin.

Hersal, li îda qurbanê bi mîlyonan heywan tên serjêkirinê û telefkirinê. Tê gotinê ku li ser rûyê dûnê mîlyarek Musluman heye. Ji vana, bi texmîn em bibên, nîv mîlyar qurbanê serjê bike, ev dike nîv mîlyar heywan. Nîv mîlyar heywan di rojekê da tê serjêkirinê. Her yek ji wana du lître xwîn bide, ev dike mîlyarek lître xwîn; pê goleka ji xwînê çêbibe. Va rîtuala xwînrijandinê hersal dubare dibe. Yanê hersal, qasî ava golekê xwîn tê rijandin.

Heywan jî bi can û ciq in. Ew jî jîndar in û mîna me bi êş û şabûnan dizanin. Mîyek, wexta berxa xwe wenda dibe, şaş dibe ku çi bike. Ew vir da û wê da dibeze, dike kalekal, lê digere. Wexta hevdu dibînin, tu were sêra şabûna wana. Kavirekî niggirêdayî û li ber kêrê, serîyê xwe bi herdê va dide û bi nigan li ber xwe dide, tu ê bibêjî ewî pê dizanê ku çi ê were serê wî.

Boyî çi qurbanê serjê dikin?

Dibên, sewa xatirê Xwedê, sewa ku rizaya wî bistînin.

Ma Xwedê bi hewêsa xwînrijandinê ye? Ma ew çi Xwedê ye ferman daye ku hinek jîndarên wî, jîndarên wî yên din serjê bikin?

Dibên, boyî ku xizan û sêwîyan ter û şa bikin.... Sewa qirika xwe têr bikin... Sawa goştxwarinê lo! Bismîllahî dikin û kêrê diavên ustûyê berx û kavirên çavbelek û rûmelek.

Malneketno, sûcê berx û kaviran çi ye? Qet nebe, pezê pîr û ji hal da ketî serjê kin. Yan jî heywanan berê bîrva bibin, paşê serjê kin. Na, ji xwe ra kirine edet an weng hu kirine; sewa xêrê, heywanan didin ber kêrê.

Qurban serjêkirin karê mêra ye. Qurbana ku bi destê jinan hatîye serjêkirin heram e. Baş e, qet nebe jin heywanan serjê nakin.

Mêr, kêr û qurban sê peyvên navendî ne di kultura qurban serjêkirinê û mêritîyê da. Mêr û kêr du peyvên nêzikî hevdu ne û pir rind jî li hev tên. Lihevanîyek;

www.ersivakurdi.org

Mêrê mêr
Di dest da kêr
Bi çogan ketiye ser kavirê nêr

Haho, çi mêr e, lo!

Boyî ku xizanekî têr û şa bikî ne gerek e, ku meriv heywanakî serjê bike. Xizanekî ji salê rojekê têr bikî, lê 364 rojan birçî bihêlî, ma vana çi heş in?

Dera ku meriv rê li xizanîyê bike; wê ji ortê rake. Xizan û birçî divê bibin xwêdîyê kar û xebat da ku ew muhtacê yên bi heyî nebin. Hîngê hewcedarîya qurban serjêkirinî jî namîne. Lê ne ûsa ye.

Tu mêz dikî, musluman li welatên Ewropa jî qurbanê serjê dikin. Halbûkî li Ewropa kesên muhtaç tunin. Sewa goştxwarinê jî ne hewce ye ku merî qurbanê serjê bike.

Bingeha kultura qurban serjêkirinê an qurban dayînê, ji alîyekî da digêhijê dîn û bawerîyên kevin. Li gora dîtin û mitaleyên dînê yekxwedê, xasma dînê îslamî hertişt bi destê Xwedê ye. Dunê û jîndarên li ser rûyê dunê, meriv, heywan û nebat giştik Xwedê afirandine. Ji vê ye ku bi Xwedê bawer kirin, li ber wî xarve hatin û ji wî ra qurban serjêkirin wekî ferz tê qebûlkirinê.

Ji jîndarên Xwedê, meriv xwe wekî yê terî birûmet û biaqil dizane. Ew xwe serekê jindaran dihesibîne û şûna xwe di navenda jîyanê da dibîne. Ji merîvan jî mêr xwe bilindtirî jîndarên din qebul dike. Ne teseduf e ku Pêxember gişt mêr in. Jin, zarok, heywan û yên din ji mêran şûn da tên û sewa rihetî, têrbûn, şabûn û bextewarbûna wana hene.

Qurbankirin û serjêkirin di zimanê kurdî da û di rabûn û rûniştinên kurdan da şûneke ne piçûk digrin. Gotina, "Ez qurban" di zimanê kurdî da her roj bi kar tê. Berî giştikan jî, gilî û gotinên jinan bê "Ez qurban" nabin. Nimûnek:

"Ez qurban, tu bi xêrhatî. Ez quban, were hundur rûne... Ez qurban, ji te ra xwarinekê çêkim... Ez qurban, îşev li mala me rakeve..!"

Jin, xwe her roj bi dehe caran dikin qurbana mêran. Ew ji jinan ra nabên, "Ez qurban". Heger bibên jî, pir kêm dibên.

Di zimanê rojê da gotina, "lo lo, delalê min, eza xwe ji te ra serjê kim" jî ya jina ye. "Mêrikan xwe ji me ra serjê kirin" yan jî "xwe ji me ra kuştin!". Va jî,

www.arsivakurd.org

wexta ku diherin mêvandarîyê û xwedanên malê ji mêvanan ra azam û îkramen giran dikin, tê bikaranîn. Rîtuala serjêkirinê ketiye nav gotinên kurdan yên mezinan jî. Nimûne; "Berxê nêr bo kêrê ye." Lê merivê nêr bo çi ye? Ew ji bo berxkujî û berxxuriyê heye. Meriv, mêr bi guran va nêzikî hev in. Tu ê bibêjî mûyekî gur bi mêran va heye, an jî hormonên guran bi mêran va hene. Di hundirê her mêrekî da gurek heye. Gurên hinekan kedî kiriye, yên henan jî bejî (kûvî) ye û tim li benda xwînrijandin û goştxwarinê ye.

Di hundirê min da jî gurekî dev-bixwîn heye. Min gurê xwe hîn tam kedî û zept nekirîye. Di xortanîya xwe da min ezîyet bi heywanan kirin û ew serjê kirin. Ez ji goştxwarinê hez dikim. Min tu caran boyî îda qurbanê heywan serjê nekirin, lê min goştê qurbanê xwar. Jîyan bê goştxwarinê jî dibe, lê de tu were, dev ji berdana goşt ne hêsan e. Berê min goşt pir dixwar, niha va çend sal in, ku ez kêm dixwim. Herhal gurê min berê xwe ber bi kedîbûnê kirîye. Wexta ku mirim û ketim gornê, dizanim ku heywanên bin herdê, kurm û kêz ê li ser meyîtê min bicivin û goştê min bixwin û heyfa heywanên ku min serjê kirîye û goştê wan xwarîye ji min helînin. Heqê wana ye.

Heywan jî jîndarekî tim nepak e. Heywan hene, mîna me ew jî goşt

dixwin û sewa vê heywanan dikûjin. Di vî alî da ew nêzikî merivan in, destbirakî wana ne. Meriv dikane îdîa bike, ku yê di nav kultura serjêkirin û qurbandayînê da mezin bûye, xwîna qurbanan di henîya xwe daye û bîhna xwînê kişandiye bêvilan, destê xwe zû dihere lêxistin û kuştinê. Ku kete tengîyê, ewê merivan jî bikûje; sewa namûsê keçika xwe, sewa qûçeke xwelî cîranê xwe, bi navî Xwedê, dewlet, milet, partî û îdeolojîyê hevalê xwe bikûje. Dikuje jî!

Meriv tenê ne gurê heywana ye, ew gurê meriva ye jî. Binihêrin van rojan ji devê hinekan çi gotin tên bihîstin. Tu ê bibêjî, gurên wana har bûne û li qurbanan digerine.

Yek dibê; "Berê Ocalan bi darda kin, paşê dardakirinê rakin!" Yekî din dibê;"Dardakirin ji Ocalan ra hindik e. Dera ku ew di hebsê da ebedî bimê, tê da bikşîne û roj bi roj bihêle û bimire!" Hinek jî dibên; "Na, na, dardakirina Ocalan û ya yên mîna wî, di konjuktura îro da dê zirar û zîyanê bide Tirkîyê". Yanê bi a wana, ger fêdeya dardakirinê bi Tirkîyê hebe, hîngê, ew ne li dijî dardakirînê ne.

Yekî helîne bi yê din va de! Hinek jî hene, boyî ku çavên kurdan bitirsînin û pêşîyê li dewa wana bigrin, qet nexwazin dev ji tradîsyona dardakirinê berdin. Dardakirin kuştin e. Ew mêrkujîyeke sîyasî ye. Yên ku merivan dikûjin jê ra dibên, mêrkuj. Yê ku kesekî darda bike dibin mêrkuj, lê wexta ku ew paşê jî cezayê dardakirinê rake, vê carê dibe demokrat, lê demokratekî mêrkuj.

Çi qey cezayê dardakirinê nadine zimanê kurdî jî? Kurdî di çavên serdar û bindarên tirkên nasyonalîst da ne ziman e, tu ê bibêjî tofan e. Kurdî bi a wana, millet û welêt parparî û qulqulkî dike. Çi hîkmet e, çi zimanekî bi tîn û bi hukim e, ne! Ku bi şa bikin ewê herfên kurdî "x" û "w" darda bikin. Ew herdu herf di çavên wan ra diherin. Ji ber ku va her du herf cûdatîya zimanê kurdî hîn pir ber bi çav dikin, nasyonalîstên tirkan dev û lêvan di wana ra diguvişin, mîna xafîya wana teqîp dikin. Li ba tirkan û kurdan ne qîmeta însên ne jî ya heywên heye. Sewa edet û dogmeyên dînî û sîyasî ew merivan dikujin, ezîyet bi heywanan dikin û wana serjê dikin.

Can û jîyan bo herkesî xweş e. Heqê jîyînê bo her jîndarekî pîroz û bimbarek e. Bo kesên şîrpak û sahîgo jî û bo kesên sûcdar û zulumkar jî. Ji vî ecêptir resimek heye? Îda qurbanê ye, di destê hinekan da kêr, di yên hinekan da jî benê dardakirinê heye. Mî, kavir û berx dikalin, "meh, meh, meh" cîlê kêrê li hûstîyê wan dixin. Kurd bi zimanê xwe distirê dibê;"De lo, lo,lo.... dê lê, lê, lê" hema dest dikin qirka wî.

Zarok û xwendevanên kurd dibên: "Zimanê zikmakî azad be!" Ew dibên, "Em ê yê îmralîyê darda bikin ha, hiş bin" û dengê xwe bilind dikin û benê dardakirinê li ba dikin, ha li ba dikin.

Îda qurbanê li vî welatî bi vê şeklê û bi vê kêmaqilîyê, ne hewce û ne jî layiq e ku bimbarek bibe!

www.arsivakurd.org

Muzaffer Özgür

TIRSA GULCANÊ

Li herema Anatolîya Navîn, li gundekî Kurda xocekî pir zane û bi qîmet hebûye. Bi zanebûna xwe hatiye nasîn. Xêr ji karê camîyê ji bo zarokên gund jî dersên Quranê didane. Bi nivîsandina nûsqan, devgirêdayîn, mîzgirêdayîn û çareserkirina derd û kulên gundîyan ra dibûye derman.

Xêr ji însanên wî gundî, însan ji gundên doralîyan jî dihatine ba wî xoceyî. Ji bo serêşên xwe, pirsên keç, xort û bûkên xwe, li ba xoce li dermanê bi nûsqan digerîyane. Ji pirsên bûk û zavên li hew dilnekirî bigire heta heywanên xwe, daxwaz û armancên xwe li ba xoce bi nûsqên wî dixwastin çareser bikin.

Dawîya her karî jî, gundîyan di berîka xoce da pere, zêr berdidan û bi şewqekê diçûne mal. Carcar jî ji xoce ra, ya kavirek ya jî mîyeka sevr tanîne. Tim rûnê safî, bulxur, yaxdê, helaw, çalêk ard yan jî genim tanîne. Xoceyê gund bi kêf bûye. Berîka wî da tim pere pir bûne. Gundîyan carcar ji xoce pere jî dên dikirine.

Rojek ji rojên Xwedê, li çola gundekî cîran, gur dikevin nav keriyekî pêz û pir zîyan dibe. Gundî bi telaş sîlehên xwe derdixin û bi wasitên xwe dikevine dû guran. Li deşt û çîyan digerin lê guran nabinîn. Tirs dikeve dilê wan ku êvarê dîsa werin zîyana hîn pir bikin. Tên ba xoce çareyekê bibînin ku ji guran xelas bin.

Gundî hekata xwe ji xoce ra dibên. Xoce guhdar dibe. Dibê; 'Eger hûn bixwazine, ez ê nûsqekê çêkim, ez ê devê guran girêdim. Û ew ê li çol û banîya birçî bimînin û bimirin.' Gundî ji pêşnîyara xoce ra dibên erê, qebûl dikin. Xoce nûsqê çêdike û dike nav paçekî dide gundîyan. Gundî di nav hevdu da peran berhev dikin, xoce bi naz û qurnazîyê peran qebûl nake, lê gundî di berîkê da berdidin.

Rokê şinda Mala Elî Beg dawîya nimêya nîvro li camîya gund, ji bo mezinên xwe yên ku mirine, mewlûdekê bi xwandin dide. Dû mewlûdê de jî xwarinekê didin gundîyan. Hemû mêr ji camîya gund derdikêvin, tev û hev terin mala Elî Beg. Karkerên li gund kar dikin, mamosteyên dibistanê, mîvanên li gund têne li mala Elî Beg li ser xwarinê cîh digrin.

Xortên malbatê, keç û bûkên mala Elî Beg bi lez kar dikin û xwarinên di aşxanê da bi destê kevanîyên gund hatine kelandin û amade bûne, dikşînin ser sifrên lê odê.

www.arsivakurdi.org

Bi bismillaha xoceyê gund ra xwarin dest pê dike. Ji alikî da xwarin tê xwarin ji alîkî da jî deng dikin. Xwarin teva dibe. Xoce due dike. Bi lez sifre tên berhevkirinê û ji bo destşûştinê av, sabûn û leganên amadebûyî tînin odan. Ji cimatê, mezinên gund ji bo nimêya ber êvarê avdest dikin.

Ji xwarinê şinda cimata li mala Elî Beg giran giran belav dibe. Xoce û cimata rûspîyên gund, ji bo li camîya gund nimê bikin, dikevin rê.

Dema di ber mala Gulcanê ra derbas dibin, xoce ji bo nextarê camîyê amade bike, destê xwe davê berîka xwe. Nextarê ku bi benê cavinî giredayî derdixe. Bi derxistina nextarê ra ji berîka xoce cizdanê wî dikeve. Di cizdanê xoce da perêyên ku gûndîyan ji bo nûsqê dabûnê û yên ku Elî Beg kirine berîka wî hebûne.

Devdeve nîvê şevê xoce dixwaze perên di cizdanê xwe da bimjêre û bide jina xwe. Destê xwe davê berîka xwe û qirinî pê dikeve:

- Eywax, mala min şewitî! Min cizdanê xwe xistiye. Malik li min şewitî. Perên min wenda bûn.

Xoce û jina wî hemû kinc û bêrîkan mez dikin. Lê nabînin. Xew nakeve çavên xoce, hetanî nimêya sibê bi ufetûf di cîyan da rûdine. Radibe tere hundirê camîyê mez dike, dor alîyê camîyê, ber dîwaran mez dike lê nabîne.

Dû avdestê şinda bi lez tere camîyê û azanê sibe dixwîne. Teng gundî yên rûspî jî tên nimê bikin. Xoce bi telaşe hal heqatê xwe ji wan ra dibe.

Xoce ji bo ditîna perên xwe, kurikên ku sibê hatine quranê bevîsin, dişîne nav gund. Gundî vê xewera reş diwîzin. Hen pê şa dibin hen jî diêşên. Lê perê xoce nayên diyînê. Xoce devdeva nîvro ji cimata li ber dîwarê camîya gund runîştî ra dibê:

- Ez ê niha di hoperloyê da deng bikim. Eger hetanî êvare perê min nehatin dîyînê yan jî yên ku diyîne nînin teslîmê min nekin, ez ê nûsqekê çêkim ma hûn bizanin.

Xoce bi lez tere camîyê di hoperloyê da dibê:

- Gundîno! Min dûh nivro şinda li rîya mala Elî Beg cizdanê xwe wenda kir. Eger ku kesî dîye, ma hûne û bide min. Ez ê lê due bikim. Eger kesên dîyîne nînin û nedine min, ez ê mîza wan girê bidim. Ma xebera we hebe.

Li Gund, mala Berfo xizan û belangaz bûye. Mêrê Gulcana Sil çend sala berê dema şivanê kerîyên mala axê bûye, êvarekê nişkava li çolê gêr dibe û dimire. Gulcan bi çar zaroka va bi tenê dimîne. Ji bo îdara dinê ji gundîyan ra bi peran nên lê dixe.

Rojekê berê wê jî, Gulcana mala Berfo, li tandirê dîsa nanê mala Temo lê dixistîye. Xelaskirina nên şinda, tandirê pa dike û arê tandirê dibe li ser sergînê (qûling) velo dike. Li kêleka sergîn cuzdanê xoce yê wendabûyî dibîne.

Dor alîyê xwe mez dike û heydine dike paşila xwe. Difikire û biryara xwe dide. Bi wan perana dikane ji bo zarokên xwe kinca bikire, zivistanê ra qatix, ard, bulxur, komirê bikire. Qet ji kesî ra kat nake.

Lê Gulcan gotinên xoce jî dibîze. Tirs dikeve dilê wê. Lê ji ber xizanîyê deng nake. Xwe bi xwe due dike; 'Xwudêyo, min ef bike. Li vê dinê min

www.arsivakurdi.org

qe rok nedî. Ez ê hetanî êvarê li ber teştên nanî gundîyan dimirime. Min ef bike. Ji bo zarokên min. Min ef bike. Ez wan perana nadim xoce. Tu yî zana yî. Tu yî mezin î. Min ef bike.'

Lê gotinên xoce ji aqilê Gulcanê dernên. Tirs dikeve dilê wê.

Hetanî êvarê tu xeber ji nav gund dernên. Xoce ji nimêya Yasîna şinda li camîyê bi tenê dimîne. Nimê û due dike.

Êvarê xew nakeve çavê Gulcanê. Xwe li ber cîyên kurikan dirêj dike. Devdevê siwê Gulcan bi zikêşê dikeve. Li mala Berfo zarokên Gulcanê gî ji xewê radibin. Keçika Gulcanê ya mezin tere banî jinên cîrana dike. Jinên cîrana ji bo nexwaşîya Gulcanê tên mala Berfo. Kevirekî germ dikin didin ser zikê Gulcanê. Lê êş her demê zêde dibe. Xeberê ji jinepîra gund ra dişînin ew jî tê lê mez dike. Her wext derbas dibe zikê Gulcanê diperçive. Nexwaşîya Gulcanê di nav gund da belav dibe.

Sibê zû li ser kanîya gund jina xoce jî hekata Gulcanê dibîze. Vedigere mal ji mêrê xwe ra kat dike. Xoce dibê:

- Mala Gulcanê li kêleka rê ye. Min perên xwe li ber mala Gulcanê wenda kirin. Xwedê dizanê Gulcanê perên min dîn.

Jina xwe dişîne mala Berfo. Dibê:

- Herê hela Gulcan çima nexwaş e, rewşa xwe çî ye?!

Jina Xoce tere mez dike Gulcan perçiviye û êşa wê pir e. Hema vedigere tere mal. Xoce ra kat dike. Xoce dibê:

- De here Gulcanê ra bê eger cizdanê min dîye ma bide te.

Jina xoce dîsa terê mala Berfo û li ber metîla cîyê Gulcanê rûdine pê ra dibê:

- Gulcan, qîza min te perên Xoce dîn? Eger tu dîsa bidî Xoce, wê Xwedê te rind bike înşelleh.

Gulcan bi tirs serê xwe li ba dike dibê:

- Erê.

Jinên li dor ecep dimînin. Gulcan dibê:

- Li aşxanê di bin tasa çînko da ne.

Jina xoce cizdan heydine dibe mal. Gulcan di nav cîyên xwe da dilopên girî mîna baranê dibarîne. Jinên cîrana jê ra avê tînin, çayekê didin ser. Dilê wê yî zîzbûyî hêdî hêdî rind dibe. Çend seetan şinda tirs û fedîya Gulcanê jî derbas dibe. Êşa xwe kêm dibe.

Ji wê demê şinda gundî ji Xocê xwe pir ditirsin û hîn pir xizmetê dikin û bawerîya xwe pê tînin. Ji ber wî xizmetî, Xoce pir zêde dewlemend dibe. Çand salan şinda bar dike û tere gundê xwe.

www.arsivakurdi.org

Mem Xelikan

Bêrîvan

Li ser axa bav û kalan
Hêvîyên min binçav
Ramanên min girtî ne
Vaya ne jiyan e
Bêrîvan
Mirin e
Tu ji jiyanek azad û bi rûmet re
Dil bişidîne.

Ez li çarçirayê bi darda bûm
Li Zîlanê gullebaran
Ez li Felîstinê Leyla bûm
Li Helepçê hatim fetisandin
Bêrîvan
Desmala kesk û sor neqişandî
ji ber ben bikişîne
Bi axînek kûr
Strana jiyaneke nû bilorîne.

Di cî û warê xwe de
Di axa ku bav û kalên min kon vegirtî de
Qulingek perşikeskî
Koçeber û bê hêlînim
Bêrîvan
Ji bo aştî û azadîyê
Peyvên helbestê
Bi nêta qurşînê dicerbînim.

Gur di mijê de hatin
Dêlegur jî
Xewnên wana şevên reş dilmatin
Bûkên bavanê min
Dergûşên çelinî bêbav lorandin
Birînên dilê xwe bi axa mezala kewandin.
Bêrîvan
Kete para min
Di ewrên çavên wan de
Brûsk barandin.

Çend sala berê
Birîna dil pîne, kir ketim rê
deriyê vî ji hev kir
Ji teyrên koçeber re bû hêlîna derda
Eş û nalînên te ji bi serda
Bêrîvan
Qe ez ne dîn im
Evîneke reş û veşartî
Di dil da digerînim.

Jiyan xwaşê berxika min
Navê mirinê sar
Emrê min xewneke şeva ye
Qut û dijwar
Ez kal im, tu stûxar
Bêrîvan
Deziyê dil neqetîne
Hêviyê min bi rojê bişo
Bi avan binuximîne.

www.arsivakurdi.org

Ûsivê Mihecir -II

Ûsiv bi nîvê şevê gihêşte zinarê reşî gir yê ku li hidûdê gund li ser neqeweke pan daniştîwû. Ji wî wê da, ber ve bakûr herdê gunde Tetera dest pê dikir. Wî di kendalê zinêr da ji xwe ra tolikeke bi pûş û pelax û bi qirş û qala çêkir.

– Ez ê gavekê li vir vesêm û destek xew helînim û berî berbangê serî helînim herim.

Ûsiv di ber xwe da wer got. Ew di umrê xwe da qet ji gund derneketiwû. Ji hidûdên gund wê da dunêyên yad û nenas wûn ji wî ra. Pir nemabû ku ewê nigê xwe bavê ser herdê yad û nenas.

– Ez ê xêrnedî kuva herim? Ecêwa çi yê were serê min?

Ji tirsa, ji ber van pirsan xûzi lê miçiqibû û ne xwe ne jî hewênîya wî dihat. Wî xwe bi serhatî û bûyerên di çîrok û katên kevn ên ku wî di kuriktîya xwe da bihîstîbûn, dihewand.

Di şeva ku Ûsiv gund terkkirî da, mala Elî Axa hate dervakirinê. Zêwa jina Elî Axa siwê zû çû aşxanê. Wexta ku wê derî vekir, çi mêz ke, teqa aşxanê ya li dîwarê paşîyê xelandine. Û ji qula tandirê sê bihosta ber ve derîyê aşxanê herd vekolîne. Di wir da zêrên malê veşartî wûn. Tenê Elî Axa û jina wî, Zêwê hay ji şûna zêran hewûn.

- Wêy wêy wêy, mala min şewitî! Xwelî li serê min be!

Zewê got û bi destan li sîng û jûniyê xwe xist. Ew bi lezekê ber ve xanîyê malê çû ku vê xewera neçê bide mêrê xwe. Wê derîyê oda Elî Axa vekir, bi awayekî tevlihev, bi zimanekî lihevpiçikî û dilekî kutekutkî got:

– Elîyo Elîyo, rawe rawe, xêrnedîyo, mala me dervakirine; zêr dizîne, zêr!

Elî Axa bi teperepa Zewê bi xwe hêsîya û xwe di nav nivîna da rast kir, got:

– Çi çi keç te got çî? Keç devî xwe ji xêrê ra veke, mala me çima tê dervakirinê, Xwedê neke!

Zewê gotinên xwe dubare kirin û qala rewşa aşxanê kir. Elî Axa ji nav nivîna pekî hate ber Zewê dawestî. Benz û bed lê miçiqî, mina ku bibêjî, bi şirinqê xwîn jê kişndiwûn. Wî ji hersa ra didanê xwe yên jor di lêva xwe ya jêr ra kirin xwarê.

– Keçê, ji min û te bêtir tu kes şûna zêran nizane, heye ku te ji kesekî ra kat kir?

Elî Axa bi dengekî bilind pirî û destê xwe yê rastê berjor helna ku li Zewê bixe yan jî wê bitirsîne. Zêwê cîlê xwe da alîyekî, enî qerçimand, birû û bijang berjor helnan, çav gewr kirin, bi lez li ser hev got:

www.arsivakurd.org

– Meke! Dest helnan ji te ra ye. Ne ku newû derew, tu axa yî. Bi hemîlîyan be, bi navî Xwedê û pêxemberan be, bi serî herdu birayên min ên mêrxas be min ji tu kesî ra qala şûna zêran nekirîye. Ha, vê jî bizane, heger tu çirtê xwe pê min bikî, welleh ez ê sûva bêm herim bavana û nayêm. Ku ez bixwazim jî, birayên min, hetanî ku tu neherî ber nigên wana, min bernadin. Ew ê bi ser da jî, ji te carek din qelin bixwazin.

Wexte Eli Axa ji devê Zêwê şora qelin bihîst, temehîyê pê girt, dest li hewa lê sist bû û wî ew bi rû xwe da berda. Bi ecele kincê xwe li xwe kirin û ji mal derket ber ve aşxanê meşîya. Bi rê da, kire wêrewêr û got:

– Ew kî ye lo, ew ê ku curet bike mala min derva bike? Ne ez ê di dayk û makê ...im! Ez ê dunê li serê wi teng bikim! Ez ê xwînê di dev û bivîlên wî ra bînim! Ez Elîyê Elî Begê me looo!

Wer got û pê ra jî, wî xwe virda û wêda rakişand, te ê bigota va ye diz li hember wî ye, ew jî xwe berê wî dide.

Xebera dervakirirna mala Elî Axa zû, mîna arê pûş, li nav gund belav bû. Di piçek wext da, li ber mala Elî Axa bû hewlî. Pir neçû li nav gund, li malan, li ser kanî û banîyan qal bû, qala dervakirirna mala Elî Axa. Hen kes pê êşîyan gotin:

– Wax, wax, wax mala minê.

Hen jî, ne eşkere lê bi dizîkî pê şa bûn, gotin: 'lê rind bûye, wî heqê çend şivan û rençberan xwarîye.'

Xizmetkarên malê hatin ber dîwana Elî Axa rêz bûn. Di dilê wana da bû tirs û xof; guman hewû ku suc bavên ser yekî ji wan. Tenê Ûsivê Mihê nehatiwû. Meriv şandin pey wî. Wexta mala Mihê Mihecîr hal û heqat bihîstin, Eyşan bi rûyî xwe ket got:

– Wîy wîy wîy li minê! Qurban qurban, Ûsiv îşev nehate mal. Min xewneke neçê dit. Lawo lawo, va çi bêtar e ku tê serê me? Çima mala Elî Axa ye?! Şalê şalê, Xwedêyî mezin e, ne Ûsiv be. Heger ew be, ez şirê xwe lê helal nakim. Êmegê min berî çavan bigre; ne min bi pînekirina kincên wî ronîya çavên xwe rijand.

Bîstkê bêdeng ma, paşê jî hîng hîngî girî. Mihê Mihecîr bi dengekî bêhal got:

– Heger Ûsiv kirîye, ew di herdî reş keve û dest û piyên xwe li ba neke! Ew bi ser û pîyan va yê Alî Axa be, pê çir dike ma bike!

Xizana ji tirsa ra newêrîn ku bibên: Ûsiv vê nake! Newêrîn ku qîreta lawê xwe bikşînin. Şevderîya Ûsîv guman kire dilê wan.

Giregirên qebîla Elî Axa, axeler û rûsipîyên gund ber ve mala Elî Axa dikişîyan, dihatin ser Elî Axa, sewa xêr û xweşî gotinê. Odeya Elî Axa ya mêvanan hetanî dev tijî mêr bû. Diz kî ye û gereke çi bê kîrîn? Li ser van pirsna civat ketiwû nav fikir û mitalan. Elî Axa bi ber xwe ketî û bê deng bû. Sofîyê gund bi bismîllahîyekê dest bi şora xwe kir, got:

– Elî Axa ma tuyî xweş bî, kur û kulfetê te xweş bin. Ji xerawîya xerawtir jî hene. Xwedê sebrekê bide te û cezaye dizan pêde. Malê dunê ji vê dunêyê ra ye. Rojek ê were em ê giştik bar kin, mal û milk ji paş xwe va cîh bihêlin, herin dîwana Xwedê...

Ji mermalîyên Elî Axa yekî got:

– Bi kefşa min diz î nas e; ew Ûsikê Mîhecîr e. Ne ew be, ka çima li meydanê xûya nake?

www.desvakurd.org

Hen guhdaran, bi meneya tesdîqkirinê serê xwe mîna hespê li ber germa havînê, hêjandin. Mesto Axa, bi kuxîneke kurt qirika xwe pak kir, dû ra got:

- Na na, va ne şîp û karê Ûsikê Mihecîr e. Ûsik fuqarekî li wê ye. Ûsikê kûn bi pîne, ne ewî şu nake ku nanê xwe bixwe!

Rûsipîyekî got:

- Elî Axa, heger ez li şûna te bim, ez ê ji çar alîyan ra xeberê bişînim û bibêm, ku kê zêrên min dizîye, ma were bibê: 'min dizîye' ez ê hîngê nîvê zêran bidime wî.

Yekî digot:

- Baştir e ku Elî Axa êlan bike û bibê, ku zêrên min hatin dîtin, ez ê wana li gundîyan belaw bikim, hîngê gundîyê seferber bibin, li diz bigerin û wi bigrin.

Wexta Elî Axa ev gotin bihîstin, dilê wî miheqaq kire cîzt; wî di ber xwe da got:

- Lê lê, mala minê, ez zêrên xwe bi diz û xizanan va par va kim, weng e, nagêhin, ez kulê jî nadim wana".

Çeko Axa mîna herdem dest pê yarenîya kir, serî di ber da got:

- Sûcê Elî Axa bi xwe ye. Ewî bi du jina ye; ji heftekî şeş şevan li ba Zêwê ye, şevekê tenê jî li ba Elê ye. Ma va edelet e? Xwedê jî bi vê razî nebû û va anî serê wî.

Dû ra, di bin simêlên xwe yên çardeqkî da hî hî hî kenî. Yarenîyê Çeko tim ji duxinê berjêr bûn. Xelk hu bûbû yarenîyên wî; tu kes di qusura wî nedima. Elî Axa berê xwe wê da kir, lê di bin çavan ra neçê li Çeko mêz kir.

Elî Axa bi du jinan bû. Zêw jina wî ya siftê, Ela Mozê jî ya duduyan bû. El jina birayê Elî Axa, jina Cemêl bû. Wexta Cemal bi qezayekê mir şûn da, Elî, li gora edetê hîngê, jina birê li xwe mar kir, mal û milkê wî jî teve yê xwe kir. Ji Cemêl û Elê du lawik bûbûn. Ew cewî bûn. Navên wana Hesen û Hûsên lêkiribûn. Elî Axa neheq bû, ferq dikire navbera kurên xwe û yên birê. Yên xwe xwag û delal mezin kirin, yên birê dişandine cot û zevîyan. Zêwa jina Elî Axa jî hesûdî û nerindî li hewîya xwe û lawên wê dikirin.

Oda Elî Axa bi heyamekî vekişî û xembar dagirtibû. Qutîya tutinê di ber mêran giştan ra derbas bûbû û hatibû ber Elî Axa, şûna xwe ya berê. Dûmana cixarê ji ger û vegerên xwe yên di gewrî û pişikên cixarakêşan şûn da, di dev û bêvilên wana ra derdiket û ber ve jorî odê heldikişî û li wê, bi tîna pêlên deng û behsên civatê, dihejîya; ji şekilekê dikete yeke din. Geh dikete tonê tîremarekî, geh ji dikete şekil û şemala jineke koçek û çeleng ya ku te ê jê ra bigota, ew li gora miqamê giranî û melûlîyê direqisê.

Heyamê odê bi yarenîya Çeko hinekî nerm bû. Axayê meşhûr, Hûsoyê Bekir serî berjor bîstekê li lîstika dûmana cîxarê sêr kir şûn da, serî berjêr kir, fîncana qehwê, ya ku di navbera tilîyên wî yên girikê û şehedetê da bû, leqand bire ber devê xwe, fira dawîyê lêxist, dû ra li ber xwe deyna herdê û dest bi şorê kir, got:

- Elîyê birako, tiştê ku huro hatîyê serîyê te, mîna ku hatibe serîyê min; ez pir û pir pê êşîyam. Gerek e va zirar û zîyana bê ceza nemîne. Heger ma xerê, êdî pêşî li diza nayê girtin. Ew ê suwê maleke din derva bikin, heta ê dest dirêjî namûsa me jî bikin. Tu bi gura min bikî, tu ê du merîyan bişînî gundê C. pê şopger (îzbir). Ku te çar quriş

www.arsivakurdi.org

kirin berîya wî û jê ra nanek çêkir, ew ê şopê biwe ser diz.

Hûso, axakî li ser xwe bû. Xeyrî destferehî û comerdîyê hîn xûy taybetîyên wî yên din ên xas jî hebûn. Wexta ku ew bi rê ve diçû, destê xwe tim didane paş kûnê. Ku wî li ber dîwarekî yan quncekî mîz dikir jî, destê xwe, ji duxîn vekirinê şûn da dîsa didan paş û bi vî awayî av dirijand. Xûyekî wî yê din î xas jî ew bû ku bi nav gund da diçû, dikuxî. Ne ku kuxîna wî dihat, ji ber ku hatina xwe bide bihîstin û mêl û dîqeta xelkê bikşîne ser xwe, dikuxî. Kuxîna xwe jî bi çeşidekî bû. Wî berê serîyê xwe tenekî ber ve paş heldina, çavên xwe ber ve ezmên bel dikirin, paşê serîyê xwe giran giran serrast dikir û pê ra jî 'ûhûy' dest pê kuxîneke nerm û dirêj dikir.

Berdevk û pesnedarên Hûso digotin: 'kuxîn kuxîna Hûso Axa ye; di kuxîna wî da xuyaye, ku ewî axa ye, him jî axakî bi esl û eselet!... Axa gotîye, yê mîna Hûso be; ewî jî heqe axatîyê tê derê, tamê jê der dîxe û çîna jê koz dike!'

Elî Axa wê rojê merî şandin gundê C. pêy şopger. Devdevê êvarê şopger hat. Elî Axa jê ra qurbanek serjê kir û çend quriş kirin berîyê.

Dora din a rojê, şopger, di dest da şiveke ter, li nav gund gerî, geh li rast geh li çep, geh ber ve pêş geh jî li ser kûnê diçû dihat. Yekcara jî, bi çavgirtî diçû û pozê şiva xwe pê herdê dikir, mîna kûrekî ku bi şivê rêya xwe derdixe. Birek merî, xort û cahilê gund jî, rahêlê ketibûn. Xelk lê rawûbû sêrê. Li navberekê, şopger derkete derî gund û li cîhekî dawestî, bi pozê şivê li herdê xist, got:

-Vira bikolin!

Yên dorê, bi terf û bêran ew dera kolan û jê hestîyên heywana derketin. Yên ku hatibûn sêrê, lê ecêb man. Yekî got:

- Te dît, mêrikî pê dizanê ka di kuda çi heye, hella hella!

Henên din, serî hejandin, gotin:

- Erê welleh!"

Bi ser vê da, guman kirin ku şopger ê şopê bibe ser diz. Ew bi vî awayî hetanî nîvro gerî û paşe destbetal vegerî mala Elî Axa. Carek din xwarin û vexwarin dane ber wî. Elî Axa û Hûso Axa bi pistpistkî ji şopger ra tiştin gotin. Danê êvarê şopger dîsa dest bi gera xwe kir û li dawîyê, hate ber mala Hemê Sîsê sekinî û şiva xwe bi herdê va da, bi maneya ku bibê: 'diz î ji vê malê ye'. Merîyên Elî Axa cîlê beristin ser Hemê, ew girtin birin dîwana Elî Axa. Li ber mala Hemê bû hewlî. Jina hemê, Nadîra Omê, dest bi şînê û lomeyan kir, got:

- Gundîno, bibihîzin ha bibihîzin/ Gewrîya min xîzexîze/Hemî min ne î diz e, î ezîz e / lê çi bikim, malmêrat Îzbirî xayîn û çînevîz e!

Dem û dewraneke pir neçê bû, çaryeka esra bîsta ya yekem bû. Herba dunê ya siftê hîn nû bi dawî bûbû. Bi ser tuneyî û xizanîyê da, xerc û xurcê Dewleta Osmanî ya ku berî ber ve helweşîne kiribû, pîşt li xelkê şîkandibû. Diz û eşqîya jî pir bûn.

Hemê Sîsê debara xwe bi paletîyê dikir. Wî carcaran dizîyên piçûk dikir û li vir û wê di heqê axeleran da neçê deng dikir. Va ji digêheşte guhên wana.

Hem bi salan, emsalîyê Ûsivê Mihê bû. Ûsiv ji wî hez dikir, tenê diçû mala wî. Wana xwîna hevdu alêstibûn û bi

vê rê bûbûn xwînbira. Ûsiv, şeva ku Nazê birevîne, çûbû mala Hemê ku pê bişêwire, lê Hem li mal tunebû, çûbû gundê meta xwe.

Hem birin di goma Elî Axa ya kevn û nîvxerewe da, li navbera du kutegên darinî gîrêdan. Xulam û berdevkên Elî Axa heft roj û heft şevan bi şiveke ter li Hemê xistin. Werawera Hemê li çîya û banîyan da. Ji ber qîrînîya wî xelkê paç dikirin guhên piçûkan. Ji zar û zêçên wê salê nîvî bi werinîya Hemê ker bûn. Pez û terekeyê gund jî, ji ber qirînî û nalenala Hemê nedîhewîn. Jinebîya bî sala, Fata Reşê, ji ber ku çavê wê li zewacê bû û gotina 'Xwazika tîyekî min hebûya û ez li xwe mar bikirama' tim dubare dikir. Xelkê jê ra digot, 'wê heşê xwe winda kiriye!' Fatê li pey bûyera Hemê digot:

- Çuçike min ji ber nalenala Hemê bi derd ketin û giştik telef bûn!

Kirin nekirin, ji Hemê tu tişt derne-xistin û li dawîyê ew berdan. Wenig xûya dikir, ku Elî Axa û hevalbendên wî, ji ber ku diz ne eyan bû, ne li diz, lê li yekî ku wî têkin şûna diz gerîyabûn, ew jî Hem bû.

Diz bi rastî kî bû? Cewaba vê pirsê bi sala nehate dayînê, veşartî ma. Di heqê wê da, di nav xelkê gund da sê cure guman derketin pêş.

Axeler û derdora wana guman dikirin ku dizê zêran Hemê Sîsê ye. Her çiqas ji Hemê tiştek derneketibe jî, çavê wana li ser wî bû. Gumana yekem ev bû.

Li gora gumana duyem, dihate gotinê ku diz Ûsivê Mihê ye. Bingeha vê gumanê terkkirina Ûsiv a gund bû. De tu were, fena ku Hîto li Ûsiv kiribû, pir neçû eşkere bû. Ji vê şûn da, digotin. 'Ûsiv ji ber vê nerindîyê gund terk kiriye.' Bi vê jî, gumana di heqê dizbûna Ûsiv da pûç dibû. Kêm kesan hîna bi vê gumanê dikir.

Gumana sêyem Hopoyê Alê avêtibû hortê. Ji ber ku di malbata Elî Axa da temehî, hesûdî û neheqî hebûn, Hopo digot:

- Diz î ji malê ye... Heger yekî xerîb biwa, ma wî ê ji ku da bizanîya ku zêrên malê di aşxanê da veşarti ne!?

Pir kesan guh nedida vê gumanê. Ji ber ku Hopo ew avêtibû hortê. Axelera û giregiran Hopo bi tu tiştî nedihesibandin; ku wî bigota. 'Xwedê yek e' jî, pê bawer nedikirin.

Heft sala şûva Ûsiv vegerî hate gund. Rojeke peyîzê bû. Ew li ser hespekî kumêt, teve jin û zarên bi du kerî pez, çar şivan, çar kûçik û du keran va li dawîya gund xuya bû. Xelk bergihendê çû, ew xêrhatî kirin. Bi qalkirina wî, ew, wexta ku wî gund terk kirîbû, çûye Erzurumê, gundê bav û kalan. Li wê derê, li ba apê xwe maye. Apê wî pir qelaw bûye; tenê keçikeka wî bi navê Zêzê hebûye, lawê xwe tune bûne, mîna ku tê gotinê, ew î korocax bûye. Apê, Ûsiv kirîye nav mala xwe û keçika xwe jî lê mar kirîye. Ap dimre şûva mal û milkê wî ji Ûsiv û Zêzê ra dimîne. Pêy mirina apê, ew qerarê didin û vedigerin gunda dê û bava.

Piranîya xelkê gund bi vê serhatîyê bawer kirin. Ji vê şûn da, qedir û qîmeta Ûsiv bilind bû. Ew êdî yek ji qelawên gund bû. Berdevk û hevalên wî pir bûn. Ji mermalîyên wî yên li Erzurumê jî çend malên din jî bar kirin hatin li gund bi cî û war bûn. Bi wana va, malbata Ûsiv mezin û bi quwet bû. Tu kesî êdî ji wî ra nedîgot Mihecîr û Çelpîne, digotîn: Ûsiv Axa.

www.arsivekurdi.org

Zeman derbas bû, Ûsiv keç û lawên xwe yên berzewac bi serî kirin. Wî keçikeke xwe da lawê Cemêl, Hûsên, sêwîyê Elê, birazîyê Elî Axa. Ji lawekî xwe ra jî keçika Hemê Sîsê kire bûk û dohl û daweta wan ji kîsikê xwe kir.

Di ser dervakirina mala Elî Axa ra, nêzika çel salî derbas bûbû, hîn jî sirra vê dizîyê eşkere nebû. Çar kesan ji serî da bi sirra vê dizîyê dizanî. Dudu ji wana miribûn.

Salên Ûsiv gîhêştin ber heftêyî, ew edî kalekî li ber mirinê, nexwaş û di nav nivîna da bû. Rojekê wî bangê xismê xwe, xezûrê keçika xwe, Hûsênê Elê kir. Hûsên hat li ber balgîyê wî rûniştê. Di odê da her du bi tenê bûn. Ji ber bêhalîyê şor giran û yek bi yek ji devê Ûsiv derdiketin. Pey her gotinekê, navber dida, piçekê vedisî, paşê dewam dikir. Keserek rana, şûva got:

-Hûsên, êdî weda min hatîye; ha huro ha soh, ez ê bar kim herim dîwana Xwedê. Xwasteka mîn ji te ew e ku tu heqê xwe li min helal bikî. Tu ê niha bibêjî: ma çi heqê min bi ser te ketîye? Guh bi ser min de, ez ji te ra bibêm. Şeva ku min gund terk kiribû, mala apê te hate dervakirinê. Wê şevê, min li ber zinarê reş xwast ku destek xew helînim û paşê berî berbangê bi rê kevim. Di wî devî da, tu û birayê te Hesen hatibûn ber zinêr, lê we hay ji min nebû. Min di dengê we ra hûn nas kirin. Ji zinêr çend gavan wê da kuçek kevir hewû. We li wê derê, di bin kuça keviran da zêr kirin herdê, xwelî bi ser va kir û kevir şûn da danî ser. Di dû we ra, ez rabûm çûm, min kuça kevira û herd veda, zêr jê derxistin, birin li cîhekî din kirin herdê. Berî berbangê ez çûme gundê Tetera, min kerekî xwe î boz û rehwan, kurtanek (palanek), têr û kilavek standin. Şeva din ez hatim, min zêr derxistin kirin nav kurtana kerê û qeyim dirû. Paşê ez çûme Erzurumê, gundê bav û kalan, mala apê xwe. Apê min yekî xizan bû. Ez bi keça wî, Zêzê ra zewicîm. Min zêr hûr kirin, pê pez stand. Ji mirina apê şûva, tu jî dizanî, ez vegerîyam hatim vira. Hal û heqat va ye, de tu jî çi dibêjî bibêje û çi dixwazî bixwaze, lê heqê xwe li min helal bike!

Hûsên şaş û matmayî guh da ser Ûsiv. Wexta ku ji nav xem û xeyala heşîyarê xwe bû, keserek kur kişand, serî di ber da got:

-Çi bibêjim, zêrên apê nebûn nesîbê me, bûn yê te. Xwedê î wenîg munasîp ditîye. Ji hêla min da li te xweş û helal be. Apê me, Elî Axa, tu jî pê dizanî, li me neheqî dikir. Jina apê me jî pir hesûd bû em pir diêşandin. Şevekê, Elî Axa li mala me raketîye û ji ber xewa va deng kirîye, şûna zêrên xwe kat kirîye. Ela dayîka min a rehmetî jî va bihîstîye. Wê jî, rojekê ji min û birayê min Hesenê rehmetî ra got: 'Werin herin zêrên apê derxin bidîzin, heqê we ye. Wekî din, apê we yê temeh û jina wî ya hesûd tu tiştî, tu par û maran nadin we.' Elê, va fikra ducar û sêcar kire serîyê me. Me jî bi a wê kir. Dawîya meselê tu jî dizanî.

Hûsên dû van gotinan, serî helina û li çep, ber ve Ûsiv mêze kir, Ûsiv di xew da çûbû. Wî cîxarek pêça û vêxist, nifteke kûr kişand, bi keserekê va dûmana cîxarê di dev û bivîlan ra, mîna sê tîran berjêr hate xwarê. Ew rabû ser xwe, carek din ber ve Ûsiv mêze kir, sivik kenî, serîyê xwe li rast û çep ba kir, ji mala Ûsiv derket çû.

www.arsivakurdi.org

Altun Başaran

Hevpeyvînek bi kevneserokê Belediya Omera

Mistik Barlas re

Mistik Barlas ji gundê Omeran e. Ew bi munasebeta zîyarêta lawê xwe Hasan Barlas hatibû Swedê. Ew bi salan li gundê Omeran reîsê belediyê bû. Gundê Omeran di sala 1955an de bibû belediye.

Apê Mistik tu ji kijan eşîretê yî?

– Em ji aşîreta Reşiyan in. Em 180 salî berî vê ji Adiyamanê hatinî. Wextek eşîreta me hîn tam bi cih nebûye, wana şeş mehên zivistanê li Adanê û şeş mehên havînê jî li deştên Konyayê derbas dikirine.

Eşîreta Omeran cara siftê li kê derê ewrîne?

– Eşîrete Omera cara siftê li Tavliyê êwrîne. Dûre hinekan ji wan bar kirine, çûne Altilarê û hinek ji wana jî çûne li gundê Omeran bi cih bûne. Lê, hîn ew li gundê Omeran temamî bi cîh

www.arsivakurdi.org

Mistik Barlas li mala kurê xwe Hasan Barlas.

nebûne, hatine li yayla bircê ewrîne û di konên reş da dimane. Wextekê hatine û li gundê Omeran bi cîh bûne, êdî dest pê kirine û xanî çêkirine.

Xaniyên wana odake tenê bûye. Malbet gîştik di wê odê da dimane û perde di naberê bûk û xasiyê de dikşandine. Ji ber ku geçimê wana bi pêz tawû, wanan barî ji mêrga kesk bar dikirine yayla.

Zivistana dihatine gund. Jîyan wê wextê pir bi zahmet bû. Kibrît tune bûn. Ji bo ku agirekî vêxe, malan ji malan kozî tînan. Gundê Omeran heta 1928an girêdayê Kadinhanê, dû re Cihanbeyliyê û ji sala 1954an vir de jî girêdayî Kuluyê ye.

Karê reyîsiyê çing bû?

– Zehmet bû. Ji boy ku merî reyîsiyê bike, datak merî miriniyê xwe bi ber çavên xwe de. Kurd hesûd in. Ewêk raya xwe dayine min, nedixwestin bi yên ku ray nedane min ra tu karî bikin. Avê nekşînin malên wana û ji wan re xizmetê nebin. Ji boy ku karekî baş bikî merîk cesûr be.

Tu dûrûma Kurdan îro çing dibînî?

– Berê va îşana kesî pir nedizanî û cidiyetek tune bû. Lê, îro kurd gî yek in. Baş e û însanên me ji bo welatê xwe canê xwe feda dikin.

Lawê te Cemîl gavak şehîd ket, te çi hîs kir?

– Tabî wek bav mirina wî bi min qehr hat, lê wî qerara xwe da bû.

ÇARÎN JI HÊLA SARIZÊ-5

Çave reş in çav çi ye gir in
Qaş di ser re wek şûr in
Ne dayine te ne dane min
Ew ji canê xwe dibirin.

Similekê zeriye lê ye
Wêda here virda me ye
Ezi ji qovciyana têr im
Ê bibên dilî xwe yi lê ye.

Wînin hûn malê van wînin
Wînin li hêlê gund dînin
Ekê parlaxê di nav de
Wînin li malê me dînin.

Rahlê wê didûrun terzî
Di destekî yûsik di ekî de derzî
Heval tu xwe li bameke
Ji derdê bûme nik û derzî.

Şev da şev da nazli şev da
Çarşî bazar pê ra tev da
Çavê we şevê dirêj in
Nazli deng nekir çû bi xwe da.

Simêlekê zeriye lê ye
Î dawestiye li ber bê ye
Tu dameweste li ber derî
Çavê te yî li keçkê kê ye.

Nazliyê min di ser xelkê re
Pîsek dayniye yê perra te
Wî çutulu laqa xwe dî
Zati gunê minî pê te.

Wan çirkirin wan çirkirin
Rê û yolax li ber min pir kirin
Gû dikime wê qedirê
Dilê min jî sarkirin.

Çavê rindê min çîye gir in
Tu deng meke ez ji te nabirim
Xwelî bi serî dergistiyê te be
Çutulu ji te dibirin.

Li sûretan çiftek beng e
Mal topkirin kirine deng e
Tu were ji rev min mere
Li min kirine oyun û heng e.

Lê keçikê, lê keçikê
Bengê xwe ê li ser çiçikê
Bengê xwe veke k'ez mêz kim
Bavê k'er bûyê ji guçukê.

Qedirê min û we yek e
Kew dixwûnin tek bi tek e
Gû dikime vê qederê
Nazli birin, kirine bûk e.

Dawestiye li qarşiya rê
Keriyek pezî tê ji birre
Berê wê şor dawiye min
Darewçineke bi sirr e.

Bavê xwe yekî aksî ye
Qelind birrîn ek taksi ye
Ê indî te didine min
Tu ji çiy wan ditirsiye.

www.arsivakurdi.org

Ê dawestiye li bin bîyê
Çima rûnani li bin siyê
Gotin dilê xwe î li te ye
Ez bang dikim çima naye.

Avê nalê çi şêli ye
Ê dawestiye çi beli ye
Bençekê ziravê lê ye
Min geregê nini bra ne ye.

Çirbikim dilê min î lêye
Ez nawêrim tu jê ra bêye
Ew yekê pir aksi ye
Ê herî, indî qe neye.

Lê keçikê lê keçikê
Ji min ra naşînî silavekê
Hûn dilî we ji min ra bikin
Şerjêdikim qurbanekê.

Çîyayên me çiqas gir in
Teyr û dû têda difirin
Wê li derinê bîstî bû
Ku heval ji heval dibirin.

Tewim terim wê bibînim
Hûn hevalê min bişînin
Ew pir bi bîrê min ket
Têlek por ji min ra wînin.

Destê min li ser sîngê wê ye
Bi min çi xweş dengê wê ye
Ez çuybûma mala bavê
Min çima nedi wê îngê.

Nu qurukan ser bi berf e
Kew radiwin ref bi ref e
Sîngê gewran wek qutu ye
Tu dibê ku tenbureke ser bi sedef e.

Li ser xênî bulgur tevda
Qaş û birûyan şor wê hevda
Min ê gotina xwe jê ra got
Gewr raketiye ez di revda.

Li ber derî li ber derî
Dayik rûnişt bulxur diherî
Ji lorike xeber tune
Nizanim çi hate serî.

Çav in çav in heval çav in
Çav li serî golek av in
Min go ku bira tu bi
Tu nebusa çavreş zav in.

Li Qulikê li Qulikê
Av reşandin dorê holikê
Ji mi da silav bikin
Wê yarê min ê rindik e.

Konî rindê min li hembere
Pozi royê avitiye sere
Min digot nazliye xwe bibînim
Durzî bavê xwe de ber e.

Ji Suwatonê av qopmîş bû
Li Deveboyne golemiş bû
Keçik û bûk li Deveboyê tev yermîş bûn
Rinda min di nav da parlamîş bû,

www.arsivakurdi.org

ÇEND TEVATUR

berhevkar: Osman Alabay (Curukî)*

1.

Du hevalên derewçîn çûne gundekî û bûne mîvan. Cîran hatine li dorê civîne, hal û xatirê mîvanan pirsîne. Xudanê malê ji wan pirsîye:

- Şunêk hûn jê tên, qê çi heye çi tuneye?

Ji mîvanan yekî gotiye:

- Ez di rê da dihatim, cotkarekî kam (dugan) li ser xermana hêkan digerand. Merivên ku li wir rûnîştî, li çavê hev nêrîne.

Mîvanî din jî gotiye:

- Ez xwe ji xadê nakim, gava ez jî wî ra rawirtim yekî xermana hêkan berba dikir. Ji axzekê da mirîşk derdiketin û ji axzekî da jî dîk direvîn.

2.

Ez sibê zû rabûm ser xwe pîrejinekê bi şujinê ewrê dirîyayî didirût.

3.

Ez sibê zû rabûm ser xwe meriyek li kerê siwar bûye, heştirêk daye hemêza xwe, ketiye rê û teriye.

4.

Kûçik û dîk li ber malê halê hevdu pirsîn; kûçik zûrî got: Axê malê sira xwe ji jina xwe ra got, dikiye bimire.

Dîk gotî: meke ba bimire, ez nukulî xwe li erdê dixim deh mirîşk li dora min digên hev, ez sira xwe ji yekî ra nabêm.

1940î li gundê Tacîre Kurmanca keçikeke gênc, dane mêrî kal. Xatûna Haco li ser xwe, va strana gotiye.

Bayî gênc biya, bayî gênc biya
Ba nole min salê xwe deh û penc biya
Ba şivanê naxirê biya
Ba tirk nebiya, bayî kurmanc biya
Mala Fodul ha li gaz e
Serî xwe girêda çi olfaz e
Mêrî kal derda hatî
Min go xalo, wî go xarzê
Min ardê tirkan dibêto
Mêr e kal derda hato
Go sata pêş min tê çi digoto
Xwîn ser minda kirî mot

MEŞ Û MOZ

Meş heye dengbêj mîna bilbil
Vexwarî avê Kulilk gul
Moz heye bela kir rixe şil
Bin boçênda rexistinê cil.

* Ev tevaturna li aliyê Yunakê hatine berhevkirin.

www.arsiv.org

Bekir Darı

KURTEJİYANA MİN-3(*)

Zikgir, em wanîn derekê min hetenî vê wextê qet nedîtîbû. Ew heywanên ku li wir dijîn giş şiha û azad xayî dikirin. Di serîyê min de pirsek hebû; "Azadî va ye?"

Pêşwazîya me kirin şûn da, bi min ra gotin:

- Hûn ê hetanî êvarê, li nav bêxçe bigerin, bi heywanên din va hev nas bikin. Bi êvarê re li wir maxelên.

Ew tiştên ku me dîtin, qird fotoxrafên wan kişandin. Ez naxwazim şorê dirêj kim. Hûn bi xwe li fotoxrafan mêze kin. Sohbet û yaraniyên ku min bi wan re kir, li hejmara tê, ez ê ji we ra binivîsim. Ya ku ez di pêşî de ji we ra bibêjim, Kêzika rîxê ji kurikê xwe re gotibû.

(*)Beşa yekemin ya vê çîrokê di hejmara 10an de û ya 2an jî di hejmara15an de hatibû çapkirin.

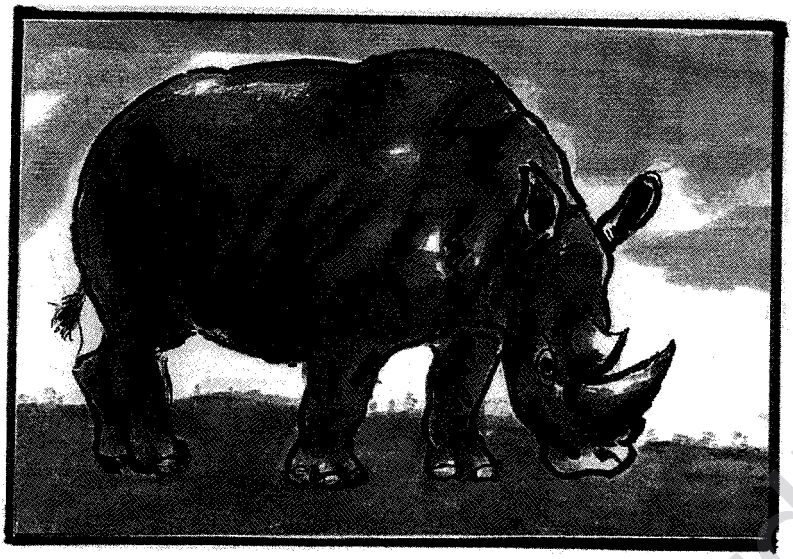

Li wextekê Kêzika rîxê kurikên xwe digerîne û dixwaze ku ma ew dunê nas kin. Bi çengê wan digire û dibêje:

- Mêze kin va çema çiqesî rind e, ava wî çiqes pakij e.

Li vê hêşinîyê binerin ew çi rengekî baş e.

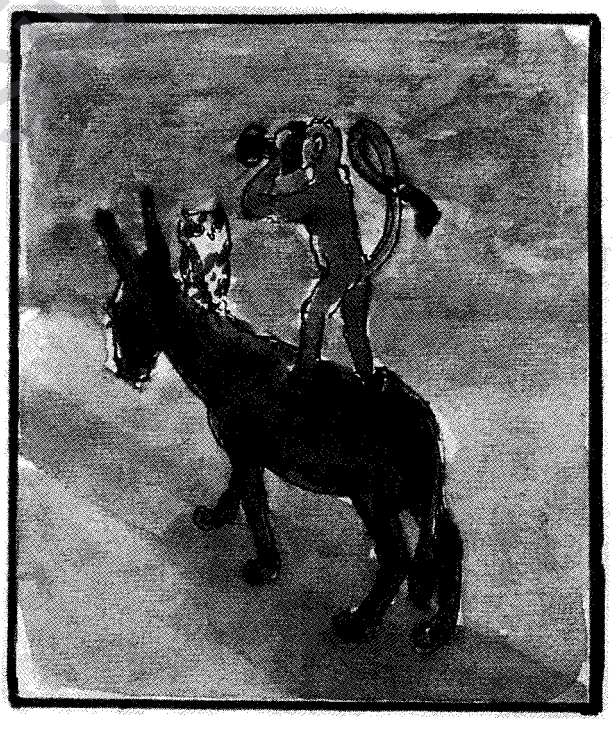

Li va kûlîlkan mêze kin ruhê merî ciwan dibe.

Wan darên ku em di sîya wan de çerx dibin, çiqes şetefatlî ne, ne? Li ser pelgên wan bi hezaran vêz û kurm dijîn.

www.arsivakurdi.org

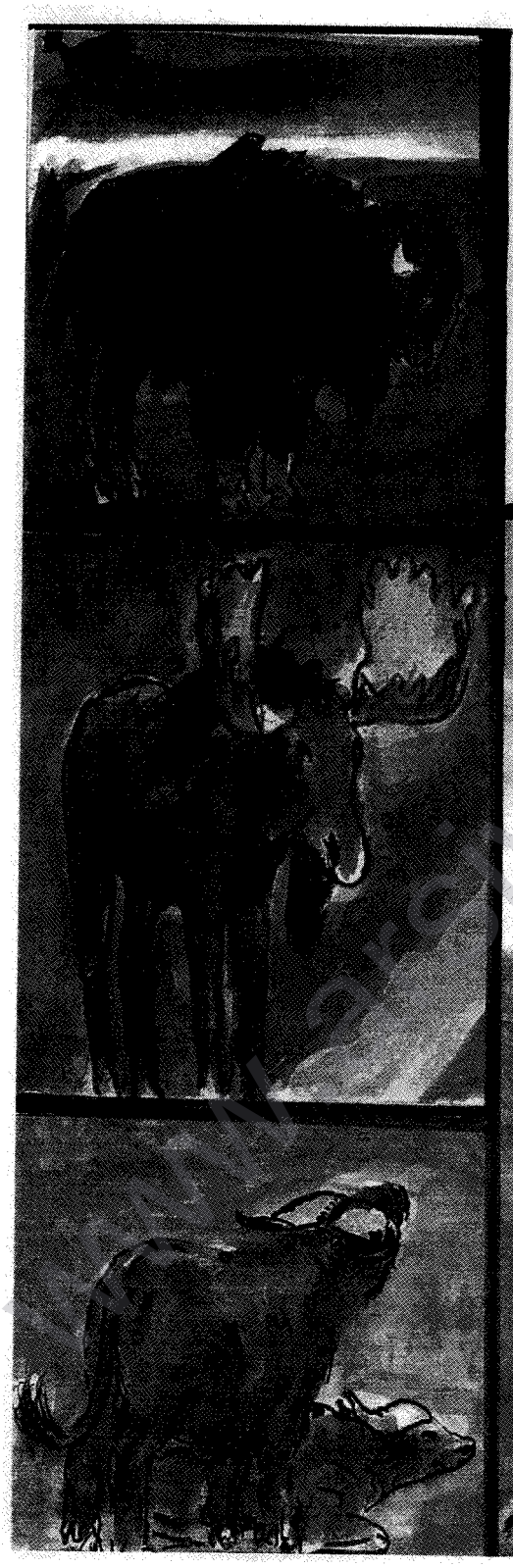

Cikê, li perikên va çûçikan mêze kin, ev çi rindî ye, yarebî!!

Li vê rîxê mêze kin, ew çi bîhneka mîna mîsk û ember e, ev çi tameka xweş e, wek henguv.

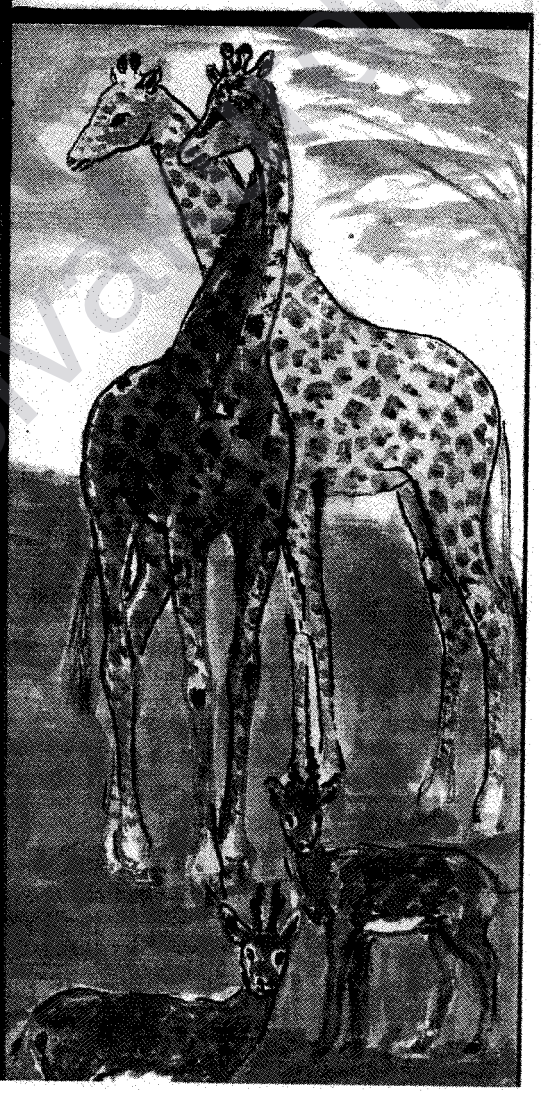

www.arsivakurdi.org

Meri, bi rindiya van heywanan re bibê çi? We dît! Diranên wan, çi dibiriqîne. Lê rîxa wan qet tu feydê xwe ji me ra tuneye, çimkî ew di nav avê de rîxê dikin. Ev çi zirareka mezin e!

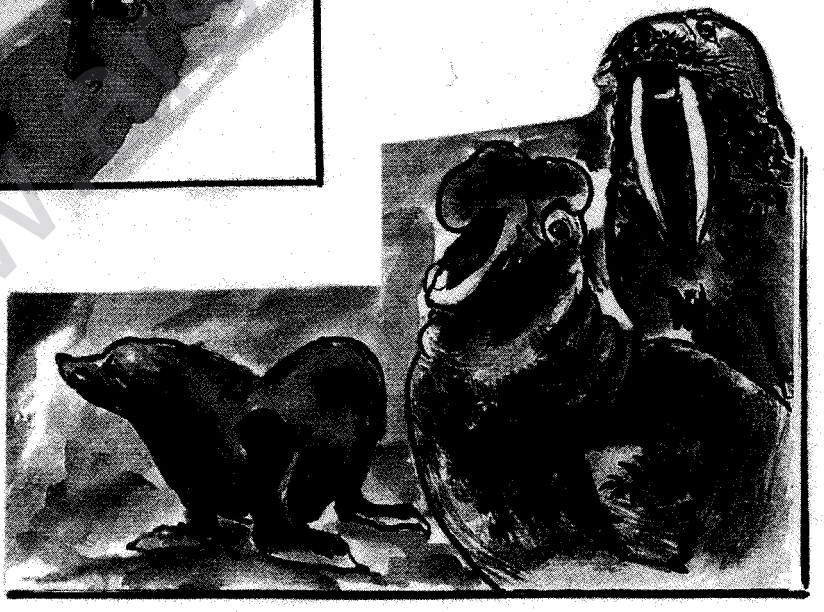

www.pakurdi.org

Li rûyê ezman mêze kin, li ewrên gewr, li roya zer. Mîna ku we dît, hertişt pir rind û bi qîmet e.

Ema, tiştê ji hertiştên din bi qîmetir, malê xwe ye!

Min ji malê bahs kir. Mala min nû hate bîre min. Em li bêxçe çerx bûn şûn de hetanî mal çend deqîqe derbas bûn. Ew... Hate zîyareta min bukêteke gul ji min re wanî. Ezî nizanime ku kijan ji wan rind bû, bukêt yan jî ew?

Ê... dibên ku Xwedê dunê di heft rojan de çêkir. Min ew dît bi şûn de. Ji min re weng xayî kir ku;

Ne di heft rojan de

Ne di heft saetan de

Ne di heft deqîqan de

Bi navê Xwedê be ku Wî di heft sanîyan de çêkiriye. Ev heft sanîyên ku min li çavê wî mêze kir, heft dunêyên nû çêbûn û dile min bi heftê parçe bû.

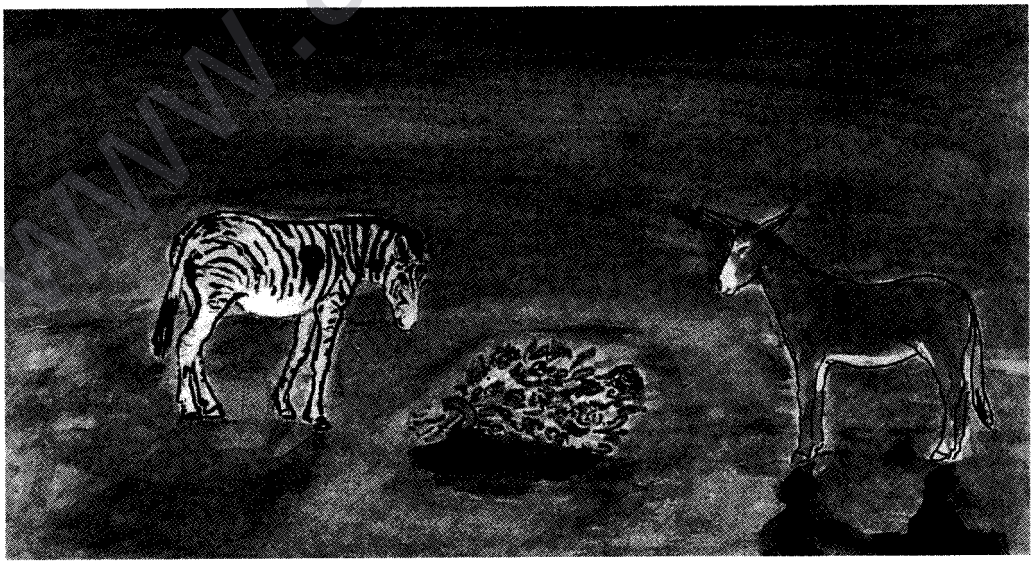

www.arsivakurdi.org

M. Şirindağ

HEYKÎ HEYKÎ

DEVÊ BIHARA SALA 1968 YE. Tîna royê, xwaş dida enîya jinên ku li beroj rûniştî. Ji xwelîyê mîna ewran dû ji erdê dikişîya esmana û li hewa belav dibû. Hilma biharê! Gul û kulîlkan pozê xwe hêdî hêdî ji bin xwelîyê bi derdixistin. Çîyayên paş gund hêşin dikirin. Berxên ji kozê nûberdayî, li dor malan kalekal wûn û dilîstin. Memê, biryara xwe dawû. Ji ber debara dinê, Xanima xwe û çar kurikên biçûk, bi tenê li gund cih bihêle here Alemên.

Çima nere? Çend hevalên xwe çûn û du sê salan bi şûva hatin îzinê. Di bin wana de arebe, bi kincên rind û bi perên pir vegerîyane gund. Mem jî, ji ber debara malê şaş û belaş e. Rokê, me Mem bi rê xist; min çend şîret lê kirin. Min jê ra got "Tu yî, malbata xwe bi tenê li cih dihêlî, tu yî herî welatê xerîb, li wir zimên bievîse, zeneetekî hu bike ku keda te vala nere. Perê xwe qîmetê bizane; ji bo ku tu tim di derîyên xelkê de neşuxilî." Dû ve jî, me ew bi çavên girî bi rê kir.

Mem, li Alemên çend salan şûxilî, bû karker û her heqekî xwe stand. Sala 1970yî hate îzinê. Kinceke bi şûret li xwe kiri wû. Stû bi qirewat, merasî bi boyax û gewr-kal dike. Dilê meriya diketê. Rawûn û rûniştina xwe hatiyê guherînê. Ez bi xwe û xwe ji bo Memê, pir şa û xenê bûm. Min dilê xwe de digot: "Memê xwe xilas kiriye. Ji tuneyîyê bi derket. Ê, ê din malbata xwe jî xilas bike. A pir jî, çû Ewrupe dît û hat; fêdê xwe ê bi civata me jî biwe. Meriyên Ewrupe dîyî pir bûn, civat ê were guherînê."

Pir neçû, ev fikirên min vala derketin. Gundîyên ku dihatin Mem merheba dikirin û xêrhatin lêdikirin, Mem bi kesî ji wana qayîl nediwû. Kê deng dikir, şor nedida kesî. Li ba wî, ewî bi hertiştî dizane. Min mêz dikir; Memê, ji çar qurişa bêtir tiştekî dinî ji Ewrupayê neanîye. Serî li gir bûye. Heşê heyî jî li wir cîh hiştiye û hatiye. Ter-mer Memê, li wir ne ziman hu kiriyê, ne jî bi hunerekê êvisîye. Çûyê neçûye,

www.arsivakurdi.org

ketiye nav dînciyan, nekiriye nexwariye; Memê li vir serî caran nedayî secdê, li wir serî ji nimê heynenaye û li me vegerîyaye.

Min bi qirf ji Hesen Xoce re got:

– Xalê Heso, maşella, Memê yî li Alemên rind kiriye serê xwe. Ne yî bûye xocekî mezin.

Hesen Xoce, ji bo ku yî tim ji xwe bi şik e, tirsa dil da, tim rokê xocek ê were û camîyê ji dest bigire biwe. Reqîb nedixwastin.

Hesen Xoce got:

– Heykî, Heykî. Hella hella, te li kêderê xwendi wû? Memo, muteelê te heye?

Memê ji bawilê xwe pirtûkek mezin bi derxist. Mîna ku kê ew xwandîye tu kêmayîyê xwe yê din tune. Pirtûka li ser dîn ew tenê be. Ew bi cemeetê mêrand û got:

– Min vaya xwand Heskêêê!

Vaya pir neçû xoşa Hesen Xoce:

– Memê tu carekê daweste, got û çerxî min bû,vaya ye ku gawir çûyine hîvê, tu jî tûne (bawer) dikî?

Min jî got:

– Çima tûna nekim? Erê, ez rind bawer dikim. Ne mêrik çûne li hîvê peya bûne.

Hesen Xoce:

– Heykî heykî, hîvê ku tu dibêyî mîna nanekê ye. Ew bênemûsana li wir pêl kin nan?

Memê î pir dizane ya, got:

– Heskê, ew hîv mîv gî derew in. Ewana çûn, çîyayê Ewerestê peya bûn. Dibêne em çûnî hîvê.

Hesen xoce:

– Erê canim, ew rast e, qe ne yê ku herine pêle nexmetî Xwedê ne.

Memê:

– Him jî, vî bi xwe re dermanê mişkan; Eldrîn (Edwîn Aldrîn qest dike) jî birine.

Hesen xoce:

– Ew ji bo çi ye, Memo?

Mem:

–Pê, tu nizanî? Ew dizanin nagêhêne bi Eldrîn, li hewa xwe axû dadine.

Bi ser wê dîaloga Hesê û Memê ve, min saxiya xwe, ji Memê jî kir. Min, dîşliqekî xwe î rind dîwû. Rokê ez rabûm, çûm cem xalê Hes. Min, jê re got;

– Xalê Hes, va lawikê Fatê; Mem î tarê-arê çûye. Lê xwe î alîm dizane. Hay jê ne ku dîn bi şaşî dizane. Ji bo dîn vaya neyî rind e.

– Erê canim, tu were wî wûne rê. Him tu ê pir sewaban bigirêy, him jî tu ê jê xilas wî.

– Erê, meriyekî mîna Memê kê ew anî rê, li ba Xwedê jî pirî meqbûl e.

– Ew duhî ji Alemên hatîye. Ne yek ne dudu, huro li camîyê selayê dixwîne.

Hesen Xoce:

www.arsivakurdi.org

– Erê, gotinên te rast in. Ez ji te pir hez dikim. Em herin cem wî ka çi dixwaze?

Em rabûn çûne cem Memê. Ser sokanê rûniştiwû:

– Aaa, hûn bi xêr hatin, werin xwe bi vir din, got û şûna em rûnin bi me mêrand û em rûniştin.

Min got:

– Memo te li Alemên pir xwendîye. Lê Xalê Hes, bi sala ji te mezintir e. Îlmê te pir e? An jî yê Hesen Xoce?

Dû re Memê got:

– Pê... helbete ilme min hê zêde ye.

Hesen Xoce:

– Hella, hella?

Memê:

– Tabê, helbete wenig e. Min ji te zêdetir xwand.

Ez ketim navbera şora wana. Min got:

– Hûn werin, pirsan ji hevûdu pirs kin. Ka kî ji we pir dizane ew ê bêli biwe.

Bi ser vê gotina min ve Memê got:

– De bê, Heskêê, wexta ku Adem bi Hewayê ve, ji cenetê bi derketin û hatin dinê; çakûç û Ors bi xwe ra anîn? An jî li dinê çêkirin?

Hesen Xoce:

– İii çakûç û ors?... iii nizanim. Dawût pêxember, hesin bi destê xwe xar dikir. ii, çakûç.....?

Xoce di wê pirsê neçû û got:

– Ezî, vê nizanime. De tu bê, Memo.

– Her tiştek, ji Adem hate dinê.

– Pê, pê... serî xwarî ye çi? Memî mino, niha her tiştek ji Adem çêbû?

– Erêê, lê ji ba te ve çi ye, Heskêêê?

– Îîî... vî, serî xwariye canim.

– Serî çima dixwime? Lê ji çi çêbûn, Heskêêê?

– Memo, niha; va tereka, hêvan, nebatana giştik ji Adem bûn?

– Tabêêê ji Adem bûn. Lê, ji ku hatin?

– Lo, Memo, heşê te li serê te ne? An na?

– Erê. Heskêê, heşê min li serê min e. Çi bi heşê min hatiye?

Hesen Xoce hêdî hêdî tiji û xûlî dibû.

– Memo, lo tu vana bi siviq dibêyî?

– Erê Heskêê, ji ba te ve çi ye?

– Pê... Memo, tu nayê bîra min. Qe tê bîra te? Carna, Fata Daka te, qe tereken anîwû dinê?

– Çima Heskê? Bûka Mala Têcikê, wê salê hûyek (yaratik) neanî dinê?

Hesen Xoce: Tuh, rawe rawe! Ne waya yî tarê- arê çûye. Tuh, mala minê. Rawe em herin mal. Ne Memî eqê xwe dixwe.

www.arsivakurdi.org

Yusuf Yeşiloz

Ma gur biçe loqantê

Mêrên gund weke her êvareke zivistanê li mala ciranekî civîbûn. Agirê kerme û kuşkura di sobaya çelik da dişewitî û doralî germ dikir. Çaydan li ser sobeyê bû, aw dikeliya. Mezinê me Kalo çîroka xwe qedandîbû, çavên mêr û zarokan li ser min bûn. Herkesî dizanî ku dora gotinê hatîbû min...

Ez li gundê Kolitan şivanê Mihemed bûm. Keriyê pez hingê bi şev li çolê dima, me ew heta sibê diçerand, bi roj jî em radizan. Em xort bûn, nû zewicîbûn, zarokên me tunebûn, me li mal henek dikirin. Digel min dizanî ku ez ê êvarê biçim çolê, ez bi roj neketim nav nîvinan. Bi ikindîyê re min keriyê pezî ji çarsed mîhan rakir û me devê xwe da çol û banan. Ez li kerê xwe siwar bûm, min kilamên şivantî û yê evînî distiran û hemû dinya ya min bû. Êvarê tarî kete êrde, pez diçêriya. Min sê kevir anin, ew segoşe danîn erde, navbere wan tijî kuşkur kir, agir berdayê û çaydanê xwe da ser.

Pez bêdeng diçêriya, bi tenê dengê zengilan dihat. Min bi hemd û dem şîva xwe xwar, çay vexwar. Zikê kûçik jî min bi yala ji ard û avê têr kir. Jina min we rojê ji min re av germ kiribû, min xwe teze şuşti bû û min xwe mîna pariyek kaxiz sivik his dikir. Mixabin ez û kûçik li kêleka agir bi xew da çûn.

Wexta ku ez nîviyê şevê şîyar bûm, ez çi bibînim? Kûçikê minî ku min êvarê goşt dabûyê bê xem li kêleka min razaye, keriyê pez jî tune. Min bi hêrs bi darê xwe kûçik kuta, qîreqîr û awaza wî dinya girt. Ez heta berbanga sibê li pez geriyam, lê mixabin bêserkeftin. Meriv bigota; erd qelişiye û pezê min ketiyê. Piştî şefaqê ji aliyê gund de deng hatin.

Ez bi lez bi wî alî da çûm. Tirs li pişt min bû, gavên min mîna yê gurakî bûn. Ey bezîm. Heta demekê nêzik deng ketin guhê min, navê min tînan ziman. Min ji xwe re got: "he şukur, keriyê pez çûye gund. Paşingê dengê jina Mihemed, Safe, mîna derzîyê kete guhê min: "Husên! Husên! Xwedê mala te bişewitîne, tu ji xortaniya xwe qet xêrê nebînî!" Ey tirsiyam. Ew îşareta

www.arsivakurd.org

bûyeraka pir xirab bû. Ji aliyê din jî min got: "Birikê Safe pir zirav in. Heye ko tu tiştên xirab çênebûne."

Her ez nêzikî gund dibûm, dengê hawar û giriyê jinên gund zêde dibû. Êdî min gotin û qîrîn ji hev kirin der: qeflekî guran ketiye nav keriyê pez û gelek mîh telef kirine. Mîhên bermayî bi serê xwe çûne gund. Dema ku ez gîhiştim mêr û jinên ku tof bûyî, her yekî gotinên giran mîna kevira avêtin ser min. Hin kesan digotin: "Husên, Xwedê ejnûyê te û yên kûçik hûr bike!" Hin kesên din jî digotin: "Husên, mala te bişewite! We herduyan nan û goşt xwar û li tenişta wan bi xew de çûn! Fedî bike!"

Zimanê min bi benekî sicim hatibû girêdan, deng ji min nedihat der. Sayke çokên min şikestî bûn. Gurên xopan çil mîh telef kirîbûn, şêst mîh ji wenda bûn. Min nifirê giran li xwe dikirin. Safe bi eslê xwe ne devpîs bû, lê wê rojê kufir mîna gule ji devê wê dihatin der. Min carekê ceriband ku bigrîm, histêran bînim der û bi vê yekê hêvîdar bûm ku dilê Safe bi min bişewite û ew jina dev ji nifir û seban berde. Feyde nekir. Paşingê Mihemed bi çend mêrên gundê simbêlqeytan hat û wan ji dûr de bang kirin ku mîhên wendabûyî hatina dîtin. Em hindik dilfireh bûn. Li gund herkes li ser ninga bû, zarok û kal. Mihemed însanekî aşitîperwer bû, lê wî jî li hember min dest bi tawanbariyê kir. Gotinên wî wek şûr diketin dilê meriv. Jinikêk mezin – navê wê îro nayê bîra min – bi destê Mihemed girt û got ku ma ew dua bike, Xwedê zar û malbata wî biparêze. "Malê dinyayê wek qilêra desta ye" jinikê got, "Îro heye, sibê tuneye." Bi ser wan gotinan de Safe hindik rehet bû, lê Mihemed sebên ku min qet caran ji wî nebîhistîbûn anîn ziman.

Min çare nedîtin. Em ya rast bibêjin, min xwe sûcdar dikir. Lê disa jî min ziman û lêvên xwe anîn ser hev û bi dengekî bilind ji Mihemed re got: "Mihemed! Ma gur bîçin loqantê! Xwedê wan ji heye ku li nesibê wan digere!" Gundiyên ku tof bûyin li ser gotinên min bi fiqefiq keniyan, Mihemed bê deng ma. Jinika pîr xwê li dora wî gerand û dua xwandin ku ma nezer ji wî û malbata wî dûr bimîne.

Piştî rojhilatê me dît ku qertel li ser laşên mîhan doş dibin. Mihemed xwast ku min eynî we rojê biqewitîne, lê jinika pîr ew îqna kir ku ew şansekî din bide min xortê xwîngerm.

Li bihara peyhatî Mihemed şivanekî din anî. Ez çûm gundekî tirka û li cihêkî şivantiyê geriyam.

GÛLÎZER

Çi hewîye, çi tunewûye li gundekî malek hewûye. Keçik û lawikekî xwe hewûye. Navê keçikê Gûlîzer wûye. Ew rinda dûnê wûye. Dil û çavên xort û kalan li wê wûye.

Dayk û bavê Gûlîzerê rojekê qirar didin ku herin hec. Ew dixwazin ku kurikên xwe jî bi xwe ra bevin. Terin bal xoceyê gund pê dişiwêrin. Xocê tewê, "Lêwik bi xwe re pevin, lê keçikê mevin. Hec li wê nakeve. Merak mekin, ezê destê xwe bi ser ra bigrim".

Dê û bavê Gûlîzerê bu gura xoce dikin, terin hec û Gûlîzerê li mal bi tenê dihêlin. Gûlîzer ti nêt û fêlên xoce tîne derê. Xwe ji xoce diparêze. Deroyê malê qeym tigre, kevirê destêr tede paş dêrî. Xoce çend caran tê deriyê Gûlîzerê tixe, tewê "dêrî veke, Dê û bavê te, tu teslîmî min kirin". Gûlîzer dêrî venake, tewê: "Tu îxtîyacê min tunin".

Jina xoce jî hay ji nêta mêrê xwe hewû. Wê jî alî xoce dikir. Xoce rojekê jina xwe ra tewê: "Cikê tu here, belkî li ber te dêrî veke!".

Jinik tere, li dêrî tixe, li ber digere, lê Gûlîzer dîsa dêrî venake.

Xoce û jina wî dest bi fenan tikin. Xoce tere tolika xwe ya ji gund dûr. Jina wî tere ber derîyê Gulîzerê, bang dike. Tewê: "Gûlîzer dêrî veke, dayk û bavê te li rê ne, were em berve wan herin!". Gûlîzer bi xewe ra hatina dayk-û bavê xwe şaş dike, dêrî vedike. Ew kincê ecer li xwe dike, xwe çê dike.

Gûlîzer bi jinika xoce ra pir terin, hendik terin, tên ber tolika (holik) xoce. Xoce xwe di tolikê veşartiwû. Jinika xoce tewê. "Gûlîzer dê û bavê te di vir da ne". Gûlîzer dikeve tolikê. Jina xoce, cîlê dêrî li ser digre. Xoce tê ber Gûlîzerê, tewê: "Tu ya bi min ra biwî yek! Ku te nekir, ezê ji te ra nusqa çêkim, tu ya kor biwî". Gûlîzer bi çavekî pir neçê mêze kir û got: "Ku newû derew tu xoce yî! Ne dayk û bavê min bi te ra îna kirin, seva ku tu vê li min bikî". Wê tu kire ser çavên xoce. " Çavên mim li te ye. Ez sewa te

www.arsivakurdi.org

zuwa ye dişewitim. Te hêş û meş li serê mim nehiştin". Xoce got.

Gûlîzer mêze dike ku ewê di tengiyê da ye û nêta xoce xeraw be. Tewê: "Qewlekî min heye ku te kir, ezê bi te ra bibim yek. Tê misadê bidî min ez sêriyê te bişom, paşê ez ya te me". Xoce dil dike. Gûlîzer biroşek av germ dike. Tenik ji wê bi ava sar va tev hew dike, li ser serê xoce dike. Paşê serê wî bi hef qalib sabûn tişo. Xoce şav ji ber kef û şevata sabûnê girtiwûn. Gûlîzerê tokacê kinca hayna, pê li serî xoce xist. Xoce gêr bû, birva çû. Gûlîzer tireve here mal.

Xoce ku bi şuva tê xwe, titirse, tewê:"Ezê niha ji Dê û bavê Gûlîzerê re bêm çi?"

Ratewe, ji wana ra nameyekê tişîne. Tewê:"Keçika we neçê bû, ew bi xortan ra ye. Hin ku hun ji hec nehatine, vê lekê pak bikin....".

Dayk û-bavê Gûlîzerê, wexta ku vê yekê tibîhisin, pê pir diêşin, mîna ku tewên, pê dîn tewin. Bav bangê lawikê xwe dike, tewê: "Tu di ber me here, xwenga xwe bikuje, kirasê wê yê bi xwîn ji me re wûne".

Lawik dikeve rê, tê mala bavê. Çend rojan li dorpaş malê digere, çav lê digerîne ka kesek terê mala wan. Ne kesek tere mala wan, ne jî kesek ji mala wan tê derê. Lawik dikeve şikê. Di ber xwe da tewê: "Xoce gotiwû, Gûlîzer neçê bûye, xortên gund bi wê re ne. Ka qet kes tune li dor malê. Lawik li dêrî dixe tewê: "Gûlîzer ez im, dêrî veke". Gûlîzer dengê birê nas dike. Ew destêr ji ber dêrî hildide, birê xwe hemêz dike. Bi ser wî da digrî.

Bira tewê: "Rawe, xwe çêke, emê berve dayk û bavê xwe herin". Pir terin, hendik terin, tigihên nav daristanekê pirî çê. Li derekê rûniştin. Gûlîzerê serê xwe da ser janiyê birê, got: "Xewa min tê. Ji dema hûn çûne hec qet xew nekete çavên min". Dilê birê pir pê şewitî. Wî îna xwe kir ku xwenga wî, Gûlîzer pak e.

Gûlîzer tikeve xeweke kûr. Birê wê pêşekê şunda janiyê xwe ji bin serê Gûlîzerê kişand. Kûje sekoyê xwe yê ku di bin serê Gûlîzerê da mayî jî bi kêrê jê kir, sewa ku bi xwe nehese. Ew tere nav daristên, bi tîrê çûçikekê dixe. Xûna wê di îşligê Gûlîzerê yê ku ji mal da vi xwe ra aniwû, tede û lê dixe tere ba Dê û bavê xwe.

Gûlîzer ji xewa kûr ratewe, mêz dike ku bira tune, mîna ku tewin "ne în e, ne cin e, çi tecelliyeke min ya neçê heye", ji xwe ra tewê. Bi ro û şev li nav daristên digere û hertim digrî. Ji girînê çavên wê kor tewin.

www.arsivakurdi.org

Rojekê ew tê ser kanîyekê, avê vedixwe. Du gogercîn tên ser kaniyê. Dilê wan bi Gûlîzerê dişewitin. Ew tenê zimên û her yek perikekî xwe didin Gûlîzerê, tewên: "Dema tu ketî tengiyê van perikana di hev bide ku mirazê te çi ye, wê werê şûnê".

Di vê demê da lawê paşakî bi hevalên xwe va, bi hespan hatin ser kaniyê. Hespê wan bi şewqa rindiya Gûlîzerê veciniqîn, newêrin ku ku herin ser ava kaniyê. Lawikê êxe mêz dike, çi mêz ke, ku li ser kaniyê keçikek dawestiye, mîna hîvê dibiriqe. Tewê: "Tu kî yî?". Gûlîzer xwe li ker û kurî tene, sir û hal û hekyata xwe jê ra nawê.

Lawikê pêşe diavê terkiya hespê xwe, tewe mal. Vi dayk û-bavê xwe ra tewê: "Ezê bi Gûlîzerê ra bizewicim". Dê û bavê wî pê razî nawin.

Lawikê pêşe ji Gûlîzerê ra xaniyekî çê dike. Gûlîzer tê da timê.

Xortên wî zemanî bi cirît dilîstin. Lawikê pêşe tim bi ser diket. Carekê Gûlîzer jî teve cirîtê tewe. Ew her du perikên gogercînan di hev tede, tewe: "Hespekî qîr û kincê cirîtê dixwazim". Mirazê wê tê cîh. Li hesp sîwar tewe, tere meydana cirîtê. Xelk li rindî û heşmeta wê ecêp û mat timê. Tewên: "Va kî ye, ji ku da hatiye û çi eslî ye?"

Paşa û jina wî jî tewên: "Xaska lawikê me bi yeke veng ra bizewice!".

Gûlîzer bi xortan ra dikeve cirîtê û pêşiyê nade tu kesî. Paşê tê mal û tikeve osîma xwe ya berê.

Lawikê êxe jî meraq dike ku va rinda kî ye. Ji çar alîyan xeberan dişîne, lê tu awila nake.

Ji Gûlîzerê û lawkê pêşe sê lawik tew in. Lawkê pêşê pir dixwaze ku sirra Gûlîzerê ku çi hatiye serê wê bizane. Li ber digere, dike-nake Gûlîzer sirra xwe jê ra qal nake.

Rokê lawikê pêşe ji Gûlîzerê ra tewê: "Ezê huro herime filan gundî". Ji mal derdikeve, lê li nîvê rê bi şuva çerx dewe tê. Li ber pencerê guh didê ser Gûlîzerê. Gûlîzerê distra û klama xwe da qala hal û hikyata xwe dikir. Lawikê pêşe dikeve hundur tewê: "Min giştik bîhistin...çi hatiye serê te!". Dilê wî bi Gûlîzerê şewitî.

Gûlîzerê vî mirikê xwe ra got: "Min pewe bavana". Tivdarekê xwe tikin. Çar hespên kumêt qoşe erebê tikin. Lawikê pêşe tewê: "Hun herin ezê paşê werim, hinek karê min heye. Kehya jî wê bê erebê biajo". De tu were, kehya jî çav berdawû Gûlîzerê. Va jê ra bû firsend. Di rê da, ew li hêla çemekî dadiwestin. Kahya nêta neçê ji

www.arsivakurdi.org

Gûlîzerê re tewê: "Tu ya bi min ra yek dibî yan jî ezê hurikên te yên hurik biawêm çêm. Wer jî kir, wî hersê lawik avîtin çêm. Gûlîzerê mêz kir ku çare tune, got: "Ezê bi te ra bibim yek, lê berê îznê bide ku ez herim, paş vê neqewê avekê birijînim". Kehya got: " Na, te dil heye ku xwe badî û neyî". Gûlîzerê got: "Aha were vî werisî bi destê min girê bide, ma serîyek jî bila di destê te da we". Kahya razî bû.

Gûlîzer çû paş neqewê. Herdu perik ji paşla xwe derxistin, ew bi hev dan, got: "Min bike sîwarekî destbigûrz, ji binî da hespekî kir..." Mirazê wê hate şûnê, wê ajote ser kehya, bi gurz li serî xist, kehya bi erdê da, pan bû, ranewû. Wê lêxist berve gundê bavana çû. Di rê da rastî şivanekî hat, çengek zêr dane wî, ji ber va hûrê mîyekê jê xwast. Şivên hema mîyek da ber kêrê, hûr û mûrê wê pak kir da Gûlîzerê.

Gûlîzerê hur kişande serê xwe, kete tonê (dilq) keçelekî. Bi vî şeklê hate ber derê mala bavê. Rastî dayka xwe hat. Jê ra got: "Dayê, ez keçelekî xizan û bêkes im. Xêra Xwadê, min ji xwe re şivan ragirin, ezê ji we ra her îşî bikim, bi nanezikê herim ber qazan jî".

Dayka wê hay jê newû ku ev keçela, keçika wê ye. Çû ji mêrê xwe ra got: "Keçelek hatiye tewê min şivan ragirin, bi nanezikê, gune ye, ez tewim, em ragirin". Mêrê wê pê razî tewe.

Çend ro derbas tewin, mêrê Gûlîzerê, tê mala xezûrên xwe, tewa mîvan. Gûlîzer tune. Xoce û jinaka xwe jî tên mîvaniyê mala bavê Gûlîzerê. Civat li odê rûniştiwû. Gûlîzer dikeve hundur. Hûrê serê xwe dişemitîne. Hal û hekata xwe qal dike. Dayk-û bav, bira û mêrê wê giştbi ser hev da digrîn. Cezayê xoce û jinikê Gûlîzerê dayê. Wê du hêştir bi onetî dan. Yek ji wan tî yek jî birçî hîşt. Paşê du bene dirêj anîn, ew di stûyê hêştiran girêdan. Her seriyê benekî bi nigekî xoce va girêdan. Giya dan hêştirê birçî, li ber yê tî jî biroşek av danî. Hêştiran her yekî hêla da xwe kişandin û şeka xoce qelişî, ew bi du aliyê bû. Ji xoce şûn da , dor hate jina wî. Lawikê pêşe carek din Gûlîzer li xwe ra mar kir. Çel ro û çel şevî li dohle xistin.

Ev çîroka ji devê Ehmedê Elê (Ahmed Kisabacak) Nuh Ateş berhevkiriye.

www.arsivakurdi.org

KÊ GOT Û KÊ NEGOT

Elîyê Xezala
Malê xwe genî dike
Ne dixwe
Ne dide hevalan
Davêje çalan.

***

Beran da bi nanekî
Nan da bi bûkekê
Bûk da bi tûtûkekê
Tûtik li erdê xist
Şikand û kir tûrekî.

***

An mêrekî mêrxas be
an sofîyekî bi şaş û hekas be
an jî bimre, ji halê xwe xelas be

Mam bê kêr
Mam bê kêr
Qirdê min çiftiya Hemer
Hatiye bêbavê leşker
Ji darê têlê dabû der
Ker bir, kurtan li ser
Ne qurûş û ne menqer
Ez mam bê çare û bê mefer
Li ber deriyê mala Heyder

Tehe dayê

Jinek hejar hebû. Rojekê zivistanê ew çû ba mêrekî dewlemend û ji bo çêleka xwe ji wî zembîlek ka xwest. Mêrikê zengîn got:

– Heger tu ramûsanekê bide min,
ezê jî zembîlek ka bidime te.

Jinikê qebûl nekir û kolî poşman, dest vala vegeriya mala xwe. Demek çû û yek din hat, li jinkê bû bihar. Çêleka wê za û golikek lê bû kar. Her cara ku çêleka xwe didot jinikê wiha digot:

Tehe dayê, tehe dayê,
Ji bê akila weye ku bahar nayê
Ramûsanê qîzên bavan
Hatin zembîla kayê.

www.arsivakurdi.org

Kereng

Meha gulanê
wexta ku şivan ji ber pêz dihatin
ji kurikên xwe ra
kereng û cûmê kerengan tînan
zarokên şivanan
weng xenê
weng xenê tewûn ku
gulên wan vedikir
di çavên wan da roj hildihatin
pêxasî
tuneyî
ji bîr dikirin
wek aşiqê serxoş
bengîn û bengîn
li ser axa bihara germ û nerm
li ser ningekî dilîstin.

www.arsivakurdi.org

ERÊ MÎRO

Serê mîrê mala bavê min qumaş e
Elê Birê, bi Elê Ome va eynan kirne telaşe
Mîrê malê bavê minî ku hun diwenî
Bi Hecî Mûsê re dîn qardaşe

Erê Mîro, erê Mîro
Surfe giran e qawa tîro
Mîrê malê bavê minî ku hûn diwêne
Sed sal here mirnê xwe temel nare ji bîra

Mîrê malê bavê minî kinike
Rizê distîne bi kîlê
Qawe dikelîne dike rike
Mîrê malê bavê minî ku hûn diwêne
Şerbeta malê Mehmedê Xellê lê bû mitike

Erê Mîro, erê Mîro
Surfe giran e qawe tîro
Li ber kanî paş de bîro
Mîrê malê bavê minî ku hûn diwêne
Him axayî him weziro

Mîrê mer din Mîrê mer din
E pîştê tereblûse bi navê xwe din
Di serde rişîyo berdin
Mîrê malê bavê minî ku hûn diwêne
Na so dezindiyo di nav hîlodo herre
Enişîtyo malê bavê min ji hevre heldin.

***Herem**: Gordoxli*
***Çavkanî**: Elê Bire, Elê Ome.*

www.arsivakurdi.org

Palê bire min didu ne
Qonaxê li berhev çêkirine
Kekê Osmano şahîd ji me îspat ji me
Oxê komê va çi çetin e

Ê ku xûde dayî serê me ho
Ma nede serî kesê dine
Tirba Kekê minê li çîyayî Asê

Dûjminê dujmin here bajêr
Naza min ê lê nabire
Ka ezê diwême du fîstana hune
Yeke Zar e yeke Elmas e

Bire min ramadîyê ber pencerê li ser sedirê
Tirk-Kurmanc lê rabûn mîna hesirê
Dûjmine dujmin kayek rakir
Bi dost birange paranîyek heyno dîna ber bogirê
Para bire min wezîr e
Kekê min devê xwe dane tomafile

***Herem**: Kırkışla*
***Çavkanî**: Emê Mamê Aşe*

www.arsivakurdi.org

ŞIVANO

Lê lê de min go komê şivanê li neqew e
An anê di dorre çex diwime mînam kewê
De min go heta ku yalan dûne xweş digerim
Ji te bîttir kesê di nav memikê xweyî gewrê
ser de nakime xewê
De here loy loy lo şivano canê ablê biçûk qurbano

De min go an anê pezê şivên pezê qar e
Dê qurbanê min dutîyê bi tasa zer e
Ê ne min go lo hevalno loma mekin
De min go ez çir bikim va qeder e
De here loy loy lo şivano canê ablê biçûk qurbano

De min go pezê şivên pezê zayî ye
Ne min go te rêşkir min av dayî ye
De min go lo hevalno loma mekin
De min go ez çir bikim vî şivanî
De here loy loy lo şivano canê ablê bîçûk qurbano

Ananê de min go koma şivên ji malan wê da
Ananê de min go berf û baranê kete vir lêda
Ê de etetê malik şewitê
Na şivanê vî ser pê bû bele vêda
De here loy loy lo şivano canê ablê bîçûk qurbano

Lê lê de min go pezê şivên pezê qicix e
Şivanê hatê ber me da tarla qilçix e
Ê di naberê dilê min te da înşalla serê pêçî wan îlancix e
De here loy loy lo şivano canê ablê bîçûk qurbano

Ananê de min go serê min têşe diwêm can e
Dilem dieşe diwem tan e
Dixtûrê Konyê Hakîme Enqerê
Ê dixtûr hakim nafîle ye
Destê şivanê malê bavêm dermanê xwe ye
Ê de were loy loy lo şivano canê ablê biçûk qurbano

Herêm: *Kulu*
Çavkanî: *Ömer Keskin*

www.arsivakurdi.org

BÎRTÊ (BERTÎ)

Birtê Birtê qurban Birtê
Xort malê kûmê min ra Birtî
Ew çi sal bû min dilkî xwe girt
Kût orispêj dest min girtê

Lê lê de min go vê pîrikê ez xapandim
Tû qaw qacax nîştin bi min xoşandin
Malê Kût orispê ar vêkeve
Zîn zenge min şidandin

Lê lê de min go jelda hatê xwe lê bakir
Dûmanê cixalê li xwe belav kir
Xelke go çî torê berduş e
Di qelbê xwe de sîûsê cara maşelle kir

Lê lê de min go baran barî erd mişmişî
Canî tor bû ning terişî
Xelke go çî turrî berduş e
De min go merkî cahîl bû di xwe qerişî

De min go baran barî erd şilkir
Hoste rabû yapi çêkir
Xelke ji min ra qala dil kir
Min di vir de cîger kûl kir

De min go here bavo here bavo
Qelbe min lê bî xûna ava
De min go ez nedame lawkî bi dilo
Dane Bekê Osê yê dev kilavo

De min go xûde gundê me Mil Omer ê
Kevire ber camîye me mermer e
Qe tû sebaba dilê min te tûnebû
Sebaba dilê min te Kor Omer e

Lê lê min go hîvêrine weke çira
Ra hêla lawkê xwe ketim jê ra kilam sira
Ez hatime dawîya gundê Ome şewitî
We go xongê min go bira

Lê lê de min go wextêk çîyakê ser min çîyakî pûşe
Terzeyo li ser rê xûş e xûş e
De min go ê yarê xwe nasneke
Ji Gundê Ome xarzî Mistefa Çavuş e

www.arsivakurdi.org

Lê lê de min go li pê birê li pê birê
Gelan gîdan li min re dibire
Ê ku bi dilê xwe zewicinê
Mîna zerkê qilê kîrê li paşilê

Lê lê de min go ava bîro germo kelî
Lê peya bû hezret Elî
Wextek dile min kete vî kalî
De go here ma sevda min te bime dûnya wî alî

De min go berê malê me oy erd e
Cilekê dînim tû xwe bi ser de
Wextak merê kotî hatî kelemîj bû
Eza bem tu deng meke min ra berde

De min go meke meke lawko meke
Pezê xwe hunêd ser sîngê min mexelke
Cotê memik zozikê min were teve hev ke

Herçar malê di kortê da
Ma lê hata bi ortê da
Kî naberê dilê min û te keto
Ma ningê wan bîşkeşto di hortê da

Êvarino weke çira
Rahîlê lawke xwe ketim jê re kilam sira
Ez hatim dîyarî gundê me yê hesûd û mesûd ketim
Ez bi te re bûme xang û bira

Kûndirîyê Kûndirîyê
Kêlo xweyî dayî sedûsî ye
Ma xûde dil mirade min-te bikira
Min bigota Arîf e birangê teyî ramedîye li hepisxana Engûrû ye
Berdêla min dil gawir bû
Li re heft cara sere xwe qare min ra li ber nenikê giredaye
We pîrikê ez xapandim
Tû qaw qacax nîştin min xoşandin
Ê ku çavê xwe çave min açixtir
Kezeva lawik şidandin

Herem: *Gordoxli*
Çavkanî: *Aşê*

www.arsivakurdi.org

Kemal Uzun

Bu yazı, Kemal Uzun'un Ağustos 2001'de yayınlanan, *"Türkiye'nin Avrupa Birliği Yolundaki Engeli: Kürt Sorunu"* adlı kitabından, yazarın izniyle alınmıştır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği sürecinde, başta Kürtçe olmak üzere, Türkçe dışındaki dillerin serbest kılınması; bu dillerle yayın yapılması ve onların eğitim kurumlarında öğrenilmesinin olanaklı kılınması güncelliğini koruyor. Türkiye üniversitelerinde Kürt öğrencilerin anadil eğitimi çerçevesinde, Kürtçe'nin seçmeli ders olmasına yönelik eylemleri sürüyor. Bu çerçevede, Türkiye'nin de üyesi olduğu Avrupa Konseyi'nin bölgesel ve azınlık dilleri ile azınlık haklarına ilişkin yapmış olduğu sözleşmeler önemli uluslarüstü belgeler niteliğini taşıyor. İşte konuyla ilişkisi bakımından, kitabın bu bölümünü aktarmayı yararlı gördük.

Kitapta ayrıca, Kürt sorununun tanımı, Türkiye'nin buna bakışı etraflıca irdeleniyor, eleştiri süzgecinden geçiriliyor. Kitapta Avrupa'nın pek çok ülkesindeki uygulamalara ve bir dizi uluslararası belgelere yer verilmiş.

İlgi duyanlar, kitabı şu adresten temin edebilir: Pro Humanitate e.V. Postfach 90 02 65, 51112 Köln- Almanya. Tel: (0049)-02203-126 76

Redaksiyon

AVRUPA KONSEYİ'NİN, KÜLTÜREL HAKLARLA İLGİLİ YAPTIĞI, İKİ ÖNEMLİ SÖZLEŞME

DOĞU BLOKUNUN çökmesiyle dünya dengeleri alt üst olunca, tüm devletler uluslararası örgütlere girmek istediler ve kısa zaman içinde çoğuna girmeyi başardılar.

90'lardan itibaren insan hakları ve azınlıkları kültürel haklarıyla ilgili çok yoğun çalışmalar, Avrupa Konseyi bünyesinde önemli gelişmelere neden oldu. Artık vatandaşların azınlık sayılması gerektiği tartışmaları geride bırakılıp, vatandaş olmayanların hakları tartışılıyor. Genel olarak "ulusal azınlıklar" ya da "etnik azınlıklar" deyimleri kullanılıyor.

Özellikle dil, eğitim ve kültür gibi konularda bireysel haklardan, birlikte kullanılabilecek grup ya da kollektif haklara doğru geçiş yaşanıyor.

Daha önceden de belirtildiği gibi, bir devletin bünyesinde azınlığın olup, olmadığı artık o devletin takdirine bırakılmıyor. AGİK çerçevesinde yapılan 1919 Cenevre Azınlık Uzmanları Toplantısı'nda, ulusal

azınlıklar konusunun artık ülkelerin iç işleri olarak kabul edilmediği kararlaştırılmıştır. Yani Avrupa Konseyine üye bir ülkenin sınırları içinde, azınlıklarla ilgili ortaya çıkan bir sorun olursa, bunu direkt olarak müdahale edebilecektir.

Örneğin, Türkiye gibi bir devletin benim ülkemde Lozan Antlaşması'nda belirtilenlerin dışında başka bir azınlık yoktur demesi ya da herhangi bir uluslarüstü belgeyi imzalarken Lozan Antlaşması'nın azınlıklarla ilgili maddelerini gerekçe göstererek çekince koyması, uluslararası hukuka göre geçerli değildir.

Bunların dışında, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, azınlıklara mensup bireylerin kültürel alandaki haklarını güvenceye kavuşturmak amacıyla, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini tamamlayıcı mahiyette bir protokol hazırlamak için özel komite (*Ad Hoc Komite*) kurmuştu. İki yıl kadar görev yapan bu komite, detaylı çalışmalarının sonucu şu konular üzerinde uzlaşmaya varabilmiştir:

- Herkesin istediği isme sahip olup, kullanma hakkı,
- Kamu, yargı ve eğitim konularında yetkili makamlar dışındakilerle ilişkilerde istediği dili kullanma özgürlüğü,
- Bireyin istediği dili, özellikle anadilini öğrenme hakkı,
- Kültürel kurum kurma hakkı.

Komisyon çalışmalarının her aşamasında birer temsilci bulunduran Türkiye, ne yazık ki bu tartışmalara hiç katılmamış ve alınan kararlara ortak olmadığı gibi yine insanların ismini ve dilini yasaklıyor. Kurulan kültürel kurumların çalışmalarını engellemeye ve kapatmaya çalışıyor.

a) Avrupa Bölge ve Azınlık Dilleri Sözleşmesi

Yukarıda sözü edilenler arasında, konumuzla direkt ilişkisi olması nedeniyle, Avrupa Konseyi'nin yoğun çabalar sonucu gerçekleştirdiği 1992 tarihli Avrupa Bölge ve Azınlık Dilleri Sözleşmesi diğer belgelerden farklı olarak, bir ülkede yaşayan farklı ulusal topluluklar için ayrım yapmadan kullanılan azınlık kavramına yeni bir boyut getirmiştir. Sözleşmenin öne çıkarttığı hususları söyle özetleyebiliriz:

- Dil farklılıkları, Avrupa kültür mirasının önemli bir mirasıdır.
- Bir dile saygı göstermek, dil ayrımcılığı politikası uygulaması anlamına gelmez. Resmi dillerin bilinmesi de zorunludur.
- Bölgesel ya da azınlık dillerinin korunması ve desteklenmesi, Avrupa devletlerinin ulusal birlikleri ve toprak bütünlükleri çerçevesinde yürütülür.

Sözleşmenin 1. maddesinde bazı kavramların tanımları da yapılarak, konuya açıklık getirilmiştir. Buna göre:

1-Bölge ve azınlık dilleri:

Bir devletin belirli bir toprağında, nüfusun geri kalan bölümünden sayıca daha az olan bir grubu oluşturan ve o devletin uyruğu olanların geleneksel olarak kullandıkları;

O devletin resmi dil ya da dillerinden farklı olan;

O devletin resmi dil(ler)inin değişik ağızlarını ya da göçmenlerin dillerini içine almayan diller anlamına gelir.

www.arsivakurdi.org

2-Bölge ya da azınlık dillerinin konuşulduğu toprak:

Bu sözleşmenin öngördüğü çeşitli koruma ve geliştirme önlemlerinin alınmasını haklı kılacak sayıda kişinin, kendini ifade etmek için kullandığı coğrafya anlamına gelir. İskoçya, Katalanya, Korsika, Bask, Filistin, Kürdistan vb.

3-Toprağa bağlı olmayan diller:

O devletin geri kalan halkının kullandığı dil ya da dillerden farklı olan, ancak geleneksel olarak o devletin toprakları içinde kullanılmakla birlikte, belirli bir bölge ile özdeşleştirilemeyecek diller anlamına gelir. Dünyanın değişik ülkelerinde konuşulan Romanca, Yidişçe ile Türkiye'deki Çerkezce, Pomakça ve Arnavutça gibi.

Görüldüğü gibi bu sözleşmeye göre, bir dilin azınlık veya bölge dili sayılabilmesi için şu unsurların bulunması gerekiyor:

- Bir dili konuşanların, genel nüfusa oranla sayıca az olması;
- Bölge veya azınlık dilinin geleneksel olarak kullanılması;
- Bir dilin, devletin resmi dilinden farklı olması.

Sözleşmenin bir başka önemli özelliği de, kişisel haklardan çok azınlık haklarını bir bütün olarak ele alması ve devletlerin yükümlülüklerine değinmiş olmasıdır.

Devletlerin egemenliklerine ve toprak bütünlüklerine zarar verecek biçimde yorumlanamayacağına vurgu yapılan Sözleşmenin 7. Maddesinde, bölge ve azınlık dillerinin korunması için gerekli olan çerçeve şu şekilde belirlenmektedir:

§ 7.1.a: Dil ya da dillerin, kültür zenginliğinin bir ifadesi olarak tanınması;

§ 7.1.b: Her bölgesel ya da azınlık dilinin coğrafi alanına saygı gösterilmesi ve bu dillerin gelişmesine engel teşkil edebilecek idari bölüşmelere meydan verilmemesi;

§ 7.1.f,h: Bu dillerin öğretimi ve öğrenimi konusunda verilecek güvence;

§ 7.1.g: Bu dilleri konuş(a)mayanlardan, öğrenmek isteyenlere, öğrenebilmeleri için gerekli kolaylıkların sağlanması;

§ 7.2: Ayrımcılığın önlenmesi, bu bağlamda bölge ya da azınlık dillerine özel tedbirler uygulanması hususunun başka dilleri konuşanlara karşı bir ayrımcılık olmadığının ilanı;

§ 7.3: Farklı dilleri konuşanlar arasında saygı ve anlayışın teşviki;

§ 7.4: Bölge ve azınlık dillerinin çıkarlarını temsil etmek amacıyla kurumlar oluşturulması;

§ 7.5: İhtiyaç ve istekler göz önünde tutularak, sözkonusu dilleri kullanan grupların gelenek ve niteliklerine saygı gösterilerek, uygulanabileceğini öngörmektir.

Sözleşmenin 8. Maddesinden 14. Maddesine kadar olan bölümünde ise, bölge ve azınlık dillerinin eğitim, yargı, idare, medya, kültürel faaliyetler, ekonomik ve toplumsal yaşantı gibi kamu sektörü ile sınır ötesinde yaşayan toplumlarla ilişkilerin nasıl olacağı belirlenmiştir.

Avrupa Bölge ve Azınlık Dilleri Sözleşmesi'nde kültür haklarına ilişkin olarak daha önceki belgelerde bulunmayan uluslararası bir denetleme mekanizması da öngörülmüştür. Denetleme işinin Avrupa Konseyi tarafından yapılacak olması, azınlıkların kültür hakları açısından önemli bir güvencedir. Buna göre artık taraf olan devletler, aldıkları önlemler ve yaptıkları uygulamalarla ilgili Konseye verecekleri

www.arsivakurdi.org

düzenli raporların, uzmanlar komitesince incelenerek sonuçların, hem resmi makamlara hem de azınlıkların yasal bir biçimde oluşturdukları kurumlarına bilgi vermesi öngörülmüştür.

Ne yazık ki, kendi sınırları içinde yaşayanların dil ve kültürel varlıklarından korkan Türkiye, bu Sözleşme'yi imzalamayan birkaç ülkeden birisidir. Ne olursa olsun bu ve benzeri belgeler çoğaldıkça, Türkiye gibi kendi ülkesindeki başka halklara hak tanımayan ülkelerin sayısı azalacak ve çember iyice daralacaktır.

Öte yandan, göçmenlerin dilleri de bu sözleşmenin çerçevesi dışında bırakılarak, çok ciddi bir haksızlık yapılmıştır. Sözleşmenin genel ruhuna aykırı olan bu haksızlığın giderilmesi için, hak sahibi göçmenlerin, Avrupa Konseyi düzeyinde haklarını aramaları gerekmektedir.

b) Ulusal Azınlıkların Korunması Hakkında Çerçeve Sözleşmesi

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi çalışmaları sonucu hazırlanan ve 1998 tarihinde yürürlüğe giren Ulusal Azınlıkların Korunmasına Dair Çerçeve Sözleşmesi, kültürel haklar konusunda çok önemli ölçüler getirmektedir.

Bu ölçüler arasında şimdiye kadar görüş birliğine varılanlar şunlardır: Herkesin istediği isme sahip olma ve kullanma hakkı; kamu, yargı ve eğitim konularında yetkili makamlar dışındakilerle ilişkilerde istediği dili kullanma hakkı; kişinin anadilini kullanma ve kültürel kurum tesis etme hakkı."

Çerçeve Sözleşmeyle, azınlık haklarının korunması, yavaş yavaş Avrupa kamu düzenin ortak ölçütleri haline geliyor. Azınlıklar sorunu, artık devletlerin özel yetki alanlarına ait bir sorun olmaktan nerdeyse tamamen çıkarak, ulusal azınlıklar ve bu azınlıklara mensup kişilerin hak ve hürriyetlerinin korunması, insan haklarının uluslararası alanda korunmasının ayrılmaz bir parçası" olarak kabul edilmektedir. Şimdiye kadar sosyal/ekonomik alanlardaki farklılaşmalar üzerine kurulu insan hakları hukuku genel sorunsalı, şimdi etnik/kültürel farklılaşmalardan kaynaklanan kimlik hakkı" taleplerini düzenleyen azınlık hakları kategorisiyle yenilenmektedir.

Ne yazık ki, vatandaş olmayanların özellikle de yeni azınlıklar olarak nitelendirilen göçmen işçilerin azınlık haklarından yararlanıp, yararlanamayacakları ciddi bir sorun olarak gündemi işgal etmektedir.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Ulusal Azınlıkların Korunması Hakkında Çerçeve Sözleşmesinin uygulanma sürecini denetleyebilmek için belirli kuralları saptamıştır. Taraf devletlerin verecekleri raporların yanında, komiteye farklı kaynaklardan bilgi toplama yetkisi de tanınmıştır. Ayrıca, Sözleşme ilkelerinin etkili bir şekilde uygulanmasının sağlanması için, taraf devletlere önerilerde bulunmakta ve bu önerilerin yerine getirilmesini belli sürelerede bağlayabilmektedir.

Avrupa Konseyi ülkelerinden Andora, Belçika Fransa ve Türkiye'nin dışında tümünün imzaladığı bu sözleşmenin giriş bölümünde, çoğulcu ve gerçekten demokratik bir toplum, sadece bir ulusal azınlığa mensup kişilerin etnik, kültürel, dinsel ve dinsel kimliklerine saygı duyulmanın yanında, bu kimliği açıklamak, korumak ve geliştirmek için de gerekli olan koşulları oluşturmak durumundadır denilmektedir.

Aslında azınlıklara tanınan haklar, eşitlik ilkesi üzerine kurulu demokratik top-

www.arsivekurdi.org

lum çerçevesinde tanınan haklardır. Ancak eşitlik ilkesinin dışında, pozitif ayrımcılık" ilkesi de azınlık hakları konusunda temel ilke durumundadır. Pozitif ayrımcılık ilkesinin uygulanmasında amaç, eşitlik ilkesini azınlıkların hukukla tanınması ile bağdaştırmaktır.

Pozitif ayrımcılık ilkesi, aslında Çerçeve Sözleşme'nin bütünlüğü içinde daha bir anlam kazanmaktadır. Örneğin 4. maddenin 2. fıkrasında, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamın her alanında ulusal azınlığa mensup kişilerle çoğunluğa mensup olanlar arasında tam ve etkili eşitliği geliştirmek için devletlere, azınlığa mensup kişilerin içinde bulundukları durumu dikkate alan özel önlemler alma yükümlülüğü getirilmiştir. Diğer maddelerin bazılarında ise özetle:

5. maddenin 1. fıkrasında; Taraflara, ulusal azınlıklara mensup kişilerin kültürlerini korumaları ve geliştirmeleri için; kimliklerinin önemli öğeleri olan din, dil, gelenek ve kültürel miraslarını muhafaza etmeleri için gerekli koşulların geliştirilmesi görev olarak verilmiştir.

Aynı maddenin 2. fıkrasında da; Taraflara, entegrasyon politikaları doğrultusunda, alınan önlemlere zarar vermeksizin, ulusal azınlıklara mensup kişileri, kendi iradeleri dışında asimilasyona tabi tutanlara karşı, korunmaları yükümlülüğü getirilmiştir.

6. maddede ise; Tarafların, etnik, kültürel, dilsel ya da dinsel kimlikleri ne olursa olsun, özellikle eğitim, kültür ve medya alanlarında, toprakları üzerinde yaşayan tüm şahışlar arasında saygıyı, karşılıklı anlayışı ve işbirliğini teşvik etmek için tüm önlemleri alacaklar ve hoşgörü yaklaşımı ile kültürler arası diyaloğu geliştirmeye gayret etmeleri istenmiştir.

9. Madde ile de, ulusal azınlıklara mensup kişilerin, kendi dillerinde görüş edinme, ifade etme, haberleşme hürriyeti ile kitle iletişim araçlarını kurma, kullanma ve geliştirme hakkı garanti altına alınmıştır.

10. maddenin 1. fıkrasıyla; bir ulusal azınlığa mensup kişiye, özel hayatta olduğu gibi resmi işlemlerde de, sözlü ya da yazılı olarak azınlık dilini özgürce ve engellenmeden kullanma hakkı tanınırken, 2. fıkrasıyla da, yoğun bir biçimde ya da geleneksel olarak oturdukları coğrafi bölgelerde, bu kişiler talep ederlerse ve bu talep gerçek bir ihtiyacı yansıtıyorsa, bu kişilerin idari makamlarla ilişkilerinde, olanaklar ölçüsünde, azınlık dilini kullanmalarına olanak tanıyacak koşulların sağlanması istenmiştir.

Bu anlamda, Sözleşmenin getirdiği en önemli yenilik, belli şartlara bağlı olarak azınlık dilinin idari makamlarla ilişkilerde kullanılmasını sağlayıcı ilkelerin belirlenmesidir.

11. madde de ise; Taraflardan, ulusal azınlığa mensup tüm kişilere, hukuk sistemlerinin öngördüğü koşullara uygun biçimde, azınlık dilinde adını ya da lakabını kullanma ve bunun resmen tanınması hakkının verilmesi istenmiştir.

Diğer maddelerde, azınlığa mensup kişilerin kendi dillerini öğrenmelerine olanak sağlanması; kimliklerinin eğitim ve öğretim alanında korunması için fırsat eşitliği sağlanması; ve yaşamın her alanına aktif bir şekilde katılmalarının sağlanması gibi haklara yer verilmiştir.

Ulusal azınlıkların korunmasına yönelik olan bu Sözleşme, ülkesinde ulusal azınlık bulunduğunu kabul etmeyen Türkiye tarafından imzalanmamıştır. Bunu kendisi gibi tüm Avrupa'lılar da biliyorlar

www.arsivakurdi.org

ki, Türkiye salt Kürtlerin kimlik, dil ve kültürel haklarını vermemek için bu Sözleşmeyi imzalamıyor.

Asimilasyonun rededildiği bu sözleşmede, asimilasyon ile entegrasyon arasındaki fark, kimliklerin korunması ve bunun açıklanmasında somutlaşmaktadır. Bu da herhangi bir engelle karşılaşmadan anadilin özgürce kullanılması şeklinde belirlenmektedir.

Görüldüğü gibi, farklı etnik grupların kimlik, dil ve kültürel haklarının tanınmasıyla demokrasi arasında direkt bir bağ kurulmaktadır. Bu da açıkca demektir ki, kendi sınırları içinde farklılıkları tanımayan ülkelerde, gerçek demokrasi yoktur.

Ülkelerinde demokrasiyi isteyenler, öncelikle kendi sınırları içindeki farklı kültürlere mensup halklar veya gruplara, demokratik haklarını vererek, sorunlarını çözmeye çalışmışlardır. Bazıları da eski çizgi ve anlayışlarında ısrar ederek, tüm değişimlere kapılarını kapamışlardır.

Bu anlamda, çok kültürlü ülkeleri, kendi ülkelerinde bulunan değişik kültürlere bakış açılarına göre, farklılıkları tanıyan ve tanımayan devletler olarak ikiye ayırmak mümkündür.

Farklılıkları tanıyan ülkelerdeki uygulamalar ise, kişilere ya da bölgelere tanınan haklar olarak iki ayrı bölümde incelenebilir.

Bu çalışmanın başlangıcında da belirtildiği gibi, biz konuyla ilgili incelememize dünyadaki uygulamalar boyutunda değinmeyeceğiz. Çünkü dünyada, yaklaşık olarak 6 bin dil mevcuttur. Bunlardan ulusal ya da resmi dil olarak tanınanların oranı, sadece %2'dir. Bugün 197 devletten %80'i, gerçekte olmasa bile hukuken tek dillidir.

Yönünü Avrupa'dan yana çeviren Türkiye, bugüne kadar başta AK olmak üzere bazı Avrupa örgütlerinin üyesi durumundadır. Şimdide AB'ne girmek istiyor. Buna karşın AB'nin, adaylığa başvuran devletlerden istediklerini ise yerine getirmek istemiyor.

Türkiye'ye bakılırsa AB kendisinden çok şeyler istiyor, hatta içişlerine bile karışıyor. Öte yandan AB'de, haklı olarak, insan hakları, demokrasi, azınlıklar ve hukukun üstünlüğü konularında, şimdiye kadar geliştirdiği değerleri benimseyenlerle ortak olabileceğini belirtiyor.

Son yıllarda, yeni bir Avrupa'nın nasıl gerçekleştirilebileceğini tartışan Avrupa ülkeleri, kendi sınırları içinde de hayli gelişmeler kaydetmişlerdir. Bu durumda, kendi içindeki bir sürü sorunu çözmemiş olan bir ülkeyi bünyelerine alarak başlarına bela etmek de istemiyorlar.

"Eger zenginler zekatlarının zekatini, bu milletin zeki insanları da zehametinin (bilgisinin) zekatini bu milletin yükselme yoluna verilseydi bu millet kurtulurdu."

Seîdê Nûrsî

www.arsivakurdi.org

Rohat Alakom

ATATÜRK, ORTA ANADOLU KÜRTLERİ VE KELHASANLI ABBAS

Kemal Atatürk 1922 yılında yaptığı bir konuşmada Orta Anadolu Kürtlerini: *"Konya Çöllerindeki Kürtler"* biçiminde tanımlar. Orta Anadolu Kürtleri konusu tam da Kürtlere verilecek otonomi konusunun tartışıldığı bir sırada dile getirilmiştir. Şimdiye kadar yıllardır gizlenen ve 1987 yılında yayımlanan bir belgede geçen bu sözler ile ilk kez Orta Anadolu Kürtlerinin konumuna değiniliyor ve onlara otonomi verilmiyeceği vurgulanıyor. Gerekçe olarak da bu yöre Kürtlerinin Türkler ile içiçe yaşadığı görüşü öne sürülmüştür. Konu *Vakit* gazetesi muhabirlerinden Ahmet Emin Yalman'ın Atatürk'e sorduğu *"Kürtlük sorunu nedir? Bir iç sorun olarak değinseniz iyi olur"* sorusu sırasında gündeme gelmiştir. Mustafa Kemal'ın tam yanıtı şöyledir:

"Kürt sorunu, bizim, yani Türklerin çıkarları için kesinlikle söz konusu olmaz. Çünkü, bizim ulusal sınırlarımız içinde Kürt öğeleri öylesine yerleşmişler ki, pek sınırlı yerlerde yoğun olarak yaşarlar. Bu yoğunluklarını kaybede ede ve Türklerin içine gire gire öyle bir sınır oluşmuş ki, Kürtlük adına bir sınır çizmek istesek, Türkiye'yi mahvetmek gerekir. Örneğin Erzurum'a giden, Erzincan'a, Sivas'a giden, Harput'a kadar giden bir sınır çizmek gerekir. Ve hatta Konya çöllerindeki Kürtleri *de göz önünde tutmak gerekir".*[1]

Atatürk'ün bu açıklamalarından yani Konya yöresindeki Kürtleri de örnekleri arasına katmasından Orta Anadolu Kürtlerine verilecek bir özerkliğin de böylece söz konusu olamıyacağı sonucunu çıkarıyoruz. Uzun yıllardır gizlenen ve sonunda basına yansıyan Atatürk'ün Kürtlere ilişkin bu görüşü bir derginin çabalarıyla kamuoyuna yansıdı. Haber, 1987 yılında yayımlandığında büyük yankılar uyandırmıştı. Kemal Atatürk 16/17 Ocak 1922 tarihinde İstanbul'dan İzmit'e gelen birkaç gazetecinin soruları üzerine bu konuyu açmak zorunda kalmıştı.

Atatürk'ün tüm Kürtler için geçerli olan Kürtleri eritme politkası, diyebiliriz ki Orta Anadolu Kürtleri için de geçerli olmuştur. Kürdistan'da meydana gelen isyanların ardından Orta Anadolu büyük bir hapishaneye ve sürgün kampına dönüşür. Orada yaşayan Kürtler de yaşanılan yıldırma hareketlerinden nasibini almıştır. Orta Anadolu Kürtlerinden bazı yaşlılar 1950'lere kadar burada yaşayan Kürtlerin

www.arsivakurdi.org

Reşvan aşiretine mensup olan Mustafa Bey.

korkudan dışarıya çıkamadıklarını ve Kürdistan'da kalan akrabaları ile bağlarını bu nedenle koparmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir.[2] Mehi Yîwiş ve Efde Yîwiş Ûsikê adlı yaşlı iki Kürdün bu itirafları da gösteriyor ki özellike Tek Partili Yıllarda, Orta Anadolu Kürtleri zor günler yaşamışlardır. Kısacası Atatürk döneminde Orta Anadolu Kürtlerinin denasyonalizmi (ulusal kimlikten arındırma) çabaları tüm hızıyla devam etmiştir. Halk üzerinde büyük bir yıldırma ve korku politiskası yürütülmüştür.

Böyle bir ortamda Atatürk yine de bazı Kürtlerden destek aramayı sürdürür. Bu yıllarda Haymana ve yöresine yaptığı geziler böyle bir politikanın yansımalarıdır. Haymana köylüleriyle resimler de çeken Atatürk'ün başlattığı harekete bazı Kürtlerin kendisine destek verdiğini görüyoruz. Bunlardan birisi de Reşvan aşiretine mensup olan Karagedikli Mustafa Bey'dir. Adıyaman'ın Besni kazasının Süvarili adlı nahiyesinden Ankara'nın Karagedik köyüne yerleşen Mustafa Bey, zamanla yörenin zenginlerinden birisi haline gelir. Mustafa Bey (1883-1941) birçok deve katarı, büyük baş hayvan ve geniş arazilere sahip olur. Atatürk'üb başlattığı harekete büyük maddi katkıları olan Mustafa Bey, ayrıca Atatürk tarafından ödüllendirilmiştir. Türkiye'ye getirilen ilk üç traktörden birisi Mustafa Bey'in idi. Kendi köyüne ilk kez okul açan Mustafa Bey yörede tanınan en önemli Kürt simalarından birisi olarak kabul edilir. Bunun bilincinde olan Atatürk, bu Kürt Beyi ile ilişkilerini sürekli canlı ve sıcak tutmaya çalışır.[3]

Diğer yandan Atatürk'ün canını sıkan Kürtler de olmuştur. Bunlardan birisi de Kelhasan köyünden Abbas'dır. Kürt Abbas zamanla Ankara, Konya, Kütahya ve Eskişehir yolları civarındaki köyleri kendi denetimi altına alır ve yörede tanınan bir

Kemal Atatürk Haymana yöresinde devecilerle birlikte.

www.arsivekurdi.org

kişi haline gelir. Muhacir Abbas olarak kaynaklar da adı geçen bu Kürt, eskilerden Van'dan Kelhasan köyüne gelip yerleşmiştir. Bu nedenle kendisine Muhacir Abbas denilmiştir. Atatürk Nutku'nda *Çerkes Ethem Olayı* üzerinde görüşlerini belirtirken bu arada Kelhasanlı Muhacir Abbas'dan söz eder:

Kemal Atatürk Haymana köylüleriyle birlikte.

"Efendiler, Ethem ve arkadaşları, Ankara gurbunda (civarında) Haymana'da ayrıca bir kuvvet cem'ine teşebbüs ettiler. Sirkat maddesinden Ankara'da mefkuv iken, bilahare tahliye olunan Van mültecilerinden Musazade Abbas namında biri elinde vesika olduğu halde beş on kişi ile Haymana havalisinde efrad toplamağa başladı. Bu adam ondokuz Kanunevvel'de derdest edilmiş ve Ankara İstiklal Mahkemesin'nde tevdi edilmişti. Bunu derdest etmek ve avanesini dağıtmak için hususi bir kuvvet elveym mebus bulunan Recep Zühtü Bey, Abbas'ı üç refiki ile derdest ettikten sonra mühim bir hücuma maruz kalacağını kavviyen melhuz göründüğünden mevkufların yolunu tebdil ederek Polatlı üzerinden trenle Ankara'ya getirmeğe mecbur olmuştur".[4]

Kelhasanlı Abbas'ın Mehmet ve Yusuf adındaki iki arkadaşı Kırşehir yöresinde Çiçekdağı'nda vurularak öldürülmüşlerdir.

Orta Anadolu'da hakim olan Kürtlerin yöredeki muhalif çevrelerle buluşarak zaman zaman toplu eylemleri örgütledikleri de görülmüştür. 1919 yılında Konya'nın Bozkır ilçesinde baş gösteren bir ayaklanmaya öncülük edenler arasında, örneğin Kürtoğlu Musa'nın adına rastlamaktayız. Topladıkları bine yakın halk ile birlikte Bozkır ilçesini basan Kürtoğlu Musa ve arkadaşları, Askerlik Şubesi'ndeki tüm silahlara el koymuşlardır.[5]

Başkent olmaya hazırlanan Ankara'ya birkaç saatlik uzaklıktaki köylerde meydana gelen bu olayların ve yöre Kürtleri arasında artan etnik arayışların[6] bu yıllarda Atatürk'ü huzursuz ettiğini söyleyebiliriz.

•••

---

[1] *Gizlenen Tutanak, Atatürk, Kürtlere Özerklik,* 2000'Doğru Dergisi, 6 Eylül 1987.

[2] Dr. Mikaili, *Bi Mehî Yîwiş va Roportaj,* Bîrnebûn 7/1999.

[3] Halil İbrahim Uçak, *Tarih İçinde Haymana,* 1987, Ankara, *s.93.*

[4] Halil İbrahim Uçak, *Ankara Eşkiyaları ve Kabadayları,* Kepikeç, sayı: 9/2000, s.195.

[5] Yurt Ansiklopedisi, s.5240.

[6] Oğuz Aytepe, *Yeni Belgeler Işığında Kürdistan Teali Cemiyeti,* Tarih ve Toplum, sayı: 175/1998.

Özgür Kara

Kuşaklar değişiminde Orta Anadolu Kürtleri

Orta Anadolu Kürt toplumunun geçmiş tarihine ilişkin bilgi azlığı bizleri üzmekle beraber, sosyal ve kültürel alanda çok şeyin değiştiğini ise biliyoruz.

Geçmiş tarihi, değişmeden sarkan ilişkilere bakarak, hergün yeniden yaşıyoruz aslında. Bu konu üzerine durup biraz düşünmek buna bağlı bazı olgular üzerine kafa yormak hepimizin hayrına olacaktır.

Bilindiği gibi, Kürtler Orta Anadolu bozkırında yerleşikliğe sancılı bir süreç sonucunda geçtiler. Yerleşikliğe geçiş göçebelikten kurtulup yeni ve farklı bir yurt edinme anlamına geldi. Halihazırdaki toplumsal dokuya, coğrafik yapıya uyumu da beraberinde getirdi veya zorunlu kıldı.

Bu uyum ilk önce temel ihtiyaçların başında gelen, barınma ve korunma ile sınırlı kaldı. Zamanla diğer alanlara yayıldı. Hatta denebilir ki uyum süreç içerisinde içselleştirildi.

İçselleşen bu ruh hali devletin resmi ideoloji çerçevesindeki kontrole karşı, kimliğini gizleme, bu eksende bir talep öne sürmeme, sinme veya susma yönünde tezahür etti. En azından birkaç kuşağı etkisi altına alan bu ruh hali zamanla genç ve yeni kuşakların önünde bir engel oluşturdu.

Bütün bunlara karşın toplum içe yönelerek kapanmaya, zorunlu olduğu hallerde dışa açılmaya, bir çok gelenek ve göreneğini değişime uğratmadan devam ettirmeye talip oldu. İç siyasetimiz, diye tanımlayabileceğimiz bu davranış biçimi halen ciddiyetini sürdürüyor. Biraz da feodal özellikler taşıyan bu yapının her dönem kendisini yeniden üreterek devam ettirmesi ise, ilginç özellikler taşıyor.

Geçmişten bu güne kalan kalıntılar toplumun en küçük birimi olan ailede bazı geri yaptırımların uygulanmasını kolaylaştırdı veya daha rahat bir zemin hazırlayarak önünü açtı.

Buna karşı ulusal kimliğe sahip çıkışta, ana dilin korunması, geliştirilip kullanılmasında ise genel bir ilgisizlikten bahs edebiliriz. Her ne kadar yeri gelince Kürt kimliği konusunda çok

www.arsivakurdi.org

duyarlıyız, Kürtçemizi unutmadık bu güne getirdik! diye övünsek de bunun gerçeği fazlası ile yansıtmadığını biliyoruz. Benimsemekte zorlanmadığımız saklanma, araziye uyma ruh halimizin çoğu zaman " .. *bi me ketî yê, Çî yê me kêm e? Her tiştekî me heye. Kê ji me ra çi gotiye?* cevapları ile edildiğini duyanımız çok olmuştur. Sorumsuzluk anlamına da gelen bu tavrı aslında çok önceleri bırakmalıydık.

Her ne kadar bu söylediklerimiz biraz ağır ithamları içerisinde barındırsa da amacımız olumsuzlukları geçmiş kuşaklara yüklemek ve işin içinden sıyrılmak değildir elbette. İçerisinde bulunduğumuz durumu objektif olarak kavramaya çalışırken geleceğe ilşkin dersler de çıkarmalıyız.

Geçmiş kuşakların aksine genç ve yeni kuşaklar Kürt kimliği konusunda ısrarlı ve inatçı davrandıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bölge insanı Kürt kimliği etrafında yaşanan gelişmelerin içerisinde yer almaya, onun bir parçası olmaya veya eşlik etmeye, son otuz yıldır devam ediyor. Kitlesel bir biçimde Newroz kutlamaları düzenliyor, çocuklarına Kürtçe isimler veriyor, Kürt dünyasını yakından takip ediyorlar.

Bütün bunlar şimdiye kadar aleyhimize işleyen sürecin, lehimize işlediği anlamına da gelmektedir. Bir zamanlar yaratılan sahte ve iki yüzlü davranış biçiminin sonu ve yeni bir geleceğin ayak sesleridir bu yaşananlar.

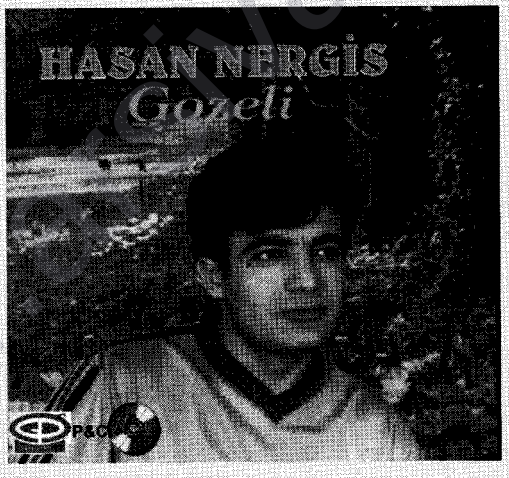

AÇIKLAMA

Birnebûn dergisinin 13. sayısında benim üç kasetime yer ayırdığınızdan dolayı çok teşekkür ederim.

2002 *Gozeli* adlı CD'min kapağının üzerindeki eserlerin ve muziğin bana ait olduğu yazılmış. Bu doğru değil. Oysa eserlerin hepsi anonimdir.

Kürt Hasso/BASEL

www.vakurd.org

BASIN DUYURUSU

Türkiye Cumhurbaşkanı Sezer, Başbakan Ecevit, TBMM Başkanı İzgi ve
Parlamentoda temsil edilen partilerin başkanlarına gönderilen

"ANADİL YASAĞINA KARŞI KUZEY-REN VESTFALYA ÖĞRETMENLER ÇAĞRISI"

Şu anda yaşadığımız büyük bir sıkıntıyı sizinle paylaşmak istiyor, buna yol açan sorunun çözümü için yapacağınız katkılarla Türkiye'nin demokrasi dünyasında daha ileri bir konuma geleceğine inanarak bu mektubu sizlere gönderiyoruz.

Türkiye'de Kürtçe anadili bağlamında süren sorun, burada Federal Almanya'da bulunan biz öğretmenleri de ilgilendiriyor. Çünkü Türkiye'yle orada yaşayan farklı kültürlerden, dillerden insanlara çeşitli düzeylerde yakınlık içinde bulunuyor ve Türkiye'deki toplumsal sorunlardan doğal olarak etkileniyoruz. Ayrıca, burada Türkçe anadili dersleri veren öğretmenler olarak, bir anadilin, hem de kendimizi çeşitli nedenlerle yakın hisettiğimiz bir ülkede yasaklanmasından sıkıntı duyuyoruz.

Sizlerin de çok iyi bildiği gibi, burada yıllarca çocuklarımızın "anadilini öğrenme hakkı" yönünde mücadele verdik. Göçmen işçi çocuklarının anadillerini öğrebilmelerinin, bir hak olmanın da ötesinde, bireyin gelişmesinde, yaşadığımız toplumun daha da renklenip güzelleşmesinde önemli ve vazgeçilmez bir unsur olduğunu savunduk. Bu uğraşımızı Türkiye Cumuriyeti temsilcilikleri, her inanç ve görüşten insanlarımız da desteklediler. Konuya duyarlı Alman kuruluşlarının da desteğiyle bugün Almanya'da Türkçe ve bunun yanında birçok başka dil ve hatta Kürtçe anadili dersleri eğitim programları içinde yer almaktadır.

Almanya'da sağlanan bu gelişmelere karşın Türkiye'de hala anadilini öğrenme yasağının sürmesi bizleri şaşkınlığa düşürüyor. Kürtçe öğrenme istemlerine karşı gösterilen tepkileri anlayabilmemiz olanaklı değildir. Anadili yasağının açıklanabilir bir gerekçesi olmayacağına inanıyoruz. Hangi etnik kökenden, kültürden olurlarsa olsunlar, tüm insanların kendi anadillerinin öğrenme hakkı vardır. Çağdaş eğitim anlayışı soruna böyle yaklaşmakta; çokdilliliği bir zenginlik saymaktadır. Uluslararası anlaşmalar/sözleşmelerde de -insan hakları bağlamında- anadilini öğrenme vazgeçilmez bir hak olarak kabul edilmektedir.

Sizlerden, yukarıda belirtilen nedenlerle karşı olduğumuz anadilini öğrenme yasağının kaldırılarak, bizim buradaki konumumuzu ve anadili uğraşımızı da güçlendirecek adımlar atılmasına katkıda bulunmanızı bekliyoruz.

Çağrıya katılan öğretmenler:
Şemsettin Akalın, Emin Akbaş, Mahmut Akbayır, Mehmet Apaydın, Mevlüt Asar, M. Ali Ateş, Süleyman Ateş, Ayşe Aktül, Orhan Aydın, Sait Aymaz, Mahmut Aydın, Hayati Bektaş, M. Ali Bilgiç, Şengül Bilgiç, Yusuf Bilgiç, Necla Bilgin, Şakir Bilgin, Mediha Can, Canan Caz, Leyla Çakar, Zeki Çilek, Ali Dağdeviren, Hatun Demir, Nilgün Demirkaya, Cemal Düzgün, Sami Ekici, Feyyaz Ekmen, İlyas Emir, Hasan Erkişi, Yücel Feyzioğlu, Aslı Gürbüz, Zülfü Gürbüz, Edip Güzelburç, Şükran Hamidanoğlu, Zübeyde Hasköylü-öner, Bahattin İltümür, Enver Karagöz, Zeki Koşan, Ali Kurt, Ayhan Kutlay, Feride Kutlay, Neriman Postacı, Ömer Polat, Mahmut Şentürk, Mehmet Tanrıkulu, Hasan Taşkale, Fettah Tımar, Kemal Uzun, Kemal Yalçın, Latif Yalçın,Ferhat Yamaç, Erol Yıldırım, Hüseyin Yıldırım, Muharrem Yıldız, Burhan Zengin.

Öteki Pencere

en eşit fahişeyi sevdim
nazıen nazı

en silahsız düşmanı bildim
yüzü en azı

en derin çocuğu tanıdım
en yalansızı

en rahat cahili anladım
en kitapsızı

en fazla yoksulu bölü¸ştüm
en parasızı

en pahalışiiri aldım
en endersizi

Koşum

Sevmediğim bir yaşama koşuldum
daha
önce denemediğim bir yaşam
ne kundağım oldu başka bir zaman
ne aşk ömrüme toprak sandığım

denizde akan kızgın bir çölde
yaralarıma basa basa yürüdüm
yürüdüm kaynar sulara yürüdüm

kamburumda, yüzümde, akımda değil
eski bir komşumun karasaban izi
içimdeki dünyamın ıssızlığında

ne yaşam açtığım çamura girdi
ne ben onun çamurunda yürüdüm

yoruldum.

www.arsivakurdi.org

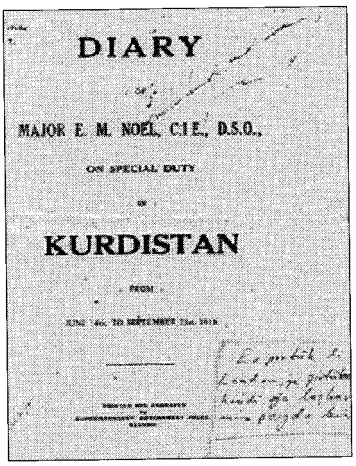
DIARY

of

MAJOR E. M. NOEL, C.I.E., D.S.O.,

ON SPECIAL DUTY

IN

KURDISTAN

FROM

Güney Malatya dağlık bölgesinde yaşayan bir Kürt aşireti

REŞWANİLER ÜZERİNE RAPOR

İngilizceden çeviren: **Dr. Hatice Polat**

İngiliz Subayı Noel 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Kürdistan'da görevli olarak bulunmuş, hükümeti adına o dönemin olaylarına karışmış, tanıklık etmiş biri. Hükümeti adına inceleme ve araştırmalar yapmış bulunan Noel, Celadet Bedirhan, Kamuran Bedirhan ve Ekrem Cemil Bey gibi, dönemin seçkin ve etkin Kürt şahsiyetleriyle tanışmış ve görüşmelerde bulunmuştur. Bundan ötürü de, o zamanın Türk yöneticileri tarafından, bağımsız Kürdistan devleti kurma çabalarına destek vermekle suçlanmıştır.

Noel'in günlüğünde "*Kürdistan üzerine özel bir çalışma*" adıyla yer alan bir bölüm var. Bu bölümün bir kaç sayfası (29-35) Reşwan aşiretine ayrılmış. *Bîrnebûn* okuyucuları bilir, Reşwan aşiretinin bazı kolları, yüzlerce yıl önce, Anadolu'nun iç kesimlerine, bugün Ankara, Konya ve Kırşehir illerinin sınırları içinde kalan kırsal bölgelere mecburi iskan yoluyla yerleşmiştir. Noel'in raporunda bu konuya da değiniliyor. Bu raporun Türkçe çevirisini yayınlamayı yararlı buluyoruz.

Bîrnebûn

4000 ile 4500 ailenin köy ve kasabalara göre dağılım:

Kaza	Köylerin sayısı	Ailelerin sayısı	
Kahta	94	2 030	
Husni Mansur	17	1 417*	* (200-300 köylere ait olmayan aileler dahil)
Malatya	12	455	
Besni	...	180**	** (Göçebedirler. Kış için inşa ettikleri barınaklarda kalırlar)
Toplam:	123	4 082	

www.arsivakurdi.org

Aşiret kollarını gösteren tablo:

Aşiret kolları	Aşiret reisleri	Yaz ile kış konaklama yerlerinin mesafesi	Ailelerin sayısı	Köy sayısı	Yazlık yeri
Kavçur	Molla Muhammed	2 saa t	300	6	Gayitep
Kota	Ramazan Ağa	2 saat	100	3	Çiya Reşan
Alikan	Us Beg Karı	1 gün	300	10	Palış Marimer
Brinça	Avi Nasır	2 saat	50	1	Çiya sipi
Gella	Mahadan Ağa	2 saat	600	11	Çiya sıpi
Zırukan(*)	HacıBedir	2 gün	700	42	Deşta Remen
Kawi Doshılt	Müslüm Ağa	.....	100	8	Deşta Remen
Yarlık Hıdıre Sor (1)	Kure Şeyho	3 saat	300	6	Merg Izar
Koçar Hıdıre Sor (1)	Karman Ağa	2 gün	400	3	Kani Asi, Gedahi Reş
Celikan	Keyo Ağa	1 saat	300	1	Çiya sıpi,Ardil kerab
Bulam (2)	Yusuf Hese Beko	1 saat	150	3	?
Alguran	?	1 saat	15	1	?
Malkan	?	2 gün	100	2	Çiya sıpi
Mamerek	Mami Ağa	2 saat	60	1	Karri
Galamang	Hesi Mame Heske	2 saat	40	1	Kaşegr
Mamesor	Mohamed Ağa	1 saat	100	3	çiya bıresor
Taşıkan	Molla Abuzer	2 gün	.....	.....	Kolık çiya sıpi
DarıYusuf	Yusuf Molla Abuzer	1 saat	300	7	Tehte Maşeter
Dalan	Yusuf Ağa	2 saat	300	.....	Çiya Reşan
Kosan	?	2 saat	100	.....	Çiya Reşan
Çakalan	Molla Hesen	2 saat	100	.....	?
		Toplam:	**4.415**	**109**	

Bunların takriben % 10'u tam göçebe olup bütün sene çadırlarda yaşar, % 65'i yazı çadırlarda geçirir, % 25'i ise yılboyu yerleşiktirler.

(1) aileler yarıyarıya,

(2) aileler tamamen şiidirler, diğerleri sunnidirler.

(*) 20 çadır Karaman'da

www.arsivakurdi.org

Savaşın etkileri

Aşiret reislerinden alınan bilgilere göre ev sayısı % 35'e düşmüş. Kürtlerin dışarıya kapalı (bağımsız) birimler şeklinde yaşayan ve kendi kendini koruyan bir halk oldukları bilinmektedir. Bir ailede bir erkek yok olmuşsa ve aile sadece kadın ve çocuklarla kalmışsa, toplum tarafından bir birim olarak görülmez.

Bu şekilde aşiretler içinde ailelerin %15'i tamamen kaybolmuş, % 20'si ise; fakirleşmiştir. Böylelikle bir oran zamanla kaybolacak veya diğer ailelere karışacaktır ve belki de kalan bir kısım ise; yeniden gelişerek bağımsız bir birim olarak ailevi statüsünü koruyabilecektir. Topyekün nüfusun tahminen % 25'i bu şekilde azalmıştır.

Bu azalma öncelikle asker kaçaklarının evlerinin yakılmasına bağlanır, arkasından kıtlık ve salgın hastalıklarından kaynaklandığı söylenir.

Aşiretten mal vergisi olarak 2 500 kadar at ve katır, 25 000 koyun ve keçi, 60 deve ve 1 000 öküz ve inek talep edildiği söyleniyor. Devlet tarafından ... 80 000 istendiğini gösteren belgeler tutuyorlar.

Genel karakterler

Reşwanlar iyi niyetli, misafirperver, nazik ve dostça olarak nam salmışlardır.

Din

HIDIR SORl'ar tüm ve BULAM'ların yarısının dışında tüm aşiret boyu sunnidir. Küçük bir azınlık olduklarından şiilere ATMİ'ler tarafından onlara verilen değer gösterilmiyor. Mesela bir sunni kızının bir şiiyle evlenmesine müsaade etmiyor.

Kıyafet

Torba şeklinde pantolonlar (şal), kırmızı işlemeli *zouave ceket (takalla), baş giysisi-fes şapka (kullik) veya (kum) *çok büyük sarılan türban şeklinde başlık (çit).

Dil

Kurmanci (..... ATMİ kürtlerinin söylediğine göre) Aşiret başlarıve yol kenarlarında veya şehire yakın oturan halkın bir kısmı Türkçe de konuşur. Memleketin iç kısımlarında Türkçe bilenlerin sayısı azdır.

Tarih

Üç veya dört yüzyıl önce Reşwanlar sadece göçebe olarak kışı Besni yakınlarındaki düzlükte, yazları ise Ankara yakınlarına göç ederek geçirirlerdi. Aşiret bir yaz Türkler tarafından saldırıya uğrar ve bu göçebelik sona erer. Bir kısmı Ankara yakınlarında HAYMANA OVASINDA kaldılar ve hala bugüne kadar onları burada bulmak mümkün.

Diğer kısmı ise güneye dönerek, bugünkü yaşadıkları bölge olan BESNİ ve MALATYA arasındaki dağ bölgesinde köyler kurmuşlardır. Reşwanlar KİLİS etrafındaki bölgelerde de bulunmaktadır. Bunlar CELALİ aşiretinin kolu olan ve Pers sınırında yaşayan KOTAN'lara akrabadırlar ve REŞWAN'lardan ayrılan bir koldurlar.

www.arsivkurdi.org

Aşiret iyi savaşcı olma ününe sahiptir. 1 000 civarında modern tüfek sahibi olup 200 kişi her zaman tüfek kullanır. Ülkeleri saldırıya uğradığında 2 000 savaşcı toparlayabilme gücüne sahiptirler. Dış meseleler için ise 800-1000 kişi toplayabilmektedirler. Savaş süresince 2 000 asker göndermişler, bunların 1 000'i kaçmış, 900 civarında kişi ise geri dönmemiştir.

Kaçan askerlerin evleri cezalandırma kurumları tarafından yakılmıştır. Bu dönemden sonra aşiret adamları Türklere karşı büyük kin beslemeye başlamışlardır.

Aşiret yöneticileri

HECI BEDİR Ağa uzun boylu ve yakışıklı, 45 yaşlarında olup, nezaketli, görgülü ve dürüst bir adamdır. Aşiret üzerindeki etkisi güçlüdür. Kendisi devletin gücüne ve uzun koluna karşı derin saygılı ve Türklerle iyi geçinmeye çok dikkat eder. Bir dönem Türkler onun aşiretinden olan savaş kaçakları yüzünden kaçak sayısına orantılı olarak ve istenen mal vergisine karşılık direniş nedeniyle birkaç ay haps etmişler. Kardeşlerinden ZAİN UL BEY şişmanca ve pek önem verilmeyen biridir. Diğer kardeşi HAYDAR BEY uzun boylu, zavallı ve biraz çekingen.

Ölçüler

KRAT = 6 kilo
32 KRAT=1 kil = 192 kilo
WAQIA = 700 drams (1 dram 50 grama eşittir)

Para birimi

LİRA	= 7 medjidieh
MECİDİYE	= 20 piastre
LİRA (kağıt para)	= 35 piastre
KISE (....)	= 5 Lira altın

Fiyatlar

Buğday – bir kıratı10 piastre,	83 mecidiye bir ton ölçüsüne göre
arpa - bir kıratı 6 piatre,	50 mecidiye ton ölçüsüne göre
koyun - bir yaşında (kawir)	13 ile 15 mecidiye arası
koyun - iki yaşında	15 ile 17 mecidiye arası
keçi - bir yaşında	9 mecidiye
keçi - iki yaşında	10 mecidiye
*(ghee ?)- Bir İstanbul okkası	20 piastre
yün (hirri)- bir okkası	12 piastre
keçi yünü (mu)- bir okkası 1	2 piastre

*gelin başlığı- ... T 500 altın aşağıya doğru

www.arsivakurdi.org

Tarım

Tahıllar olarak buğday, arpa, darı, tütün, pirinç ve pamuk, yüksekliklerde ise; yulaf ekilir. Ekin bakımından KAZA'nın HUSNİ MANSUR'un toprak alanlarının verimlisi olup, bire 20-30'ürün verir. BESNİ bölgesinde ise bire 15-25 ve KAHTA'nın yüksek bölgelerinde bire 7-10 ürün elde edilir.

Pulluklar iki öküzlüdür. Dağlık bölgelerde iki kile (400 kilo), düzlüklerde ise 800 kilo tohum ekilir. Buralarda bağcılık yaygındır.

REŞWAN KÖYLERİ

Kahta Kazası

Nahiye Merkez

Hane sayıları:

Köy adları	Savaş öncesi	şimdi
Çat	15	10
Bagçe	15	10
Çıngıl	10	8
Tusi	18	12
Koksir	30	25
Postın	10	5

Sıncık Nahiyesi

Köy adları	Savaş öncesi	şimdi
Sıncık	—	60
Kaşkana	—	8
Meran	—	20
Lakın	40	30
Pamlı	30	20
Hecık	25	18
Omık	70	45
Sakız	25	15
Zevikeri	—	10
Bırmışe	—	40

www.arsivakurdi.org

Hopan	—	8
Karakose	—	8
Farıkan	—	7
Şahin Benen	—	7
Şıfrın	—	30
Rutkan	—	40
Şerefhan	—	60
Koseh Uşağı	—	8
Çardıgan	—	35
Hıdıran	—	5
Receb	—	40
Bıstıkan	—	20
Şahverdi	—	8
Avnot	—	40
Çukan	—	10
Mestan	—	5
Narun	—	10
Kuran	—	5
Polkan	—	35
Kalık	—	35
Hasan Cabbar	—	35
Hüseyin Cabbar	—	50

Alut Nahiyesi

Köy adı	Savaş öncesi	şimdi
Kulık	130	80
Kureyş	25	20
Alat	40	30
Tarpal	15	20
Taşkan	100	70
Hamzan	35	18
Cıralık	30	8
Ağca mezrek	18	10
Zeydan	25	15

www.arsivakurdi.org

Bırcık	80	40
Kekelan	25	8
Sasiyan	60	35
Bızrın	70	35
Arıket	15	5
Şebaba	30	10
Tıbıl	15	3
Senak	10	4
Karaca viran	30	10
Mamecan	10	2
Nahık	10	2
Pirot	30	15
Kalyan	40	20
Halilan	8	4
Karaçur	40	20
Gigan	40	20
Guzelek	10	5
Çerçiyan	8	2
Hasan Dikin	20	30
Büyük Bal	60	30
Breman	10	5
Kiptera	5	5
Bervedal	40	20
Kilisik	50	25
Askevan	10	5
Hupak	30	15
Barsamık	30	15
Şahnakand	10	3
Şalgerık	2	2
Balas	8	1
Şerefhan	—	Harabe
Karakaş	—	Harabe
Harsılek	—	1

www.arsivakurdi.org

REPORT ON THE RESHWAN.

KURDISH TRIBE IN THE MOUNTAINS SOUTH OF MALATIA.

Statistical.—Between 4,000 and 4,500 families distributed as follows:—

Kaza	No. of Villages.	No. of Families.	
Kiakhta	94	2,030	
Hussi Mansur	17	1,417	Includes some 200 to 300 families of nomads without villages
Malatia	12	455	
Beberne	...	180	Nomads. They make rough shelters for the winter.
TOTAL ...	123	4,082	

The following table shows the tribal division by "AIL":—

	Ail.	Headman.	Distance between Summer and Winter Quarters.	No of Families.	No of Villages.	Summer Quarters.
1.	Karcher	Mullah Mohomed ...	2h	300	6	Goi Tap.
2.	Kora	Ramezan Agha	2h	100	3	Chia Rrashan.
3.	Alikan	Ust Beg Kari	1d	300	10	Palish Murimair.
4.	Brincha	Avi Nasir	2h	50	1	Chia Spi.
5.	Gella	Mahadan Agha	2h	600	11	Chia Spi, Chia Chopin.
6.	*Zirrankan	Haji Badr	2d	700	42	Remain in Plains.
7.	Kawi Doshik ...	Muslim Agha	...	100	8	Remain in Plains.
8.	Yarlikh Khidr Sor. ...	Kurreh Shaikha	3h	300	6	Mairg Izar.
9.	Kocher Khidr Sor. ...	Karman Agha	2d	400	3	Kani Asi, Gaduki Rrash.
10.	Jelikan	Khyo	1h	300	1	Chia Spi, Ardil Kharuk.
11.	Bulam	Yussif Hasso Bako ...	1h	150	3	〃
12.	Alguran	〃	1h	15	1	〃
13.	Mulkan	〃	2d	100	2	Chia Spi.
14.	Mamurek	Mami Agha	2h	60	1	Kurri.
15.	Gullimman	Hassi Mame Hassake ...	2h	40	1	Kashaghc.
16.	Mamesor	Mohomed Agha s/o Hassake	1h	100	3	Chia Beresor.
17.	Tashikan	Mullah Abzar ...	2d	300	7	Kollik Chia Spi
18.	Dasi Yussi ...		1h			Takhta Mushanier.
19.	Dalan	Yussif Agha	2h	300	...	Chia Rrashan.
20.	Kosan	〃	2h	100	...	Chia Rrashan.
21.	Chakalan	Mullah Hassan	2h	100	...	〃
		TOTAL ...	...	4,415	109.	

Of the above about 10% are true nomads who live in tents all the year round, about 65% move out into tents in the Summer, and 25% are entirely sedentary. Nos. 8 and 9 and half of No. 11 are SHIAH, the rest SUNNI.

*20 tents to Karaman.

Effects of the War.

According to figures obtained from chiefs it would appear that the number of houses have been reduced by 35%. The Kurds, however, count as a family a self-contained unit capable of feeding for itself. A family in which the men have disappeared, leaving only women and boys, is not considered as a unit of population. Roughly it may be said that about 15% of the families in the tribe have disappeared entirely, and 20% are impoverished. A proportion of the latter will succumb or be absorbed into other families, and the remainder will eventually recover their status as self-contained units. On the whole the total population has been reduced by about 25%.

They attribute the decrease primarily to the burning down of the houses of deserters, followed by famine and influenza.

They say that requisitioning from the tribe amounted to 2,500 horses and mules, 25,000 sheep and goats, 60 camels, and 1,000 oxen and cows. They hold documents showing a demand of £T80,000 on the Government.

General Characteristics.

The RESHWAN bear a good reputation as hospitable and kindly.

Religion.

The whole tribe except the KHINK SOR and half the BULAM are Orthodox Sunni. Owing to the Shiahs being in such a small minority they are not held in such esteem as among the ATMI. For example a Sunni does not give his daughter in marriage to a Shiah.

Dress.

Baggy trousers—(Shal), Zouave jacket (Takulla) with red embroidery. Head-dress—Fez, felt hat (Kullik) or (Hum) skull cap with a very large redish turban (Chit).

Language.

Kurmanji (*vide* note on ATMI Kurds).

Headmen and a proportion of the inhabitants of villages near roads and town speak Turkish. In interior of their country very little Turkish is known.

Historical.

Three or four centuries ago the Reshwan were true nomads who spent the winter in the plain below BEHESNE, and migrated for the summer to the country near ANGORA. One summer the tribe was attacked by the Turks and broken up. A section stayed at ANGORA on the DASHT I HYMAN where they are to be found to this day; the remainder returned south and founded villages in the mountains between BEHESNE and MALATIA, their present quarters.

Reshwan are to be found around KILLIS. It is related that the KOTAN, a sub-section of the JELALI tribe on the Persian frontier were emigrants from the RESHWAN.

Military and Political.

The tribe bears a good fighting reputation. They possess about 1,000 modern rifles, with about 200 rounds a rifle. If their country was attacked they could concentrate about 2,000 men; for an outside affair they might collect 800 to 1,000.

They supplied 2,000 conscripts during the war, of which 1,000 deserted, 900 have not yet returned.

The houses of the deserters were burnt down by punitive expeditions, and the tribesmen in consequence feel the greatest resentment against the Turks.

Chiefs.

Hajj Beik Agha is a tall fine-looking man of about 45 years of age. He has pleasant manners with an open frank manner. His power over his tribesmen is well established. He has, however, a great respect for the power and long arm of the Government, and is very careful to keep in with the Turks. The Turks imprisoned him for several months during the war owing to the number of desertions from his tribesmen, and the resistance they offered to requisitioning. His brothers are Zaix ul Bey, who is fattish and not of great importance, and Haidey Bey, tall and spare, and somewhat reserved.

Weights and Measures.

Krat = 6 kilos.
32 Krat = 1 kil = 192 kilos.
Waqia = 700 drams (1 dram being equal to 50 grams).

Currency.

Lira	= 7 medjidiehs.
Mendidieh	= 20 piastres.
Lira Note	= 35 piastres.
Kise (purse)	= 5 Liras gold.

Prices.

Wheat—10 piastres per krat, *i.e.*, 83 medjidiehs a metric ton.
Barley— 6 „ „ „ i.e., 50 „ „
Sheep—one-year old (kawir) 15 to 13 medjidiehs.
Sheep—two-year old 15 to 17 „
Goats—one-year old 9 „
Goats—two-year old 10 „
Ghee (run)—20 piastres a Stamboul oka.
Wool (Hirri)—12 piastres an oka.
Goat Hair (Mu)—12 piastres an oka.
Bride from £T500 gold downwards.

Agricultural.

The crops sown are wheat, barley, millet, tobacco, rice and cotton, and in the mountains oats (Chavular).

The lands on the plain in the Kaza of Husni Mansur are the best, the yield being from 20 to 30 to 1. In Behesne from 25 to 15 to 1, and in the hilly country of Kiakhta from 10 to 7 to 1.

The ploughs are two oxened. Two kiles (400 kilos) are sown per plough in the mountains. 800 kilos on the plain.

There are many vineyards.

RESHWAN VILLAGES.

KAZA OF KIANHTA.

Nahya Markiz.

Name of Village.	No. of Houses. Pre-war.	Present.
Chat	15	10
Baghche	15	10
Chingil	10	8
Tatsi	18	12
Koksher	30	25
Postin	10	5

Nahya of Sinjiq.

Sinjiq		60
Kushkunu		8
Meran		20
Lakin	40	30
Pamli	30	20
Hajik	25	18
Umik	70	45
Sakiz	25	15
Zevikeri		10
Birmishe		40
Khofan		8
Kahakuseh		8
Farikan		7
Shahin Beran		7
Shifrin		30
Rutkan		40
Sharafkan		60
Kuseh Ush Aghi		8
Chardigan		35
Khidiran		5
Rejeb		40
Bistikan		20
Shahverdi		8
Arnot		40
Chukan		10
Mestan		5
Nahun		10
Kuran		5
Polkan		35
Kalik		35
Hassan Jurbir		35
Hussein Jurbir		50

www.kurdishstudies.org

Nahya of ALUT.

Name of Village.	No. of Houses. Pre-war.	Present.
KULIK*	130	80
KYRRASH	25	20
ALUT	40	30
TARPAL	15	20
TASHKAN	100	70
KHAMZAIN	35	18
JIRALIQ	30	8
AGJA MEZRAH	18	10
ZEITUN	25	15
BIRJIQ	80	40
KUKELAN	25	8
SUSIAN	60	35
BIZRIN	70	35
ARIKET	15	5
HURRIK	50	25
SHEBABA	30	10
TIBIL	15	3
SENUK	10	4
KARAJA VIRAN	30	10
MAMEJAN	10	2
NAHIK	10	2
PIROT	30	15
KALIAN	40	20
KHALAILAN	8	4
KARACHUR	40	20
GHIGAN	40	20
GUZELEK	10	5
CHERCHIAN	8	2
HASSAN DIKIN	20	5
BUYUK BAL	60	30
BRIMAN	10	5
KIPTERU	5	5
BERVEDIL	40	20
KILLISIK	50	25
ASKERAN	10	5
KHUPAK	30	15
BARSUMIK	30	15
SHAHNAKAND	10	3
SHULGERIK	2	2
BALAS	8	1
SHARAFKAN		Ruins
KARAKASH		"
HURSELEK		1

* Ploughs, 70 now 20. Goats and sheep, 1,000 now 250.

www.kurdishakuri.org

Nahya of Tokaris.

Name of Village.	No. of Houses. Pre-war.	Present.
Manzil	25	15
Albegi	13	7
Havaik		5
Karamara	20	15
Kocheri	15	7
Akchekan	15	13
Ludik		3
Anjus	50	40
Gevir Rash	10	4
Kurris	40	30
Buban	35	15
Ghudilga	20	15

www.arsivakurd.org

Ali Çiftçi

Türkiye'nin AB uyum yasalarının TBMM'den geçmesinden sonra, Kürt ve Türk kamouyunun gündemini oluşturan; Türkiye'de **Kürtçe eğitim ve öğretim** sorunu tartışmalarına ışık tutacağı inancı ile "*Kopenhag Kriterleri*"nin tam metnini okuyucularımıza sunuyoruz.

KOPENHAG KRİTERLERİ

22 Haziran 1993 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesi'nde, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği'nin genişlemesinin Merkezi Doğu Avrupa Ülkelerini kapsayacağını kabul etmiş ve aynı zamanda adaylık için başvuruda bulunan ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce karşılaması gereken kriterleri de belirtmiştir. Bu kriterler **siyasi, ekonomik** ve **topluluk** mevzuatının benimsenmesi olmak üzere üç grupta toplanmıştır.

SİYASİ KRİTER

Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesini ve korunmasını garanti eden kurumların varlığı,

EKONOMİK KRİTER

İşleyen bir pazar ekonomisinin varlığının yanısıra Birlik içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısına karşı koyma kapasitesine sahip olunması,

TOPLULUK MEVZUATININ BENİMSENMESİ

Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uyma dahil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini üstlenme kabiliyetine sahip olunması,

POLİTİK KRİTERLER

AB'ye girmeye aday ülkeler;

- **istikrarlı ve kurumsallaşmış bir demokrasinin var olması,**
- **hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü,**
- **insan haklarına saygı,**
- **azınlıkların korunması**

gibi dört ana kriter açısından değerlendirmeye alınacaktır. Genel olarak; ülkenin çok partili bir demokratik sistemle yönetiliyor olması, hukukun üstünlüğüne saygı, idam cezasının olmaması, azınlıklara ilişkin herhangi bir ayrımcılığın bulunmaması, ırk ayrımcılığının olmaması, kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın yasaklanmış olması, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Sözleşmesinin tüm maddeleri ile çekincesiz kabul edilmiş olması, Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Sözleşmesinin kabul edilmiş olması gibi özellikler dikkate alınmaktadır. **Ancak, bu ilkelerin varlığı tek başına yeterli olmamakta, aynı zamanda kesintisiz uygulanıyor olması gerekmektedir.**

www.dersimkurd.org

EKONOMİK KRİTERLER

Kopenhag Zirve sonuçlarına göre, ekonomi alanında işlevsel bir piyasa ekonomisinin varlığı kadar, AB içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısı ile başedebilme kapasitesi de aranmaktadır.

a. Etkin bir piyasa ekonomisi için;

- arz-talep dengesinin piyasa güçlerinin bağımsız bir şekilde karşılıklı etkileşimi ile kurulmuş olması,
- ticaret kadar fiyatların da liberal olması, piyasaya giriş (yeni firma açılması) ve çikiş (iflaslar) için engellerin bulunmaması,
- mülkiyet haklarını (fikri ve sınai mülkiyet) içeren düzenlemeleri kapsayan yasal bir sistemin olması ve bu yasalar ile düzenlemelerin icra edilebilmesi,
- fiyat istikrarını içeren bir ekonomik istikrara ulaşılmış olması ve sürdürülebilir dış dengenin varlığı,
- ekonomik politikaların gerekleri hakkında geniş bir fikir birliğinin olması,
- mali sektörün, tasarrufları üretim yatırımlarına yönlendirebilecek kadar iyi gelişmiş olması gerekmektedir.

b. AB içinde rekabet edebilme kapasitesinin sağlanması için;

- öngörülebilir ve istikrarlı bir ortamda karar alabilen ekonomik kurumların makro ekonomik istikrarının olması ve bununla beraber işlevsel bir piyasa ekonomisinin varlığı,
- alt yapı, eğitim ve araştırmayı içeren yeterli miktarda fiziki ve beşeri sermayenin olması,
- firmaların teknolojiye uyum sağlama kapasitesinin bulunması gerekmektedir.

Bu çerçevede rekabet edebilme derecesinin göstergeleri olarak, birliğe girişten önce birlik ile o ülke arasında belirli bir ticaret ortaklığının olması ve ülke ekonomisinde küçük firmaların oranı sayılmaktadır.

TOPLULUK MÜKTESEBATINA UYUM KRİTERİ

a. AB'nin siyasi birlik ile ekonomik ve parasal birlik hedeflerini kabul etmek:

Birliğin "ortak dış politika ve güvenlik" politikasına etkin bir katılım için aday ülkelerin buna hazır olması gerekmektedir. Ekonomik ve Parasal Birlik konusunda ise, merkez bankasının bağımsızlığı, ekonomik politikaların koordinasyonu, İstikrar ve Büyüme Paktına katılım, merkez bankasının kamu sektörü açıklarını finanse etmesinin yasaklanması gibi konularda üye ülkelerin aldıkları kararlara katılmak gerekmektedir.

b. AB'nin aldığı karalara ve uyguladığı yasalara uyum sağlamak:

- Gümrük Birliği, malların serbest dolaşımı, sermayenin serbest dolaşımı gibi ortaklık anlaşmaların da belirtilen şartlara uyum sağlaması,
- tek pazara geçişi gerektiren Topluluk müktesebatına uyum sağlanması,
- topluluğun tarım, iletişim ve bilgi teknolojileri, çevre, ulaşım, enerji, taşımacılık, tüketici hakları, adalet ve içişleri, işgücü ve sosyal haklar, eğitim ve gençlik, vergilendirme, istatistik, bölgesel politikalar, genel dış ve güvenlik politikası gibi alanlardaki her türlü düzenlemesine uyum sağlanması.

ANKET

Sevgili Bîrnebûn okuyucuları!

Bu sorular, folklorik bir çalışmanın yan ürünü biçiminde düşünüldü ve hazırlandı. Çalışma alanı Orta Anadolu Kürt toplumu. Diğer yanda halk bilimine özgü metod ve teknikler açısından bakıldığında bu soruların nasıl tanımlanacağı ise tartışma konusudur.

Açık söylemek gerekirse biz bu çalışmanın tanımlanması konusunda zorlandık. Kısa ve anlaşılır olması açısından şimdilik anket tanımını kullanmayı uygun bulduk veya yeğledik.

Bu çalışmada amaç bölge toplumunun demografik yapısını ortaya çıkarmak ve bunu en küçük detayına kadar belgelemektir. 250 nin üzerinde köy, onlarca kasaba ve ilçeyi kapsaması düşünülen bu çalışmanın aynı çevreden (köyden) olan bir kaç deneğe sorulması gerekiyor.

Soruların ne kadar doğru seçilip siçilmediğini belirlemek amacı ile yaklaşık elli deneğe deneme mahiyetinde sorular yöneltildi. Alınan yanıtları gözden geçirerek, bazı ekler ve çıkarmalar yapılıyor. Söz konusu sorulardan bir demeti *Bîrnebûn* okuyucularına iletmek amacı ile aşağıda yayımlıyoruz.

İsteğimiz bu soruları uygun bulduğunuz kişilere sormanız ve sonuçlarını dergi adresine iletmenizdir. Bu isteğimizi ciddiye alıp kaleme kağıda sarılanlara bir kaç önerimiz olacaktır.

- Soru yöneltilen denek mümkünse en az elli yaş üzerinde olmalıdır.
- Bir ön Kürtçe diyalogdan sonra sorular sorulmalıdır.
- Anket süresi içerisinde ortaya çıkan duruma göre insiyatif kullanılarak yeni ve farklı sorular üretilebilir.
- Yanıtlar dergiye iletilmelidir.
- En arkada Türkçe sorulan sorular gibi ekler yaparak soruları çoğaltabilir.

Böylesi önemli bir çalışmaya katkılarınızı esirgemiyeceğiniz umuduyla başarılar diliyoruz.

Vahit Duran
Rafet Kılıçalp
M. Şirin Dağ

www.arsivakurdi.org

Sal (Tu çend salî yî)

.....

Cinsiyet (M-N)

.....

Bajar û Qeza

.....

Navê gund (kurdî û bi tirkî)

.....

Hûn çend xwang û bira ne?

.....

Navê dê û bavê te

.....

Bavê te debara xwe bi çi dikir?

.....

Tu debara xwe bi çi dikî?

.....

Bavê te eskerî li kuderê û çend salan kir?

.....

Te bi kîjan navî bangî dê û bavê xwe dikir?

.....

Dema tu zewiciyî, tu çend salî wûyî?

.....

Daweta we çend roj û çend şevan ajot?

.....

Niha dawetên we çend rojan dajon?

.....

Li daweta te şênayî çêbû?

.....

Şênayiyên berê çi wûn?

.....

Jin/merê te meriya/meriyê te ye? Ji kîjan gundî ye?

.....

Çend kurikên we hene, navên wan?

.....

www.arsivakurdi.org

Nîkaha we kê xwend? Melle an jî kal (dede) kî wû?

.....

Li Xwedê dayîna kurika kê alîkarî dikir? Li gund ebe (pîrîk) hewû?

.....

Tu çûyî kîjan mektebê?

.....

Navên ap, xal, met û xaltiyên te çi bûn?

.....

Mala we çend çavî (goz) bûn? Navê wana çi bû?

.....

Li mezinên te de tiştekî wana yî şexsî ji wera ma? Ewana çi ne?

.....

Gundê we berî (1970yî) çend mal wûn niha çend mal in?

.....

Navên malbatên li gundê we çi ne?

.....

Li gund kîjan karbend (meslek) hewûn?

.....

Ji bo sitandin û firotinê hûn diçûn kêderê?

.....

Naven kanî, bîr, dar, gir û goristanên gund çi ne?

.....

Hoda gund hewû? Nav?

.....

Siftê kîjan malbat li gund bi cî bû?

.....

Navên mixtarên gund

.....

Naven bekçî (notirvan)

.....

Li gund camî (mizgeft) hene, li kîjan salê çêkirine?

.....

Kê li pêşiya we nimê dikir?

.....

www.arsivakurdi.org

Li gund kursên Quranê hewûn? Kê fînanse dikir?

.....

Li gund kesekî nisqe dinivisand hewû? Kî wû?

.....

Kê zerik dibirî? Tirs heydina?

.....

Lixwekirina wê wextê çi wû?

.....

Zîyaretgah li gund hene? Navê wan çi ne?

.....

Mala ocêx hewû? Navê wê?

.....

Bîr û baweriyên batinî (batıl inanç):

.....

Adaq?

.....

Hevşo?

.....

Qada (meydan) gund kêderê wû?

.....

Navê mehallan

.....

Gundîyên we zêdetir li kîjan bajarî ne?

.....

Kîjan welatê Ewrûpayê ne?

.....

Li bajarên wek Antep, Riha, Sêwaz, Adıyaman hwd. Merîyên we hene?
Hûn an jî diherin û tên?

.....

Piranîya gundiyê we ji kîjan partîyê re alîkarî dikin?

.....

Tiştên ku hûn lê zêde bikin heye, li jêr binivîsin. Spas!

.....

www.arsivakurdi.org

KÖYÜMÜZÜ, KASABAMIZI NASIL TANITABİLİRİZ?

Dr. Mîkaîlî

Dergimize sıkça gelen talep ve sorulardan bir tanesi de neden A veya B yerleşim yeri konusunda birşey yayınlamadığımız noktasıdır. Bunda bilinçli bir seçim, kasıt olmadığı bilinmelidir.

Ama bu sorunu kısmen de olsa çözebilmek için yapılması gereken temel noktaları, soruları belirleyip ilgili okurlarımıza sunmak istedik. Aşağıdaki konularda toplanacak bilgilerle yerleşim yerlerinin toplumsal-sosyal etnik analizi daha iyi ortaya çıkabilir.

Kendi köyünü, aşiretini dergimize yazmak isteyenler şu noktaları göz önüne almalıdırlar.

1. Köyün ve köylülerin resimleri.
2. Köyün haritası.
3. Köyün eski isimleri, Kürtçe adı.
4. Köyün ilk kurucu aileleri ve sonradan köye yerleşen aileler (Kürtçe adı ve Türkçe ady. Örneğin; Mala Hecibrama, Yıldız ailesi gibi).
5. Köydeki aşiretler.
6. Köyden dışarıya göçler (Türkiye içi ve Yurtdışı).
7. Tarihi, coğrafik, tabii özellikleri.
8. Eski fotoğraflar (kişi, manzara, isimler Kürtçe-Türkçe ve çekildiği yıl).
9. Önemli olaylar; Çanakkale, Balkan, Türk-Yunan, Yemen ve Kore savaşları ile Kıbrıs savaşında ölen ve yaralananlar.
10. Kürt isyanlarına devletin askeri veya isyancı olarak katılanlar, varsa resimleri.
11. Tarihi şahsiyetler, günümüzde tanınmış şahsiyetler. Köyden üniversite mezunları, bölümleri.
12. Köyden Türklerle ve başka milletten-yabancılarla- evlenenler.
13. Kewaniler, şareler, bilurwanlar, pehlivanlar, dengbêjler, ciritçiler, tura ve sing-singciler, atıcılar, henekçiler (iyi espiri anlatanlar).
14. Eski mezar taşları üzerindeki Arapça-Osmanlıcalar resm edilip, tercüme edilmeli veya aynen yazılmalı ki tercüme edilebilsin.
15. Köyün temel ekonomik kaynakları.

www.arsivakurdi.org

16. Gelenekler, batıl inançlar, türküler, hikayeler, efsaneler, çocuk, genç kız-kadn ve delikanlı oyunları.
17. Kadın-erkek isimleri ve lakaplar, bitki, hayvan ve yer isimleri (Kürtçeleri).
18. Köyü ilk kuran ailelerden birinin secere örneği.
19. Köyde ağırlıkla konuşulan dil (Kürtçe-Türkçe).
20. Köyün nüfusu ve hangi siyasi partilere oy verdiği, dinsel, tarikatsal, mezhepsel karekteri.
21. Altyapı sorunları (elektrik, su ve tuvalet vs. sorunları var mı)? Karakol mevcut mu?
22. Köyde Kürt olmayan aileler varsa onların köye uyumu sorunları, nereden ne zaman, nasıl geldikleri.
23. Kürdistanla ilişkileri olan aileler.
24. Kürtçe yer isimleri ve köyün nüfusu.

Ek sorular

1. Eskiden düğünlerde oynanan oyunlar nelerdi?
2. Bildiğiniz çocuk oyunlarının isimlerini sayar mısınız?
3. *Bûka Baranê* oyununu anlatır mısınız?
   - Yağmur yağmadığı zamanlarda
   - Yağmurun yağmadığı bulutlu bir zamanda
   - Yağmur yağarken
   - Gelin hangi madde ile temsil edilirdi?
   - Oyun oynanırken söylenen tekerleme nasıldı?
4. Yağmur yağmadığı zaman yılan yakılırsa yağar biçiminde bir inanç var mıydı?
5. *Kûsi* (kaplumbağa) neden ters çevrilirdi?
6. Bildiğiniz masal adlarını söyler misiniz?
7. Köyünüzden on kadın ve on tane de erkek ismi yazar mısınız?

www.arsivakurdi.org

DU KITÊBÊN NÛ

Tîgrîs, Amed
Ji Xelatgirên Nobelê çend çîrokên ciwanan
Weşanxana APEC, 2002
118 r.
Kurmancî (Lat.)
Pîvan: 14X21
ISBN: 91-89675-01-0

Çawa tê zanîn hersal li Swêdê bi navê Xelata Nobelê xelateke mezin tê belav kirin. Yek ji wan jî Xelata Nobelê ya Edebiyatê ye.

Di vê pirtûkê de qasî 18 çîrokên xelatgirên Nobelê cîh girtine. Hemû çîrok ji aliyê Amed Tîgrîs de hatine wergerandin. Ev çîrokan zêdetir hîtabî cîwanan dikin.

August Strindberg
Gundiyên Giravê
Weşanxana APEC, 2002
124 r.
Kurmancî (Lat.)
Pîvan: 14,5X21
ISBN: 9189675-02-9

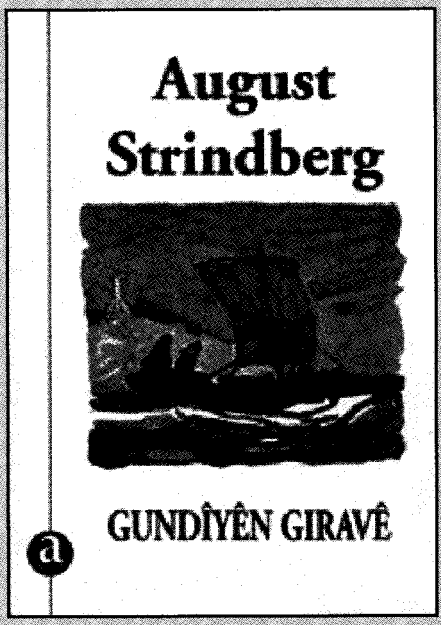

August Strindberg bêguman yek ji wan nivîskarên swêdî yê herî navdar e. *Gundiyên Giravê* yek ji wan berhemên wî yên hezkiri ye. Ev berhema bûye şano, film û di radyoyên swêdî de hatiye xwendin. Ev pirtûka ji aliyê Beşîr Kurt de hatiye wergerandin.

www.pirtukakurdi.org

Xelata APECê

Ji bo berhemên edebî (december 2002)

Wek ku me di sala çûyî jî got, em ê îsal jî du berheman xelat bikin.

- *Şertê beşdariya berheman:*

  Divê berhem ji du salan ne kevntir be. Ji bo ku juriya Xelata APECê bi silametî karê xwe bi rê ve bibe, berhemên pêşniyarkirî divê heta 1'ê meha 10'an bighêjine destê juriyê.

- *Namzediya berheman:*

  Ji bilî juriya APECê, kî bibe dikane namzediya berheman pêşneyar bike. Ji bo silametiya karê juriyê, baştir e ku xwdiyê pêşniyarê bi xwe jî agahdariyeke pêşîn ji bo juriyê bi rê bike. Nemaze ji bo namzediya berhemên nava welêt pêwistiya juriyê xelata APECê ji alikariyeke welê heye.

- *Xelata APECê 2000 dolar in û li du berheman dabeş dibe.*

- *Xelata APECê hersal di meha 12'an de li Stockholmê, di Pêşengeha Kitêbên Kurdî de beyan dibe.*

Eger mecalên xwediyê berheman tune bin ku beşdarî girtina Xelata APECê bibin, piştî beyanê, xelat ji xelatgirên xwediyê berheman re tê şandinê.

APEC - Förlag AB
Box: 8121
SE 163 03 Spånga /Sweden

www.arsivakurdi.org

Kaset û CD yeka nû!

CD û kaseta Cejno yên pêşîn; *Keça Bênav* di bihara 2002 an de ji aliyê KOM MUZİK YAPIM de derketin. Di kaset û CDyê de ji her aliyên Kurdistanê stranên kurdî cîh girtine.

Cejno bi xwe ji kurdên Anatoliya Navîn, ji gundê Kelhesen e. Niha ew li bajarê Baselê (İsviçre) dimîne. Wî CD ya xwe bi 11 stranên folklorîk dagirtiye. Cejno bi dengê xwe yê xweşik û bi muzikeka pêşketî me li Suleymaniyê heta Kelhesenê digerîne.

CD û kaseta Cejno li welat û hemû Ewrupayê belav bûne. Xwendevanên ku bixwazin dikarin vê CD û kasetê ji navnîşana Bîrnebûnê ya li jêr peyda bikin.

Bîrnebûn
Box: 8121,
SE-163 08 Spånga-Sweden

www.arsivakurd.org

www.navalvakurdi.org